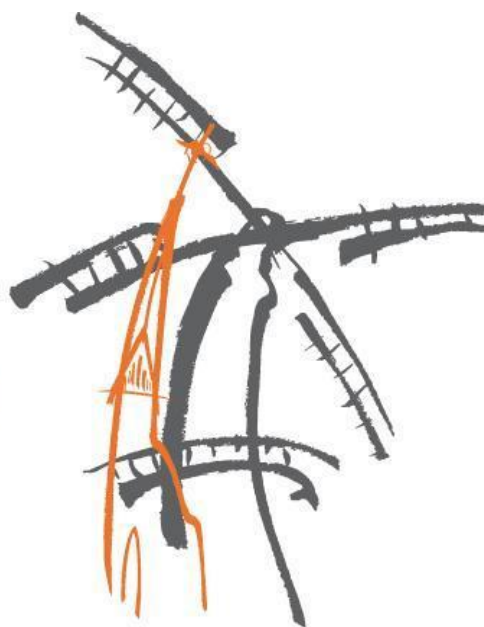

Begroting 2017

Gemeente **Haren**

Haren, 24 oktober 2016

Gemeente Haren
Postbus 21
9750 AA HAREN GN
Telefoonnummer: 14 050

Bezoekadres:
Raadhuisplein 10
9751 AN HAREN GN

Internet: www.haren.nl
E-mail: gemeente@haren.nl

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
1 Samenstelling gemeentebestuur	4
1.1 Gemeenteraad	4
1.2 College van B&W	6
1.3 Organisatie	7
2 Algemeen	8
2.1 Opbouw van de programmabegroting	8
2.2 Leeswijzer	9
3 Hoofdpijnen van beleid	11
3.1 Inleiding	11
3.2 Huidig financieel perspectief: dekkingsplan	12
3.3 Prognosebalans	17
4 Programma's	19
4.0 Programma Bestuur en Ondersteuning	19
4.1 Programma Veiligheid	21
4.2 Programma Verkeer, Vervoer en Waterstaat	23
4.3 Programma Economie	26
4.4 Programma Onderwijs	28
4.5 Programma Sport, cultuur en recreatie	31
4.6 Programma Sociaal Domein	34
4.7 Programma Volksgezondheid en milieu	42
4.8 Programma Volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en stedelijke vernieuwing (VHROSV)	44
4.9 Overzicht Overhead	46
4.10 Overzicht Algemene Dekkingsmiddelen/Vennootschaps- belasting/Onvoorzien/Mutaties reserves	47
5 Paragrafen	49
5.1 Verbonden partijen	49
5.2 Subsidies	59
5.3 Weerstandsvermogen en risicobeheersing	61
5.4 Onderhoud kapitaalgoederen	73
5.5 Financiering	75
5.6 Bedrijfsvoering	79
5.7 Grondbeleid	81
5.8 Lokale heffingen	83
5.9 Interbestuurlijk toezicht	88
6 Budgetautorisatie	93
6.1 Totaal van de programma's	93
6.2 Incidentele baten en lasten	96
6.3 Investerings	97
7 Kerngegevens gemeente	100
8 Verklarende woordenlijst	101

1 Samenstelling gemeentebestuur

1.1 Gemeenteraad

Samenstelling gemeenteraad per september 2016.

P. van Veen, burgemeester

E-mail secretariaat@haren.nl
Adres Raadhuisplein 10
Postcode 9751 AN Haren
Telefoon 050 533 99 11

O.E. de Vries, raadsgriffier

E-mail oe.devries@haren.nl
Adres Raadhuisplein 10
Postcode 9751 AN Haren
Telefoon 050 533 98 60

M.J. Bachman-Mulder, D66

Functie Fractievoorzitter
E-mail m.bachman@haren.nl
Adres Lokveenweg 36
Postcode 9751 CK
Woonplaats Haren
Telefoon 06 2525 5533

W. Legemaat, D66

E-mail w.legemaat@haren.nl
Adres Emmalaan 3c
Postcode 9752 KR
Woonplaats Haren
Telefoon 050 534 96 21

P.A. Hidding, D66

E-mail p.a.hidding@haren.nl
Adres Rijksstraatweg 103
Postcode 9752 BA
Woonplaats Haren
Telefoon 06 4966 9145

R.J.J. van der Heijden, D66

E-mail r.j.j.vanderheijden@haren.nl
Adres Emdaborg 12
Postcode 9751 SJ
Woonplaats Haren
Telefoon 050 534 30 51

lid Auditcommissie

C.H.L. Fenijn, D66

E-mail c.h.l.fenijn@haren.nl
Adres De Brinken 51
Postcode 9752 BZ
Woonplaats Haren
Telefoon 050 534 89 31

M. Wolters, Gezond Verstand Haren

Functie Fractievoorzitter
E-mail m.wolters@haren.nl
Adres Kroonkampweg 29
Postcode 9752 KG
Woonplaats Haren
Telefoon 06 1276 0239

E.N. Wiersema, Gezond Verstand Haren

E-mail e.n.wiersema@haren.nl
Adres Jonkerpad 18
Postcode 9753 CG
Woonplaats Haren
Telefoon 050 85 39 671

S.A.L. Dellebarre, Gezond Verstand Haren

E-mail s.a.l.dellebarre@haren.nl
Adres Viermat 10
Postcode 9753 KW
Woonplaats Haren
Telefoon 050 526 70 69

I. Jacobs-Setz, VVD

Functie Fractievoorzitter
E-mail i.jacobs@haren.nl
Adres Klaverlaan 10
Postcode 9753 BM
Woonplaats Haren
Telefoon 050 577 83 86

A. Bergsma, VVD

E-mail a.bergsma@haren.nl
Adres Hortuslaan 11
Postcode 9751 BE
Woonplaats Haren
Telefoon 06 5050 8024

J.T. Boonstra, CDA

Functie Fractievoorzitter
E-mail j.t.boonstra@haren.nl
Adres Fazantenlaan 30
Postcode 9751 EV
Woonplaats Haren
Telefoon 050 280 22 56

lid Auditcommissie**E.J.M. Lensink, CDA**

E-mail e.j.m.lensink @haren.nl
Adres Kooisingel 16
Postcode 9752 EX
Woonplaats Haren
Telefoon 06 2371 5806

T.G. Sprenger, PvdA

Functie Fractievoorzitter
E-mail t.g.sprenger@haren.nl
Adres Laagveld 94
Postcode 9753 KC
Woonplaats Haren
Telefoon 050 534 35 67

L.M. Schuiling, PvdA

E-mail l.m.schuiling@haren.nl
Adres Waterhuizerweg 72
Postcode 9753 HS
Woonplaats Haren
Telefoon 050 534 63 50

J. Sietsma, GroenLinks

Functie Fractievoorzitter
E-mail j.sietsma@haren.nl
Adres Ereprijsweg 8
Postcode 9753 AS
Woonplaats Haren
Telefoon 06 2956 1276

B.E. Snablié, GroenLinks

E-mail b.e.snablie@haren.nl
Adres Clusiusweg 1
Postcode 9751 PN
Woonplaats Haren
Telefoon 050 535 01 52

D. Praamstra-Bos, Christenunie

Functie Fractievoorzitter
E-mail d.praamstra-bos@haren.nl
Adres Kerklaan 41
Postcode 9751 NL
Woonplaats Haren
Telefoon 06 3084 2649

lid Auditcommissie**Samenstelling Rekenkamercommissie****Voorzitter:**

De heer H. van Mossevelde

Secretariaat:

Mevrouw I. Ruijs

Leden:

De heer. H.R. Kastermans

Vacature

Samenstelling Milieuadviesraad**Voorzitter:** De heer B.H. Ruessink**Secretariaat (en vicevoorzitter):** De heer H.M. Westra (mar@haren.nl)**Leden:**

De heer prof. dr. H.A. Groenendijk

De heer S. de Jong

De heer ir. J.A. de Jonge

De heer A.J. Ludden

De heer ing. S.P. van Soelen

De heer mr. W. de Vries

Mevrouw T. Tuinman-van der Werff

Samenstelling Adviesraad Sociaal Domein**Voorzitter:** De heer J. Hommes**Penningmeester:** De heer J. van Meurs**Secretariaat:** De heer K. Venekamp (wmosecretariaatharen@gmail.com)**Leden:**

Mevrouw C.B.M. Geenen

Mevrouw K.M.A. Kalverboer

Mevrouw F. Pathuis

De heer W. Spiering

De heer F. Tjabbes

De heer H. van der Wijk

1.2 College van B&W

Samenstelling College van Burgemeester en Wethouders per september 2016

Burgemeester

P. van Veen
Raadhuisplein 10
9751 AN Haren
T: 050 533 99 11
E: secretariaat@haren.nl

Wethouder - 1e locoburgemeester

M. Verbeek, D66
Raadhuisplein 10
9751 AN Haren
T: 050 533 99 11
E: m.verbeek@haren.nl

Wethouder - 3e locoburgemeester

M.H. Stiekema, CDA
Raadhuisplein 10
9751 AN Haren
T: 050 533 99 11
E: m.h.stiekema@haren.nl

Wethouder - 2e locoburgemeester

M.J. Sloot, Gezond verstand Haren
Raadhuisplein 10
9751 AN Haren
T: 050 533 99 11
E: m.j.sloot@haren.nl

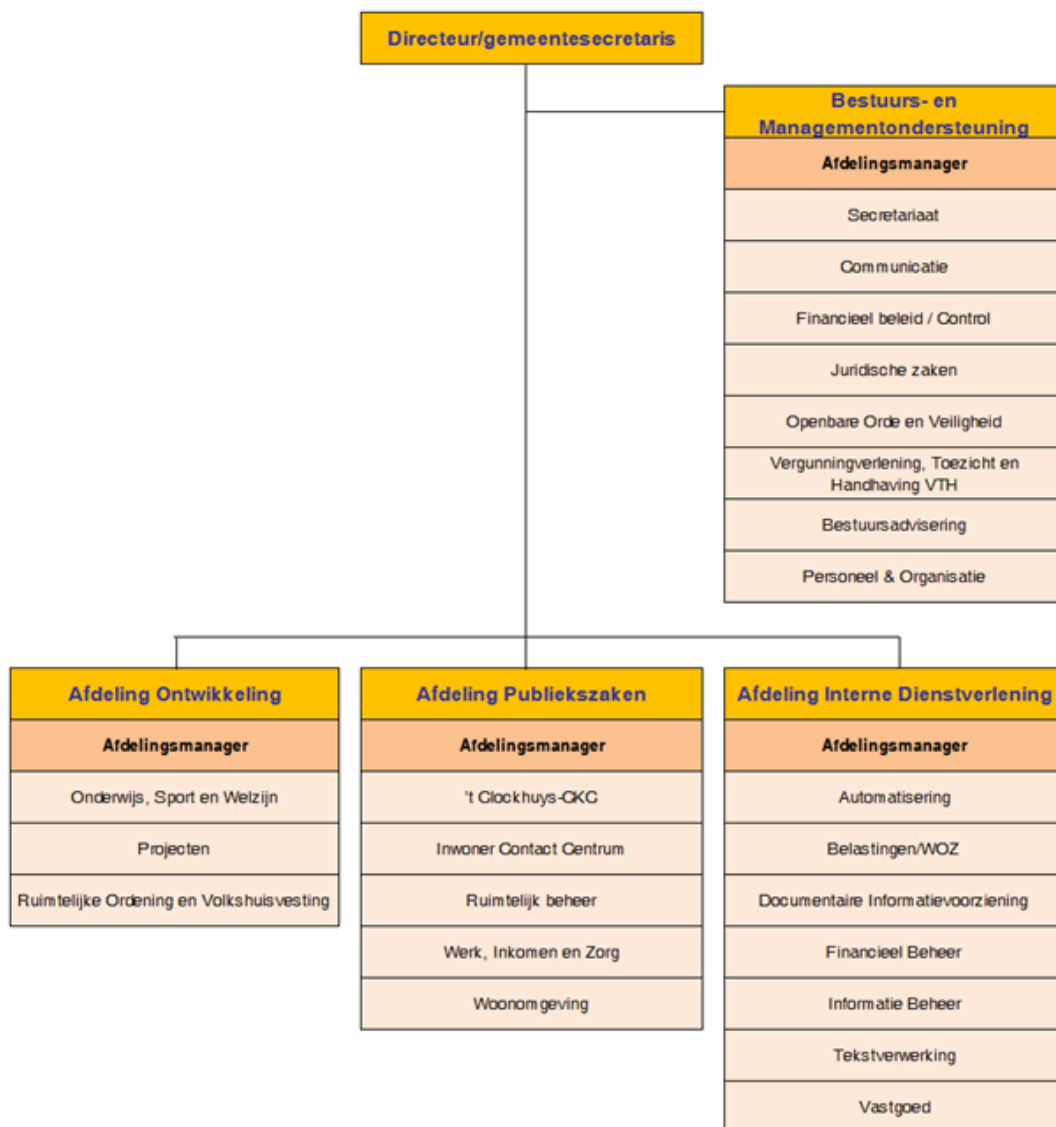
Gemeentesecretaris

mr. M.P. de Wilde
Raadhuisplein 10
9751 AN Haren
T: 050 533 99 11
E: mp.dewilde@haren.nl

1.3 Organisatie

Organisatieschema per januari 2016

Samenstelling Ondernemingsraad per september 2016	
Voorzitter	Dhr. M. Lanjouw
Plv. voorzitter	Dhr. H.M. Dröge
Secretaris	Dhr. G. Molema
Plv. secretaris	Dhr. H.M. Dröge
Leden	Dhr. E.M. Dijkstra
	Dhr. H.W. Evenhuis
	Mevr. M.B. Post-Uiterweer
	Mevr. P. Schutrups

2 Algemeen

2.1 Opbouw van de programmabegroting

Alle programma's in hoofdstuk 4 zijn als volgt opgebouwd:

1. Wat mag het kosten?
2. Wat willen wij bereiken?
3. Beleidsindicatoren
4. Wat gaan wij hiervoor doen?
5. Relevant beleidskader

Nadere toelichting

1. De tabel geeft aan wat de baten, lasten en het exploitatiesaldo van het betreffende programma zijn. Vanwege de informatievraag vanuit de raad hebben wij ook de baten, lasten en het saldo per taakveld weergegeven. Deze informatie verandert nadrukkelijk niets aan het (financiële) autorisatieniveau van de begroting: de raad stelt de budgetten op programmaniveau vast. Het college blijft dus vrij budgetten tussen taakvelden binnen een programma anders in te zetten, als het college dat voor de uitvoering van zijn taak nodig vindt.

2. Dit onderdeel gaat in op de doelstellingen van het programma. Hierin zijn de speerpunten voor 2017 uitgewerkt.

3. Per programma zijn de landelijk verplichte beleidsindicatoren opgenomen, waarbij Haren vergeleken wordt met het landelijke gemiddelde.

4. Dit punt gaat in op de activiteiten. Dus wat gaan wij concreet doen om de doelstellingen van het programma te bereiken. De Begroting 2017 is daarbij gericht op de continuering van bestaand beleid. Ook gaan wij hier in op relevante ontwikkelingen.

5. In dit onderdeel worden de relevante beleidskaders, die op de activiteiten binnen het programma van toepassing zijn, weergegeven.

En verder

De investeringen en de incidentele baten en lasten zijn niet opgenomen in de verschillende programma's, maar in hoofdstuk 6 Budgetautorisatie. In dit hoofdstuk bepaalt de raad per programma tot welke bedragen het college is geautoriseerd uitgaven te doen en verplichtingen aan te gaan.

2.2 Leeswijzer

Met ingang van het begrotingsjaar 2017 wordt het vernieuwde besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) van kracht. De verplichte indeling van de Begroting is daarom flink gewijzigd. Deze Begroting 2017 is het eerste Planning & Control document dat wordt opgesteld op basis van de vernieuwde BBV. Als gevolg van de gewijzigde regels wijkt de Begroting 2017 op de volgende punten af van de Begroting 2016.

De indeling van de begroting is gewijzigd. In plaats van door de gemeente zelf gekozen producten is sprake van verplicht voorgeschreven taakvelden. De taakvelden zijn op basis van de landelijke Informatie voor Derden (IV-3) indeling geclusterd in nieuwe programma's. Het aantal programma's daalt hierdoor van 13 in 2016 naar 9 in 2017. Naast de nieuwe programma's is er een nieuw overzicht Overhead, waarin alle overheadkosten zijn opgenomen. Voorheen werden de overheadkosten toegerekend aan de programma's en niet afzonderlijk gepresenteerd.

In hoofdstuk 4 over de programma's zijn per programma de verplichte beleidsindicatoren opgenomen. Wij geven per indicator de laatst bekende waarde voor Haren aan, die ook gepubliceerd wordt op waarstaatjegemeente.nl. Wij vergelijken onze eigen stand met de gemiddelde stand van de indicator voor heel Nederland. Het overall-beeld dat hieruit voortvloeit is dat wij beter "scoren" dan het landelijke gemiddelde. Wij hebben nog geen directe koppeling aangebracht tussen de beleidsindicatoren en onze programmadoelstellingen. In de aanloop naar de Perspectiefnota 2018 zullen wij ons beraden op de vraag hoe wij de beleidsindicatoren in zullen bedden in ons beleid.

Een andere vernieuwing van de BBV is dat de bijdrage van een verbonden partij aan de realisatie van een programmadoelstelling voortaan wordt vermeld bij het betreffende programma. In deze begroting hebben wij er voor gekozen alle informatie over verbonden partijen geclusterd op te nemen in paragraaf 5.1 Verbonden partijen. Wij geven in die paragraaf ook aan, aan welk programma de verbonden partijen een bijdrage leveren.

Op basis van de nieuwe BBV moeten de kosten van direct personeel direct aan het betreffende programma/taakveld worden toegerekend. De kosten van indirect personeel worden niet meer aan de programma's toegerekend, maar staan vermeld in het Overzicht overhead in paragraaf 4.9. Op basis van de oude BBV werden alle personeelskosten via een uurtarief verdeeld over de programma's. Deze verandering bemoeilijkt de vergelijkbaarheid van de begroting 2017 met de begroting 2016 en met de realisatie 2015.

De door ons aan de banken betaalde rente wordt doorbelast aan de taakvelden, de zogenaamde rente-omslag. Door de nieuwe BBV is een striktere systematiek voorgeschreven voor de berekening van de omslagrente. Daardoor is sprake van een aanzienlijke daling van de omslagrente van 4,3% in 2016 naar 2,7% in 2017. Dit lichten wij nader toe in paragraaf 5.5 Financiering. De daling van de omslagrente heeft geen effect op het begrotingssaldo, maar bemoeilijkt wel de vergelijkbaarheid met voorgaande jaren.

Een belangrijk kader voor de opstelling van deze begroting wordt gevormd door Beterr Haren, het verbeterprogramma in het kader van de duurzame zelfstandigheid van Haren. Voor zover van toepassing vermelden wij (de onderdelen van) Beterr Haren ook bij het relevante beleidskader in de programma's. De uitkomsten van het deelproject Financiën van Beterr Haren zijn in combinatie met het amendement Financieel kader perspectiefnota 2017 en de motie Aanvullende kaderstelling perspectiefnota van 20 juni 2016 leidend geweest voor het financiële deel van de begroting. Van de overige onderdelen van Beterr Haren die verder vorm zullen

krijgen in 2017 noemen wij hier specifiek de toekomstvisie, de burgerparticipatie en de organisatieontwikkeling.

3 Hoofdpijnen van beleid

3.1 Inleiding

Voor u ligt de Begroting 2017. Wij hebben bij het opstellen van deze begroting een degelijk financieel beleid als uitgangspunt gehanteerd. De kaders voor dit financieel beleid worden met name gevormd door Beterr Haren, het amendement Financieel kader perspectiefnota 2017 en de motie Aanvullende kaderstelling perspectiefnota van 20 juni 2016.

In het kader van Beterr Haren is, onder andere op basis van een uitgevoerde stresstest, geconcludeerd dat het verstandig is de reservepositie van de gemeente te versterken om een grotere buffer voor eventuele tegenvallers te creëren. Ook het creëren van meer flexibiliteit in de begroting voor eventuele nieuwe beleidsopgaven is van belang. Geconstateerd is dat het creëren van structurele begrotingsoverschotten de beste manier is om dit te bereiken.

In het amendement Financieel kader perspectiefnota heeft u bepaald welke voordelige begrotingssaldi wij in de jaren 2017 tot en met 2023 dienen te bereiken. Ook is in het amendement in grote lijnen aangegeven hoe dit bereikt zou moeten worden. Wij hebben het amendement als volgt vertaald: de som van de voordelige begrotingssaldi over de jaren 2017 tot en met 2020 uit het amendement, een bedrag van circa € 8,1 miljoen, hebben wij als doel gesteld voor het totaal van de voordelige begrotingssaldi in deze begroting. De verdeling over de jaren is niet hetzelfde als in het amendement. Wij hebben er vanuit het voorzichtigheidsprincipe voor gekozen om in de jaren 2017 en 2018 een hoger begrotingsoverschot te creëren en in de latere jaren een lager overschot.

Voor wat betreft de invulling hebben wij uitsluitend gekozen voor maatregelen die leiden tot een structurele verbetering van de exploitatie. Eventuele incidentele meevallers hebben wij niet geraamd (omdat ze te onzeker zijn) en zullen wij toevoegen aan de algemene reserve als ze zich voordoen. De mogelijke meevallers hebben wij opgesomd in paragraaf 5.3 Weerstandsvormogen en risicobeheersing onder het kopje Kansen. Wij hebben vastgehouden aan uw uitgangspunt van een evenwichtige verdeling tussen lastenverhogingen en bezuinigingen. Alle voorgestelde maatregelen vindt u in paragraaf 3.2 Huidig financieel perspectief: dekingsplan. Het effect op de balans treft u aan in paragraaf 3.3 Prognosebalans.

In de motie Aanvullende kaderstelling perspectiefnota heeft u de volgende uitgangspunten van het financieel beleid vastgelegd:

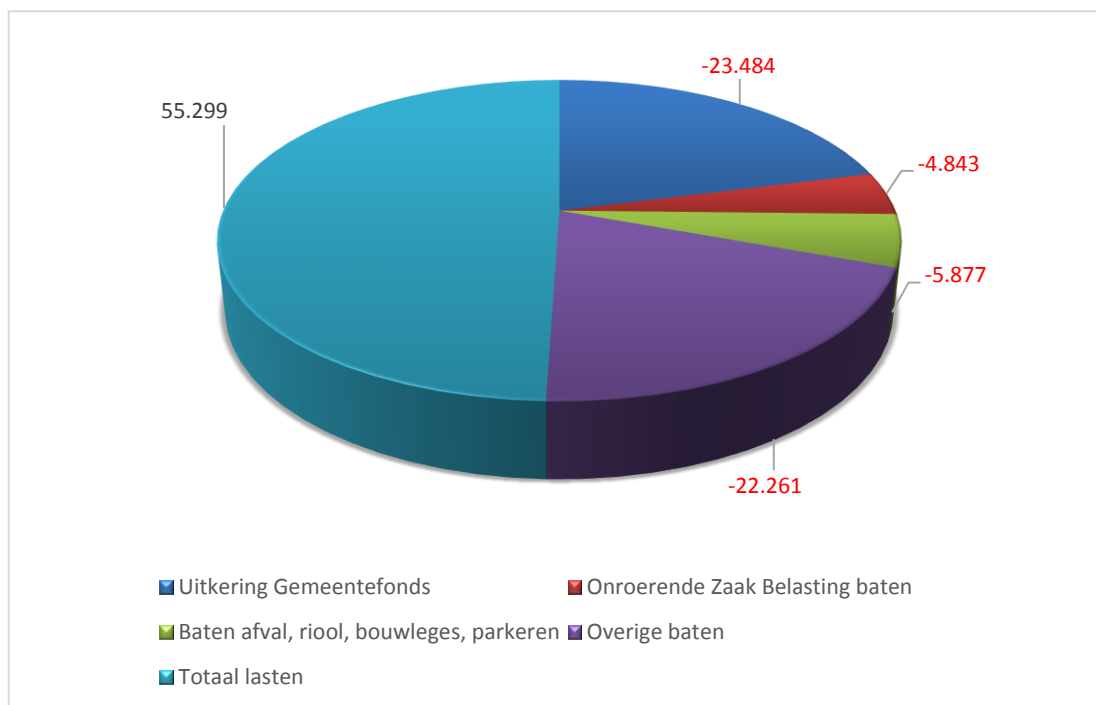
- a. streven naar een evenwichtige combinatie van lastenverhoging en ombuigingen;
- b. streven naar een evenwichtige verdeling van de 'pijn' over de programma's;
- c. streven naar een solvabiliteit van 30% in 2023 (als deze ratio eerder bereikt wordt, dan evaluatie);
- d. de focus te richten op het vergroten van de Algemene Reserve;
- e. proactief in te zetten op de afgesproken verkoop van gemeentelijk vastgoed;
- f. het gemeentelijk armoedebeleid (participatiefonds, stichting Leergeld, Jeugdportfonds, kwijtschelding gemeentelijke lasten) bij ombuigingen te ontzien;
- g. de afweging voor nieuw beleid, waar geen solide dekking voor is, te maken bij de BURAP;
- h. in alle programma's de begrotingsdiscipline te bevorderen door tegenvallers op te vangen binnen de programma's, incidentele meevallers en exploitatieoverschotten aan de AR toe te voegen.

Deze uitgangspunten onderschrijven wij volledig en zijn ook toegepast in deze begroting.

3.2 Huidig financieel perspectief: dekkingsplan

Totaaloverzicht begroting

De Begroting 2017 laat een overschot van € 1.166.000 zien. De financiële opbouw van deze begroting in baten en lasten is als volgt (bedragen x € 1.000):

Dekkingsplan Begroting 2017 - 2020

(bedragen x € 1.000, minteken is voordelig)

	2017	2018	2019	2020	Cum.
<i>'Staannde begroting'</i>					
Begroting 2016: saldi meerjarenperspectief	-109	-101	-115	-115	-439
Mutaties Perspectiefnota 2017, excl. amendement	210	40	34	34	317
<i>Subtotaal 'staande begroting'</i>	101	-61	-81	-81	-122
Structurele effecten Najaarsrapportage 2016	25	25	25	25	100
<i>Vertrekpunt Begroting 2017 (A)</i>	126	-36	-56	-56	-22
<i>Ontwikkelingen na Perspectiefnota 2017</i>					
Effecten Meicirculaire	132	71	252	498	953
Lagere afvalstoffenheffing a.g.v. gewijzigde overhead-toerekening BBV	131	131	131	131	524
Voorbeslag voordeel Septembercirculaire	0	-100	-212	-212	-524
Onhaalbare bezuinigingen	150	0	0	0	150
<i>Subtotaal ontwikkelingen na Perspectiefnota (B)</i>	413	102	171	417	1.103
<i>Nieuw beleid</i>					
Aanpassing Woonomgeving i.v.m. brandweerkazerne	0	70	70	70	210
<i>Subtotaal nieuw beleid (C)</i>	0	70	70	70	210
Totaal opgave dekkingsplan (D = A + B + C)	539	136	185	431	1.291

Dekking	2017	2018	2019	2020	Cum.
Kostendekkend maken leges	-160	-160	-160	-160	-640
Verhoging OZB woningen	-317	-665	-780	-898	-2.660
Verhoging OZB niet-woningen	-40	-81	-124	-167	-412
Subtotaal lastenverzwaringen (E)	-517	-906	-1.064	-1.226	-3.712
Welzijn en zorg exclusief Sociaal Domein	-213	-213	-213	-213	-851
Loslaten koppeling inkomsten/uitgaven Soc. Domein	-347	-412	-398	-329	-1.486
Maatregel 1 voor 1% korting op alle budgetten: bezuiniging op nominale ontwikkeling	-120	-120	-120	-120	-480
Maatregel 2 voor 1% korting op alle budgetten: schrappen uit de volgende budgetten:					
• Abonnementen	-5	-5	-5	-5	-20
• Zorg	-25	-25	-25	-25	-100
• Openluchtrecreatie en Toerisme	-10	-10	-10	-10	-38
• Parkeervoorzieningen	-23	-23	-23	-23	-92
• Landschapsbeheer	-15	-15	-15	-15	-60
• Rentekosten	-22	-22	-22	-22	-90
Investeringscreening	-146	-57	-25	-19	-246
Schrappen bijdrage muziekonderwijs	0	-4	-4	-4	-12
Schrappen specifiek onderwijsbeleid	0	-8	-8	-8	-23
Schrappen schoollogopedie	0	-8	-8	-8	-23
Vrijkomende ruimte krimpende bibliotheek verhuren	0	-25	0	0	-25
Huurvergoeding culturele raad afbouwen	0	-20	0	0	-20
Huurvergoeding Thalia stoppen	0	-16	0	0	-16
Stelpost "operatie CKC/'t Clockhuys"	0	0	-80	-100	-180
Aanvullende bezuiniging Torion en maatsch. werk	0	-100	-100	-100	-300
Verminderen subsidies Ondernemersfonds / Dorpsfonds	0	-30	-30	-30	-90
Stopzetten subsidie zwembad	0	-138	-138	-138	-414
Incidentele subsidies sport, welzijn en cultuur volledig afschaffen	-8	-8	-8	-8	-32
Stoppen huurvergoeding Speel-o-Theek in brede school Octopus	0	-10	-10	-10	-30
Subtotaal bezuinigingen (F)	-934	-1.268	-1.241	-1.186	-4.629
Areaaluitbreiding	-200	-200	-200	-200	-800
Rentevoordeel op nieuw aan te trekken leningen	-10	-10	-10	-10	-40
Subtotaal overige effecten (G)	-210	-210	-210	-210	-840
Verminderen onderzoeken Rekenkamer	-20	-20	-20	-20	-80
Verminderen formatie griffie	-25	-25	-25	-25	-100
Subtotaal suggesties aan de raad (H)	-45	-45	-45	-45	-180
Subtotaal dekking (I = E + F + G + H)	-1.705	-2.429	-2.559	-2.667	-9.361
Nieuw saldo Begroting 2017 (= D + I)	-1.166	-2.294	-2.374	-2.236	-8.070
Ter vergelijking: begrotingssaldo amendement Financieel kader Perspectiefnota 2017	-790	-2.075	-2.415	-2.785	-8.065

Toelichting op het dekkingsplan

Toelichting op de voorgestelde dekkingsmaatregelen

Kostendekkend maken leges

Het met ingang van 2017 gaan verwerken van de btw op de rioolinvesteringen in het tarief van het rioolrecht levert met ingang van 2017 naar verwachting een structureel voordeel op van € 160.000.

Verhoging OZB woningen

De extra opbrengsten van € 317.000 in 2017, oplopend tot € 898.000 in 2020, zijn in te vullen met een tariefsverhoging van 7,9% in 2017 en een verder oplopend tarief in de jaren vanaf 2018.

Verhoging OZB niet-woningen

De extra opbrengsten van € 40.000 in 2017, oplopend tot € 170.000 in 2020, zijn in te vullen met een tariefsverhoging van 4,9% in 2017 en een verder oplopend tarief in de jaren vanaf 2018.

Welzijn en zorg, excl. Sociaal Domein

Bij welzijn en zorg zien wij de volgende bezuinigingsmogelijkheden:

- Collectief vervoer € 10.000 structureel met ingang van 2016.
- Individueel vervoer € 2.800 structureel met ingang van 2016.
- Wet kinderopvang € 10.000 **incidenteel in 2016**.
- Huishoudelijke verzorging, ingeschat op € 200.000 structureel vanaf 2016. Dit is haalbaar, gezien de uitkomsten van alle herindicaties van “bestaande gevallen”. De herindicaties, waartegen weinig bezwaren zijn ingediend, leiden tot veel lagere volumes van de huishoudelijke verzorging.

Vanaf 2017 gaat het dus om een totale **structurele besparing van € 212.800** per jaar.

Loslaten koppeling tussen uitgaven en inkomsten Sociaal Domein

Sinds de invoering van de nieuwe taken in het Sociaal Domein hanteren wij het door de raad vastgestelde uitgangspunt dat de kostenbudgetten in het Sociaal Domein even hoog zijn als de inkomsten, dat wil zeggen de integratie-uitkering Sociaal Domein die wij ontvangen via het Gemeentefonds. Om de volgende redenen stellen wij voor de koppeling af te schaffen:

- Principeel dienen kostenbudgetten gebaseerd te zijn op een voorcalculatie van de kosten die gebaseerd is op hoeveelheden en prijzen: de verwachte aantallen “verrichtingen” x de prijs per verrichting ($P \times Q$) en niet op inkomstenposten.
- Wij ontvangen de inkomsten via het Gemeentefonds. Daarmee zijn de inkomsten vrij besteedbaar en niet geoormerkt (door het Rijk). Door het geld zelf te oormerken, beperken wij ons in onze eigen (financiële) flexibiliteit.
- Doordat de inkomsten per circulaire omhoog en omlaag kunnen gaan, schieten de kostenbudgetten ook omhoog en omlaag. Dat bemoeilijkt de sturing op de budgetten.
- De nieuwe taken in het Sociaal Domein zijn verweven met taken die wij al hadden (zoals de huishoudelijke verzorging en de participatie). Om die reden zullen oude en nieuwe taken steeds meer geïntegreerd worden uitgevoerd. Daardoor kunnen de kostenbudgetten van oude en nieuwe taken niet altijd meer gescheiden worden. Daar komt bij dat wij voor de oude taken ook geen koppeling tussen kostenbudgetten en inkomsten hadden. Zo ontvangen wij voor de huishoudelijke verzorging via de integratie-uitkering WMO geld in het Gemeentefonds, maar de kostenbudgetten staan daar los van (en worden berekend op basis van $P \times Q$).

- De koppeling leidt tot ongewenste 'potjesvorming'. Doordat wij de inkomsten als gemeente zelf geormerkt hebben, hebben wij het geld dat wij in 2015 overhielden in het Sociaal Domein (€ 0,6 miljoen) moeten storten in de bestemmingsreserve Sociaal Domein, waardoor die inmiddels is opgelopen tot € 0,7 miljoen. Dit terwijl een element in ons financieel beleid (vastgelegd in motie Aanvullende kaderstelling Perspectiefnota van 20 juni 2016) het vergroten van de Algemene Reserve is.
- Een pragmatische reden is dat wij via de meicirculaire 2016 extra inkomsten voor het Sociaal Domein in het Gemeentefonds toegekend hebben gekregen. Conform ons uitgangspunt zijn wij er in onze B&W-advisering (en in raadsbericht 2016-32) vanuit gegaan dat de kostenbudgetten met hetzelfde bedrag zouden worden opgehoogd. Aangezien de budgetten in het Sociaal Domein de komende jaren flink dalen, zijn wij volop bezig met de invulling daarvan. Daarom is het niet wenselijk de kostenbudgetten op dit moment weer te verhogen.

Loslaten van de koppeling tussen kostenbudgetten en inkomsten leidt er toe dat wij de inkomstenverhoging Sociaal Domein uit de meicirculaire kunnen inzetten voor het verbeteren van ons begrotingssaldo. Het gaat om een structureel bedrag van € 0,3 a € 0,4 miljoen per jaar.

1% korting op relevante budgetten

In het door u bij de behandeling van de Perspectiefnota 2017 aangenomen amendement Financieel kader perspectiefnota 2017, is een generieke korting van 1% op de budgetten opgenomen. Wij hebben deze korting in verband met de haalbaarheid specifiek ingevuld en wel met de volgende maatregelen: een bezuiniging op de nominale ontwikkeling en het korten op specifieke budgetten.

Maatregel 1 invulling 1% korting: bezuiniging op nominale ontwikkeling

Het ene haalbare alternatief dat wij op dit moment zien voor een generieke korting van 1% is het slechts ten dele toepassen van de nominale ontwikkeling, dat wil zeggen het verhogen van de kostenbudgetten met de verwachte inflatie. Zo zullen wij op basis van de daarvoor gehanteerde CPB-indicatoren (stand septembercirculaire) de loonkosten ophogen met 1,0% en de derdenkosten met 0,8%. Dit is ook conform de begrotingscirculaire 2017 van de provincie Groningen. Om dit te dekken gebruiken wij een deel van bepaalde inkomstenposten (met name Gemeentefonds en OZB) die wij voor dat doel apart gezet hebben. In principe gaat het hierbij om een budget neutrale operatie.

Gezien de zwaarte van de bezuinigingsopgaaf is het verdedigbaar tegenover de nominale ontwikkeling op beïnvloedbare kostenbudgetten een bezuiniging te zetten, waardoor de nominale budgetten per saldo niet of nauwelijks verhoogd worden. Het is dan aan de individuele budgethouder om in overleg met manager en/of portefeuillehouder de (evt.) kostenverhoging door inflatie op te vangen met andere besparingen. Het is waarschijnlijk dat dit tot beleidswijzigingen aanleiding zal geven. Daarbij stellen wij wel voor om voor knelpunten en dubbelingen (als wij bijvoorbeeld rechtstreeks scherp korten op de kostenbudgetten in het sociaal domein kunnen wij dat niet nog een keer doen door achterhouden van de inflatievergoeding; daarnaast liggen er ook verplichtingen in de vorm van meerjarige subsidiebeschikkingen) een centrale stelpost van € 100.000 op te voeren.

Per saldo is de totale maximale structurele bezuiniging met ingang van 2017 dan 1% van € 21.937.000 (beïnvloedbare budgetten, dat wil zeggen de totale begroting minus personeelskosten, minus kapitaallasten, minus kosten die een-op-een gedekt worden uit gekoppelde leges en doeluitkeringen) = € 219.370 minus de stelpost van € 100.000 = €119.370, naar boven afgerond € 120.000.

Maatregel 2 invulling 1% korting: korten op specifieke budgetten

Er heeft een vanuit het Management Team geïnitieerde gespreksronde plaatsgevonden met alle budgethouders. Insteek daarbij was het identificeren van bezuinigingsmogelijkheden. Daar is een structurele (jaarlijkse) besparing van € 100.000 uit voortgevoerd. In het dekingsplan staat dit bedrag uitgesplitst.

Investeringscreening

De lijst met lopende en geplande investeringskredieten is doorgelopen en er is gekeken naar mogelijkheden om investeringskredieten te clusteren te verschuiven of te schrappen. Daarnaast zijn de investeringen voor civiele techniek (wegen, riolen etc.) aangepast op de meest recente beheersplannen. De budgetten voor het rijdend materieel zijn specifiek gescreend. Per saldo heeft de screening tot een besparing op de kapitaallasten geleid van aflopend circa € 146.000 in 2017 tot € 19.000 in 2020.

Areaaluitbreiding

Vanwege de ontwikkelingen in met name Haren Noord is er sprake van een behoorlijke areaalontwikkeling en daarmee van gunstige effecten op onze inkomsten uit het Gemeentefonds en de OZB. Voor een deel gaat het daarbij om communicerende vaten: een deel van de OZB lekt weg via het Gemeentefonds (via de negatieve verdeelmaatstaf WOZ-waarde leidt een hogere belastingcapaciteit tot een lagere algemene uitkering, waarbij de WOZ-waarde van woningen voor 70% wordt meegenomen en de WOZ-waarde voor niet-woningen voor 80%). Ook moeten er kosten gemaakt worden voor het nieuwe areaal (denk met name aan onderhoud van de openbare ruimte). Op basis van de al gerealiseerde areaaluitbreiding gaan wij uit van een structureel jaarlijks netto-voordeel van € 200.000 met ingang van 2016.

3.3 Prognosebalans

(Bedragen x € 1.000)	1-jan 2016	31-dec 2016	31-dec 2017	31-dec 2018	31-dec 2019	31-dec 2020
Immateriële en materiële vaste activa*	83.766	87.757	89.627	89.753	87.886	86.000
Financiële vaste activa*	1.553	1.553	1.553	1.553	1.553	1.553
Totaal vaste activa	85.319	89.310	91.180	91.306	89.439	87.553
Vorraden	5.811	5.000	4.000	3.000	2.000	1.000
Uitzettingen en overlopende activa	10.409	9.707	9.707	9.707	9.707	9.707
Liquide middelen	33	0	0	0	0	0
Totaal vlottende activa	16.253	14.707	13.707	12.707	11.707	10.707
BALANSTOTAAL	101.572	104.017	104.887	104.013	101.146	98.260
Eigen vermogen	13.354	13.471	17.212	19.962	22.815	25.529
Voorzieningen	3.043	2.658	2.865	2.797	3.003	3.280
Vaste schulden	73.932	73.172	69.758	66.456	60.730	54.843
Totaal vaste passiva	90.329	89.301	89.835	89.215	86.548	83.652
Vlottende schulden	5.012	8.208	8.544	8.290	8.090	8.100
Overlopende passiva	6.229	6.508	6.508	6.508	6.508	6.508
Totaal vlottende passiva	11.241	14.716	15.052	14.798	14.598	14.608
BALANSTOTAAL	101.570	104.017	104.887	104.013	101.146	98.260

* De bijdragen aan activa van derden die op de balans per 31-12-2015 in de Jaarstukken 2015 nog onder de Financiële vaste activa gerubriceerd stonden, zijn als gevolg van een wijziging in de BBV vanaf 1-1-2016 onder de Immateriële vaste activa gerubriceerd.

Veronderstellingen prognosebalans

- In het overzicht zijn alle investeringen verwerkt die al door u zijn geautoriseerd en alle investeringen uit de investeringslijst in paragraaf 6.3 Investeringslijst.
- De post voorraden betreft met name de grondexploitaties. Wij gaan uit van een geleidelijk dalend verloop van de boekwaarde en baseren die inschatting op de passages over de planning in de najaarsactualisatie van de grondexploitaties (gebaseerd op de stand per 1 juli 2016).

Kengetallen prognosebalans	1-jan 2016	31-dec 2016	31-dec 2017	31-dec 2018	31-dec 2019	31-dec 2020
Solvabiliteitsratio	13,1%	13,0%	16,4%	19,2%	22,6%	26,0%
Netto-schuld (definitie BBV) (x € 1.000)	74.731	78.181	75.103	71.547	65.621	59.744
Exploitatie (totaal baten, excl. onttrekkingen aan reserves) (x € 1.000)	57.707	51.263	55.211	52.221	49.871	49.987
Debt ratio	83,9%	84,5%	80,9%	78,1%	74,5%	70,7%
Netto-schuld/exploitatie	129,5%	152,5%	136,0%	137,0%	131,6%	119,5%
Aantal inwoners	19.076	19.076	19.076	19.076	19.076	19.076
Eigen vermogen per inwoner (€)	700	706	902	1.046	1.196	1.338
Netto-schuld per inwoner (€)	3.918	4.098	3.937	3.751	3.440	3.132
Investeringsuitgaven (x € 1.000)		6.820	5.364	3.875	2.011	2.012
Afschrijvingen (x € 1.000)		2.829	3.494	3.749	3.878	3.898

In paragraaf 5.3 Weerstandsvermogen en risicobeheersing geven wij een uitvoerige toelichting op de betekenis van de financiële kengetallen.

4 Programma's

4.0 Programma Bestuur en Ondersteuning

Portefeuillehouder: dhr. P. van Veen

Wat mag het kosten?

Taakvelden (bedragen x € 1.000)	Lasten 2017	Baten 2017	Saldo 2017
010 Bestuur	798	0	798
020 Burgerzaken	765	-393	373
030 Beheer overige gebouwen en gronden	2.154	-1.129	1.025
063 Parkeerbelasting	0	-448	-448
080 Overige baten en lasten	79	-789	-710
Programma 0 Bestuur en Ondersteuning	3.797	-2.758	1.038

Wat willen wij bereiken?

Bestuur: binnen dit taakveld faciliteren wij de bestuursorganen (raad, college, burgemeester, raadscommissies, relatie burger/bestuur, regionale samenwerking, lokale rekenkamer en accountantscontrole).

Burgerzaken: wij willen inwoners die tevreden zijn over de manier van behandeling door de medewerkers van de gemeente en die tevreden zijn over de kwaliteit van het geleverde product. Het geleverde product moet binnen de afgesproken tijd geleverd worden en aan de verwachte kwaliteit voldoen.

Beheer overige gebouwen en gronden: hierbij gaat het om de taken met betrekking tot onroerend goed dat niet in exploitatie is en niet aan een specifiek beleidsveld is toe te delen (beheer, verhuur, instandhouding van gebouwen, gronden en landerijen die de gemeente (al of niet tijdelijk) in bezit heeft en niet in exploitatie neemt.

Wat gaan wij hiervoor doen?

De activiteiten die wij structureel binnen de taakvelden verrichten benoemen wij hier niet. Het gaat om nieuwe ontwikkelingen in 2017.

Burgerzaken: minimale ambitiescore gewenst voor balieactiviteiten van 8.3, voor telefonie 7.5 en voor website 7.5. Het opgestelde actieplan wordt in 2017 uitgerold. In 2018 gaat de Wet Generiek Digitale Infrastructuur in werking treden. In 2017 worden de voorbereidingen getroffen.

In 2017 worden er Tweede Kamerverkiezingen gehouden. Deze faciliteren wij op gemeentelijk niveau.

Beheer overige gebouwen en gronden: afstoten vastgoed uit categorie C. Herbestemmen van voormalige o.b.s. de Rieshoek. Wij werken aan het project Gemeentewerf/Brandweerkazerne. Herbestemming huidige AZC-school.

Ondersteuning organisatie: Zoals benoemd in de inleiding van deze begroting, zal in 2017 het organisatietraject verder vorm gaan krijgen. Ongeacht welk scenario er voor de gemeente zal gaan gelden, een herindeling of zelfstandigheid de organisatiestructuur zal verder worden aangepast.

De VNG en de bonden FNV, CNV en CMHF zijn bezig met de voorbereiding op de cao-onderhandelingen van 2017. De partijen willen graag arbeidsvoorwaarden die passen bij gemeenten en hun medewerkers. Om meer betrokkenheid te organiseren en meer tijd te nemen voor een verdiepende discussie is gekozen voor co-creatie. Zo ontwikkelen werknemers en werkgevers zelf in dialoog ideeën over verlof, beloning, flexibiliteit en zekerheid.

Gemeenten willen meer uniformiteit wat betreft arbeidsvoorwaarden, vandaar dat vanaf 1 januari 2017 het individueel keuzebudget ingevoerd gaat worden. Hierdoor kunnen medewerkers zelf aangegeven wanneer zij hun vakantiegeld, eindejaarsuitekering en levensloop willen ontvangen (Bijvoorbeeld maandelijks). Daarnaast kunnen medewerkers in een digitaal systeem aangeven of zij verlof willen kopen en verkopen. Op deze manier sluit de arbeidsvoorwaarden meer aan bij het bedrijfsleven en zijn de arbeidsvoorwaarden meer gemoderniseerd.

Relevant beleidskader

- Gemeentewet;
- Verordening auditcommissie;
- Wet gemeenschappelijke regelingen;
- Reglement van orde Gemeenteraad en Raadscommissie;
- Wet Basisregistratie Personen (BRP);
- Burgerlijk wetboek;
- Paspoortwet;
- Wegenverkeerswet;
- Wet op de Basisregistratie Grootchalige Topografie;
- Wet op de Basisregistratie Adressen en Gebouwen;
- Wet op de Basisregistratie Kadaster;
- Categoriëring Vastgoed;
- Conditieësystematiek gebouwenbeheer;
- Kieswet;
- Reglement Burgerlijke Stand 2011.

4.1 Programma Veiligheid

Portefeuillehouder: dhr. P. van Veen

Wat mag het kosten?

Taakvelden (bedragen x € 1.000)	Lasten 2017	Baten 2017	Saldo 2017
110 Crisisbeheersing en Brandweer	1.016	0	1.016
120 Openbare orde en Veiligheid	174	-7	167
Programma 1 Veiligheid	1.191	-7	1.183

Wat willen wij bereiken?

Binnen openbare orde en veiligheid is ons doel een veilige woon- en leefomgeving. Wij zorgen onder andere voor toezicht en handhaving in de openbare ruimte en de uitvoering van het veiligheidsprogramma. Op het gebied van crisisbeheersing en brandweer willen wij rampen en ongevallen beperken en bestrijden.

Evenementen zijn belangrijk voor Haren: zij brengen leven in de brouwerij, zorgen voor extra bestedingen en voor daaruit voortvloeiende werkgelegenheid. Met het nieuwe evenementenbeleid willen wij evenementen veilig organiseren en tegelijkertijd de regeldruk verminderen.

Met het veranderen/vernieuwen van het digitale vergunningverleningsproces verwachten wij de kwaliteit te verbeteren, procedures te vereenvoudigen en bovendien de administratieve lastendruk te verlichten.

De gemeente Haren mag niet bewust of onbewust een voedingsbodem voor georganiseerde en ondermijnende criminaliteit bieden. Wij willen de Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (bibob) hiervoor als preventief bestuursrechtelijk instrument inzetten.

Beleidsindicatoren

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
Het aantal verwijzingen naar Halt, per 10.000 inwoners in de leeftijd van 12-17 jaar.	2014	46,6	139,7	Bureau Halt
Het aantal harde kern jongeren, per 10.000 inwoners in de leeftijd van 12-24 jaar.	2014	0,4	1,3	Korps Landelijke Politiediensten (KLPD)
Het aantal winkeldiefstallen per 1.000 inwoners.	2015	1,1	2,4	CBS - Geregistreeerde criminaliteit & Diefstallen
Het aantal geweldsmisdrijven, per 1.000 inwoners. Voorbeelden van geweldsmisdrijven zijn seksuele misdrijven, levensdelicten zoals moord en doodslag en dood en lichamelijk letsel door schuld (bedreiging, mishandeling, etc.).	2015	2,9	5,4	CBS - Geregistreeerde criminaliteit & Diefstallen

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
Het aantal diefstallen uit woningen, per 1.000 inwoners.	2015	3,8	3,9	CBS - Geregistreerde criminaliteit & Diefstallen
Het aantal vernielingen en beschadigingen (in de openbare ruimte), per 1.000 inwoners.	2015	5,9	6,1	CBS - Geregistreerde criminaliteit & Diefstallen

Wat gaan wij hiervoor doen?

De prioriteiten in ons veiligheidsbeleid zijn woninginbraken, radicalisering, overlast verwarde personen, alcohol- en drugsgebruik onder jongeren, overlast jeugd, bestuurlijke aanpak georganiseerde criminaliteit en het AZC in Onnen. Voor de uitvoering van deze prioriteiten stellen wij in samenwerking met onze veiligheidspartners een uitvoeringsplan op.

De gemeente Haren verbetert voortdurend haar producten en dienstverlening. Op basis van de evaluatie in 2016 gaan wij een nieuw evenementenbeleid ontwikkelen. Verder werken wij aan heldere en eenduidige kaders op het gebied van APV-vergunningverlening. Regels worden daar waar het noodzakelijk is strikt gehanteerd en 'zo ruim mogelijk' toegepast waar dat kan.

Wij gaan een beleidsnota Bibob opleveren zodat objectieve criteria worden vastgesteld voor het inzetten van Bibob. De inzet van Bibob zorgt ervoor dat geen beschikkingen worden afgegeven zodra aannemelijk is gemaakt dat een malafide ondernemer deze kan of zal misbruiken voor het plegen van strafbare feiten.

Relevant beleidskader

- Gemeentewet;
- Wet veiligheidsregio's;
- Politiewet;
- Wet gemeenschappelijke regelingen;
- Opiumwet;
- Wet tijdelijk huisverbod;
- Wet openbare manifestaties;
- Wet publieke gezondheid;
- Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (BOPZ);
- Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (Bibob);
- Drank- en Horecawet;
- Wet op de Kansspelen;
- Zondagswet;
- Winkeltijdenwet;
- Verordening Winkeltijden Haren;
- Wet Luchtvaart;
- Dienstenrichtlijn;
- Wet Milieubeheer;
- APV.

4.2 Programma Verkeer, Vervoer en Waterstaat

Portefeuillehouder: mevr. M.J. Sloot

Wat mag het kosten?

Taakvelden (bedragen x € 1.000)	Lasten 2017	Baten 2017	Saldo 2017
210 Verkeer, wegen en water	2.469	-84	2.385
220 Parkeren	154	0	154
Programma 2 Verkeer, Vervoer en Waterstaat	2.623	-84	2.539

Wat willen wij bereiken?

- Veilig en duurzaam onderhouden openbare ruimte voor zowel verkeer op land als te water.
- Voor onze inwoners een publieke ruimte creëren die door haar inrichting en beleving aantrekkelijk is om in te verblijven;
- Dat onze burgers zich betrokken voelen bij hun directe woonomgeving.

Doelstellingen

Wij vinden het van belang dat alle ruimtelijke projecten worden getoetst aan het door de raad vastgestelde verkeersbeleid zoals verwoord in het Gemeentelijk Verkeer- en Vervoer Plan (GVVP) en het landelijk beleidskader Duurzaam Veilig. Verkeerskundige inzet bij elk project afzonderlijk is daarom noodzakelijk. Dit ook om een goede samenhang te waarborgen. Elk nieuw te realiseren project kan direct of indirect gevolgen hebben voor de bereikbaarheid, parkeren, verkeersveiligheid, etc. De inrichting van de publieke ruimte moet ertoe leiden dat die door de diverse gebruikers gedeeld wordt, zonder de traditionele dominantie van de auto. Voor ons is richtinggevend dat bij de (her)inrichting van gebieden ontworpen wordt vanuit de omgeving naar de weg toe, in plaats van uit de weg naar de omgeving. Diverse ruimtelijke ontwikkelingen maken dat verkeersstromen en intensiteiten veranderen. Focus op verkeersveiligheid, en in het bijzonder van kwetsbare doelgroepen is daarbij van belang.

Beleidsindicatoren

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
Ziekenhuisopnamen na verkeersongeval met een motorvoertuig, als aandeel van het totaal aantal ongevallen die leiden tot ziekenhuisopnamen (%).	2014	5	7	VeiligheidNL
Ziekenhuisopname na vervoersongeval met een fietser, als aandeel van het totaal aantal ongevallen die leiden tot ziekenhuisopnamen (%).	2014	10	10	VeiligheidNL

Wat gaan wij hiervoor doen?

Integraal Beheer Openbare Ruimte (IBOR)

Wij gaan het openbare gebied beheren en onderhouden conform Raadsbesluit IBOR 2013.

Huidig budget	Bedrijven-terrein	Buiten-gebied	Centra	Begraaf-plaats	Groen-gebied & parkeren	Sport-park	Hoofd-struc-tuur	Woon-gebied
Verharding	B	L	B	B	B	B	L	B
Groen	B	L	B	B	B	B	B	B
Meubilair	B	L	B	B	B	B	B	B
Verzorging	B	L	B	B	B	B	B	B

B = basis , L = laag

Wegen

Wij hebben het wegonderhoud aanbesteed voor de duur van maximaal 4 jaar (2015 t/m 2018). De verkregen eenheidsprijzen zijn daadwerkelijk gunstig. Wij voeren dan ook de komende jaren ons onderhoud conform het wegenplan uit. Wij steken in deze periode € 990.000 in ons wegennet ter verbetering van de deklagen ('bovenste 4 cm asfalt') en slijtlagen ('losse steentjes'). Wij hebben u in 2014 bij de vaststelling van het beheerplan wegen toegezegd u tussentijds éénmalig te informeren over de voortgang. Wij gaan de balans van onze wegenkwaliteit aan het eind van 2016 opnemen en u in het begin van 2017 hierover rapporteren.

In 2017 gaan wij de Kerklaan, tussen de Dilgtweg en de Schoutenlaan als 30km zone inrichten, Ook gaan wij de Kerklaan tussen de Schoutenlaan en de Molenweg als Fietsstraat inrichten. De kruising Molenweg/Kromme Elleboog gaan wij als rotonde inrichten. De Kromme Elleboog tussen de Molenweg en de aansluiting op de Jachtlaan gaan wij ook als fietsstraat inrichten.

Ook gaan wij de Lutsborgsweg en de straten in de directe omgeving daarvan van nieuw riool en nieuwe weginrichting voorzien. Zowel de wegen en het riool zijn daar aan vervanging toe. In 2013 is daarvan al een eerste fase uitgevoerd. Wij continueren daar de gekozen weginrichting. Het zal enkele jaren duren voordat alle aansluitende straten (Holsteinslaan, Kievitweg, Roerdompweg, Fuitweg, Reigerweg, Meerkoetweg en 't Harde) zijn vervangen.

Verkeer

De fiets krijgt een steeds prominentere rol in de regio Groningen - Assen. De provincie Groningen werkt aan een nieuwe fietsstrategie Fietsstrategie 2016 - 2025 waarbij het uitbreiden van bestaande, en realiseren van nieuwe fietsroutes plus een prominentere rol krijgt. In 2017 wordt de Fietsroute Plus Groningen - Haren via de Kerklaan en de Jachtlaan gerealiseerd. Vanuit Haren blijven wij ons sterk maken voor het verder doortrekken van de fietsroute Plus Groningen - Haren naar Zuidlaren en/of De Punt. Daarnaast wordt onder regie van de provincie Drenthe en in overleg met de provincie Groningen en tussenliggende gemeentes nagedacht over het aanleggen van een fietssnelweg tussen Groningen en Assen langs het Noord Willemskanaal. De prioriteit vanuit Haren op het gebied van de fiets ligt in het realiseren van de Fietsroute Plus.

In en om Groningen vinden de komende jaren diverse werkzaamheden plaats met als twee belangrijkste onderwerpen de Aanpak Ring Zuid en aanpak van het stationsgebied. Hoewel de eerste voorbereidende werkzaamheden van de zuidelijke ringweg al in uitvoering zijn zal het komende jaar deze ombouw meer zichtbaar worden. Binnenkort verwachten wij geïnformeerd te worden over de aanpak en uitvoering van de aannemer en kunnen wij beter inschatten welke (tijdelijke) gevolgen dit heeft voor verkeer over het wegennet van Haren. Daarnaast denken wij na over mogelijkheden om verkeer op onze hoofdwegen permanent te monitoren.

In maart 2016 is de raad door middel van een raadsbericht (nr 2016-16) geïnformeerd over de wijze waarop tot maatregelen kan worden gekomen om de verkeerssituatie op een aantal locaties te verbeteren. Concreet gaat het om een fysieke afsluiting kruising Oude Middelhorst - Middelhorsterweg, verlagen intensiteit autoverkeer op Fietsroute Plus, verkeer in twee richtingen op de Kerkstraat toestaan en aantrekkelijker maken van de route via Onnerweg - Hertenlaan. Het raadsbericht is besproken in de raadscommissie van 11 april. Het college heeft vervolgens op 19 april 2016 besloten alle maatregelen verder uit te werken, behoudens de afsluiting Middelhorsterweg.

Openbare verlichting

Door het toepassen van LED verlichting en het dimmen van de verlichting besparen wij op de exploitatiekosten. Deze besparing valt onder het streven naar lagere IBOR kosten.

Relevant beleidskader

- Beleidsplan Openbare verlichting 2016-2025;
- Gemeentelijk Verkeers- en Vervoersplan 2012;
- IBOR (2013);
- Beheerplan wegen 2014-2018.

4.3 Programma Economie

Portefeuillehouder: mevr. M.H. Stiekema

Wat mag het kosten?

Taakvelden (bedragen x € 1.000)	Lasten 2017	Baten 2017	Saldo 2017
320 Fysieke bedrijfsinfrastructuur	808	-808	0
330 Bedrijfsloket en bedrijfsregelingen	168	-16	152
340 Economische promotie	6	-159	-154
Programma 3 Economie	982	-984	-1

Wat willen wij bereiken?

Wij willen vitale winkelgebieden en hebben nadrukkelijk aandacht voor de problematiek van het MKB en de positie van de winkelcentra Haren-Dorp en Oosterhaar. De gemeente wil samen met het dorpsfonds en Ondernemend Haren stappen blijven zetten in het meer op de kaart zetten van Haren. De gemeente blijft hiertoe, samen met betrokken partijen, werken aan de ontwikkeling van een integrale visie op het centrum van Haren. Hier hoort de ontwikkeling van het Raadhuis- en Haderaplein bij. Onderdeel van de integrale visie is ook de verkeersafwikkeling en het parkeerbeleid. Gezamenlijk uitgangspunt is een levendig gastvrij centrum, waar het goed werken en vertoeven is en waar de economische en de sociale functie optimaal in balans zijn. Ondernemers worden 'ontzorgd' door het ondernemersloket als vast aanspreekpunt. Dit wordt digitaal vormgegeven via een email-loket op de site van de gemeente. Op basis van ervaringen kan dit verder worden uitgebouwd. De gemeente gaat door met het zoveel mogelijk 'ont'regelen en wil het mogelijk maken dat (winkel)panden eenvoudiger een andere bestemming kunnen krijgen. Hierbij wordt op basis van de bestaande regelgeving maatwerk geleverd.

Beleidsindicatoren

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
De functiemengingsindex (FMI) weerspiegelt de verhouding tussen banen en woningen (in %), en varieert tussen 0 (alleen wonen) en 100 (alleen werken). Bij een waarde van 50 zijn er evenveel woningen als banen.	2015	44,6	51,3	LISA
Bruto gemeentelijk product (BGP) is het product van de toegevoegde waarde per baan en het aantal banen in een gemeente. De verhoudingswaarde (index) tussen verwacht BGP en gemeten BGP geeft aan of er boven verwachting (<100) of beneden verwachting (>100) wordt gescoord.	2013	77	100	Atlas voor Gemeenten
Het aantal vestigingen van bedrijven, per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15-64 jaar.	2015	154,6	122,4	LISA

Wat gaan wij daarvoor doen?

De gemeente streeft naar een levendig centrum. Ondernemend Haren en het dorpsfonds zijn een belangrijke partners om dit te realiseren. Het dorpsfonds en Ondernemend Haren ontvangen een jaarlijkse subsidie om de centrumfunctie van Haren en het ondernemersklimaat te versterken. Ondernemend Haren en het dorpsfonds zullen hiertoe activiteiten initiëren, organiseren of faciliteren om zo te komen tot een levendig centrum en een gunstig ondernemersklimaat. Natuurlijk hoort ook een markt bij een aantrekkelijk centrum. De herinrichting van het plein heeft gevolgen voor de plaats van de markt. Samen met de standhouders van de markt en andere betrokkenen gaan wij in overleg om tot een goede oplossing te komen.

Relevant beleidskader

- Marktverordening;
- Wet markt en overheid.

4.4 Programma Onderwijs

Portefeuillehouder: dhr. M. Verbeek

Wat mag het kosten?

Taakvelden (bedragen x € 1.000)	Lasten 2017	Baten 2017	Saldo 2017
420 Onderwijshuisvesting	2.260	-14	2.246
430 Onderwijsbeleid en leerlingenzaken	730	-27	703
Programma 4 Onderwijs	2.989	-41	2.949

Wat willen wij bereiken?

- Wij willen conform artikel 23 voldoende openbaar onderwijs aan kunnen bieden aan de leerlingen in de gemeente Haren wanneer hier behoefte aan is.
- De gemeente voert een wettelijke zorgplicht uit om te voorzien in voldoende en adequate onderwijshuisvesting voor het primair, speciaal en voortgezet onderwijs binnen de gemeentegrenzen. Het uitgangspunt hierin is dat een gezond, betaalbaar en passend gebouw bijdraagt aan het welbevinden, plezier, gedrag en leerproces van kinderen en medewerkers.
- Wij vinden voldoende en op een goede en verantwoorde manier bewegen door basisschoolleerlingen belangrijk. Hiervoor zetten wij tot augustus 2018 voor alle groepen 3 tot en met 8 op de basisscholen vakonderwijzers bewegingsonderwijs in. Samen met het onderwijsveld zullen wij de beschikbare subsidie, binnen de juridische kaders, voor die tijd zorgvuldig afbouwen.
- Geen kind tussen wal en schip. Dit betekent dat elk kind een passende onderwijsplek heeft. De leerplichtwet 1969 is het wettelijk kader waarbinnen dit uitgangspunt wordt beschermd. Leerlingen die tot hun 23 jaar nog geen startkwalificatie hebben behaald worden in het kader van het Regionaal Meld- en Coördinatiepunt voortijdig schoolverlaten (RMC) begeleid in het vinden van een leer- en of leerwerktraject. De leerplichtambtenaar en RMC-trajectbegeleider werken hierin samen met het WIJZ-team en de scholen.
- Alle basisschoolleerlingen worden gescreend op mogelijke logopedische problemen.
- Wij willen bijdragen aan de educatieve-, professionele- en maatschappelijke zelfredzaamheid van onze inwoners. Bij de uitvoering van de educatietrajecten sluiten wij aan op de behoefte van onze inwoners. Daarom richten wij in de bibliotheek in Haren een Taalhuis op waar alle inwoners terecht kunnen met vragen over het versterken van taal-, reken- en digitale vaardigheden.
- Leerlingen van en naar de dichtstbijzijnde toegankelijke school vervoeren die aansluit op de levensovertuiging van de ouder(s)/verzorger(s) of de beperking van het kind.
- Wij willen bewegingsonderwijs stimuleren door het aanbieden van goede gymaccommodaties.

Beleidsindicatoren

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
Absoluut verzuim, het aantal leerplichtigen dat niet staat ingeschreven op een school, per 1.000 leerlingen.	2014	10	5	DUO - Dienst Uitvoering Onderwijs
Relatief verzuim, het aantal leerplichtigen dat wel staat ingeschreven op een school, maar ongeoorloofd afwezig is, per 1.000 leerlingen.	2014	23	60	DUO - Dienst Uitvoering Onderwijs
Het percentage van het totaal aantal leerlingen (12 - 23 jaar) dat voortijdig, dat wil zeggen zonder startkwalificatie, het onderwijs verlaat.	2012	2,8	3,2	DUO - Dienst Uitvoering Onderwijs

Wat gaan wij hiervoor doen?

- Wij voeren overleg met het onderwijsveld over het zorgvuldig afbouwen van de subsidie voor vakonderwijs. Hiervoor wordt de verordening materiële en financiële gelijkstelling basisonderwijs gemeente Haren gewijzigd.
- Op alle basisscholen worden de kinderen op de vaste screeningsmomenten van de GGD onderzocht op logopedische problemen.
- Wij voeren de Leerplicht- en RMC-wetgeving uit waarbij aangesloten wordt bij andere relevante beleidsterreinen zoals de decentralisatie Jeugdzorg, Passend Onderwijs, werk en inkomen, etc.
- Het educatieplan 2017 samen met de arbeidsmarktregio opstellen waarbij rekening wordt gehouden met de afbouw van de verplichte inkoop bij ROC's voor de scholingsbehoefte van onze inwoners.
De uitvoering van het Taalhuis wordt gemonitord. Vanaf 2018 maakt het educatiebudget onderdeel uit van het Sociaal Domein. In 2017 wordt daarom onderzocht wat deze invoeging betekent en hoe het educatieaanbod, waaronder het Taalhuis, aan blijft sluiten bij de wensen van onze inwoners.
- Voor de uitvoering van het leerlingenvervoer beoordelen wij aanvragen en verstrekken bij het voldoen aan de wettelijke voorwaarden een financiële vergoeding voor vervoer van leerlingen naar school.
- De leerlingprognoses worden om het jaar vastgesteld om zo de capaciteitsbehoefte van scholen goed in beeld te hebben.
- Opstellen van het huisvestingsprogramma - en overzicht 2017.
Een gezond, betaalbaar en passend gebouw draagt bij aan het welbevinden, plezier, gedrag en leerproces van kinderen en medewerkers. In januari 2014 heeft de gemeenteraad het kaderstellend Integraal HuisvestingsPlan (IHP) 2014-2017 vastgesteld. Hiermee streven wij vanuit de zorgplicht van de gemeente een samenhangend, meerjarig en financieel haalbaar beleid na. Als er een meerwaarde uit blijkt, dan worden ontwikkelingen gekoppeld aan andere maatschappelijke voorzieningen. Daarvoor is zicht nodig op de ontwikke-

ling van aantallen leerlingen. Jaarlijks kunnen de schoolbesturen hiervoor aanvragen indienen.

- Nieuwbouw Sint Nicolaasschool: bouwrijp opleveren locatie Westerse Drift voor nieuwbouw Sint Nicolaasschool en aanpassingen aanbrengen in de infrastructuur voor een goede verkeersuitvoering.
Wij zijn bezig met de voorbereidingen van de nieuwbouw van de Sint Nicolaasschool op de vrijkomende locatie van het Zernike College aan de Westerse Drift. Het schoolbestuur is zelf bouwheer, maar er is een goede afstemming nodig met de gemeente voor een goede ruimtelijke inpassing op deze locatie. Daarbij besteden wij ook veel aandacht aan een goede afwikkeling van de fiets- en autostromen en het parkeren en halen en brengen van de kinderen. Streven is dat het nieuwe schoolgebouw met ingang van het schooljaar 2017-2018 in gebruik wordt genomen.
- In de nieuwe wijk in Haren Noord wonen relatief veel schoolgaande kinderen, meer dan er gemiddeld genomen in een vergelijkbare wijk verwacht mogen worden. Hierdoor neemt de druk op de scholen in het dorp Haren toe. Dit is deels op te vangen door gebruik te maken van krimp en het inzetten van leegstaande lokalen. Met de realisatie van deelgebied 5 en 6 zal dit niet meer op te vangen zijn in bestaande huisvesting. Wij verwachten een tijdelijke piek in het aantal leerlingen gedurende 10 jaar, waarna het aantal leerlingen weer af zal nemen. Daarom zullen wij op zoek gaan naar een oplossing in de vorm van duurzame, uitdagende en zo mobiel mogelijke tijdelijke lokalen.
- Wij gaan in 2017 de laatste fase van de upgrading gymzalen afronden.

Relevant beleidskader

- Statuten Stichting Openbaar Onderwijs Baasis;
- Integraal huisvestingsplan 2014-2017;
- Verordening voorzieningen huisvesting onderwijs gemeente Haren;
- Verordening materiële en financiële gelijkstelling onderwijs;
- Verordening Leerlingenvervoer gemeente Haren 2016.

4.5 Programma Sport, cultuur en recreatie

Portefeuillehouders: mevr. M.J. Sloot & mevr. M.H. Stiekema

Wat mag het kosten?

Taakvelden (bedragen x € 1.000)	Lasten 2017	Baten 2017	Saldo 2017
510 Sportbeleid en activering	79	0	79
520 Sportaccommodaties	487	-44	443
530 Cultuurpresentatie, cultuurproductie en cultuurparticipatie	953	-608	345
550 Cultureel erfgoed	17	0	17
560 Media	523	0	523
570 Openbaar groen en (openlucht)recreatie	2.067	0	2.067
Programma 5 Sport, cultuur en recreatie	4.127	-653	3.474

Wat willen wij bereiken?

Kunst en cultuur

Wij streven naar een efficiënte culturele infrastructuur die past bij 'de maat van Haren'. Onze rol is daarbij vooral faciliterend. Wij leggen bij ons beleid de nadruk op de doelgroep jeugd. Educatie en participatie met betrekking tot kunst en cultuur en ontmoeting spelen hierin een belangrijke rol. Hierover maken wij afspraken met onze gesubsidieerde instellingen, de bibliotheek en 't Clockhuys-CKC.

De uitgangspunten van de Speerpuntennotitie Cultuurbeleid 2013 - 2016 zijn voor ons nog steeds leidend. Wij streven naar 'meer aanbod voor minder budget met een breed bereik onder de Harense bevolking'. Wij sluiten zoveel mogelijk aan op het onderwijs. Wij streven naar aanvaardbare tarieven, dit wil zeggen dat wij vergelijken met de tarieven van omliggende gemeenten.

Wij stimuleren met ons subsidiebeleid het eigen initiatief van inwoners. Wij willen dit faciliteren en ondersteunen. Wij willen ons cultuurhistorisch erfgoed zo veel mogelijk behouden en versterken (monumentenzorg, monumentale bomen, archeologie en cultuurhistorie).

Sport en recreatie

Wij willen de recreatieve en toeristische sector in Haren behouden en zo mogelijk versterken, waarbij de primaire verantwoordelijkheid bij de recreatieve ondernemers zelf ligt. Daarbij faciliteren wij recreatieve voorzieningen in Haren, onder andere door het wegnemen van onnodige (procedurele en juridische) belemmeringen.

Wij stimuleren dat meer mensen gaan sporten en bewegen, met aandacht voor bewegen in de openbare ruimte. Wij faciliteren de sport door efficiënt beheer van de accommodaties. Een kwalitatieve en kwantitatieve goede infrastructuur voor sportaccommodatie- en sportorganisatie moet iedereen in staat stellen om mee te doen. De samenwerking tussen sport, onderwijs, kinderopvang willen wij intensiveren.

Openbaar groen

Door doelmatig en duurzaam beheer en onderhoud van het openbaar groen en natuurgebieden zorgdragen dat het in stand blijft.

Beleidsindicatoren

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
Het percentage inwoners dat niet sport ten opzichte van het totaal aantal inwoners.	2014	47,1	49,9	RIVM - Zorgatlas

Wat gaan wij hiervoor doen?

Kunst en Cultuur

Samenwerking, afstemming, informatievoorziening en het faciliteren van activiteiten is van groot belang. Wij verlengen de meerjarenafspraken met de Culturele Raad Haren (CRH), de bibliotheek en Haren FM tot en met 2017. In de loop van dit jaar zullen wij nieuwe meerjarenafspraken vaststellen.

Wij willen in 2017 definitieve keuzes maken met betrekking tot de toekomst van zowel het gebouw als de organisatie 't Clockhuys-CKC.

Het concept van de brede bibliotheek is nog steeds leidraad voor het aanbod van de bibliotheek. Ook met de bibliotheek maken wij in 2017 nieuwe meerjarenafspraken.

't Clockhuys-CKC

De maatschappelijke taak van 't Clockhuys-CKC als een gemeentelijk dienstverlenend en faciliterend centrum (naast eigen lessen, cursussen en workshops) is de afgelopen jaren steeds belangrijker geworden. De samenwerking met het onderwijs zal verder worden ontwikkeld. Doel is dat 65% van de gemaakte kosten door eigen inkomsten (cursusgelden, verhuur) worden gedekt.

Wij maken in 2017 definitieve keuzes met betrekking tot de toekomst van zowel het gebouw als de organisatie 't Clockhuys-CKC.

Cultureel erfgoed en monumenten

Wij blijven inzetten op behoud en versterking van het cultureel erfgoed. Wij ondersteunen daar waar mogelijk activiteiten die bijdragen aan een versterking van de beleving van het cultureel erfgoed in de dorpen en in het buitengebied.

Sport en recreatie

Wij realiseren in 2017 een uitbreiding van de kleedkamers van Hockeyclub GHHC.

Wij participeren actief in het Geopark De Hondsrug en geven samen met ondernemers invulling aan onze positie hierin.

Binnen het daarvoor beschikbare rijksbudget zorgen wij voor een verlenging van de activiteiten van de sportcoach Haren, waardoor de samenwerking tussen sport, onderwijs en kinderopvang verder kan worden geïntensiveerd.

Openbaar groen

Wij gaan het beheren en onderhouden conform raadsbesluit IBOR 2013.

Relevant beleidskader

- Nota Toerisme en recreatie;
- Gemeenschappelijke regeling Paterswoldsemeer en Zuidlaardermeer;
- Intentieovereenkomst gemeente Haren en Stichting Exploitatie Zwemcomplex Scharlakenhof;
- Kadernota Sport en bewegen 2012-2015 “Leven in beweging”;
- Speerpuntennotitie lokaal cultuurbeleid 2013 - 2016 “Op maat in Haren”;
- Nota archeologiebeleid;
- Erfgoedwet en Erfgoedverordening;
- Bibliotheekwet;
- Landschapsontwikkelingsplan;
- Groenstructuurplan Haren Noord;
- IBOR 2013;
- Bomenbeleidsplan;
- Gemeentelijk vastgestelde kapbeleid;
- Flora en Faunawet.

4.6 Programma Sociaal Domein

Portefeuillehouder: dhr. M. Verbeek

Wat mag het kosten?

Taakvelden (bedragen x € 1.000)	Lasten 2017	Baten 2017	Saldo 2017
610 Samenkracht en burgerparticipatie	1.986	0	1.986
620 Wijkteams	477	0	477
630 Inkomensregelingen	3.121	-2.389	732
640 Begeleide participatie	1.146	-32	1.115
650 Arbeidsparticipatie	288	0	288
660 Maatwerkvoorzieningen (WMO)	2.696	-250	2.446
671 Maatwerkdienstverlening 18+	1.045	0	1.045
672 Maatwerkdienstverlening 18-	1.729	0	1.729
681 Geëscaleerde zorg 18+	33	0	33
682 Geëscaleerde zorg 18-	258	0	258
Programma 6 Sociaal Domein	12.779	-2.671	10.108

Wat willen wij bereiken?

Missie: 'Alle inwoners van Haren zijn in staat om mee te doen en bij te dragen aan de samenleving. Het doel is dat inwoners met en voor elkaar bijdragen aan het welbevinden van eenieder'. Deze missie is verbeeld in de 'Harense Rotonde'.

Visie: Wij streven naar het bevorderen van 'Gezondheid als het vermogen zich aan te passen en een eigen regie te voeren, in het licht van de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven' ¹.

Dit realiseren wij door in te zetten op de volgende maatschappelijke effecten:

1. meer inwoners zijn actief;
2. meer jongeren zijn betrokken bij de samenleving;
3. er is meer private betrokkenheid bij het Sociale Domein;
4. inwoners worden adequater geholpen;
5. inwoners zijn meer zelfredzaam.

Om bovenstaande doelen te realiseren zijn deze vertaald in een aantal SMART geformuleerde doelstellingen. De uitwerking van deze doelen is beschreven in het beleidsplan Sociaal Domein 2017-2020. Deze nota wordt vastgesteld eind 2016 door uw gemeenteraad.

¹ Machteld Huber, definitie van gezondheid
<https://www.youtube.com/watch?v=HrNuVU7jHw0&feature=youtu.be>

Beleidsindicatoren

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
Het aantal banen, per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15-64 jaar.	2015	645,3	721,7	LISA
Het percentage jongeren (12-21 jaar) dat met een delict voor de rechter is verschenen.	2012	1,44	2,57	Verwey Jonker Instituut - Kinderen in Tel
Het percentage kinderen tot 18 jaar dat in een gezin leeft dat van een bijstandsuitkering moet rondkomen.	2012	2,08	5,66	Verwey Jonker Instituut - Kinderen in Tel
Netto arbeidsparticipatiegraad, het percentage van de werkzame beroepsbevolking ten opzichte van de beroepsbevolking (15-67 jr).	2015	64,6	65,4	CBS - Arbeidsdeelname
Achterstandsleerlingen, het percentage leerlingen (4-12 jaar) in het primair onderwijs dat kans heeft op een leerachterstand.	2012	2,29	11,61	Verwey Jonker Instituut - Kinderen in Tel
Het percentage werkloze jongeren (16-22 jaar).	2012	0,72	1,21	Verwey Jonker Instituut - Kinderen in Tel
Het aantal personen met een bijstandsuitkering, per 10.000 inwoners (18 jr en ouder).	2015	226	405,1	CBS - Participatie Wet
Het aantal lopende reïntegratievoorzieningen, per 10.000 inwoners in de leeftijd van 15-64 jaar	2015	316,6	311,9	CBS - Participatie Wet
Het percentage jongeren tot 18 jaar met jeugdhulp ten opzicht van alle jongeren tot 18 jaar.	2015	10	10	CBS - Beleidsinformatie Jeugd
Het percentage jongeren tot 18 jaar met een jeugdbeschermingsmaatregel ten opzichte van alle jongeren tot 18 jaar.	2015	0,4	1,2	CBS - Beleidsinformatie Jeugd
Het percentage jongeren (12-22 jaar) met een jeugdreclasseringsmaatregel ten opzichte van alle jongeren (12-22 jaar).	2015	-	0,5	CBS - Beleidsinformatie Jeugd
Wmo-cliënten met een maatwerkarrangement, een maatwerkarrangement is een vorm van specialistische ondersteuning binnen het kader van de Wmo. Voor de Wmo gegevens geldt dat het referentiegemiddelde gebaseerd is op 137 deelnemende gemeenten.	2015	niet bekend	567	CBS - Monitor Sociaal Domein WMO

Wat gaan wij hiervoor doen?

Globaal uitvoeringsplan 2017 - 2020

NB onderstaande hoofdstukken verwijzen naar hoofdstukken in het nieuwe sociaal beleidsplan.

Ambitie

Alle inwoners van Haren zijn in staat om mee te doen en bij te dragen aan de samenleving. Het doel is dat inwoners met en voor elkaar bijdragen aan het welbevinden van eenieder

	Wat	17	18	19	20	Met wie	Geld
Hfst. 2	<i>Meer inwoners zijn actief</i>						
Investeren in de toekomst - Preventie	Eind 2018 is een methodiek geïmplementeerd om cliënt- en burgerparticipatie duurzaam vorm te geven		X			Cliënten Sociaal Domein, Jongerenraad, Adviesraad Sociaal Domein, Gecontracteerde aanbieders en Betrokken Burgers	PM kosten facilitering, opstartkosten. Deels uit bestaande budgetten, deels eenmalige subsidiering
	Eind 2020 is het aantal sporters toegenomen met 1%					Sportverenigingen Huis voor de Sport Groningen	Regulier budget sport, incidentele subsidieregeling
Investeren in de samenleving	Het aantal vrijwilligers bedraagt eind 2020 32%				X	Torion, zorgaanbieders en vrijwilligersorganisaties Inwoners	Kosten VVB Kosten tegemoetkoming VOG Subsidie Torion
	Eind 2020 is 25% van de inwoners bereid zich in te zetten voor de buurt				X	Buurtverenigingen Dorpshuizen Torion Inwoners	
	Haren scoort in de provinciale top 3 qua uitstroom re-integratie	X	X	X	X	Werkgevers Arbeidsmarktregio ESF	Bestaande middelen en innovatiegelden
	De waardering voor de leefbaarheid (buurt en leefklimaat) en de veiligheidsbeleving is bovengemiddeld (8) ten opzichte van referentiegemeenten	X	X	X	X	Maatschappelijke partners Inwoners Burgerinitiatieven	
	Haren scoort minimaal 87% op het gebied van veilig voelen in de buurt	X	X	X	X	Politie Maatschappelijke partners Inwoners	

	Wat	17	18	19	20	Met wie	Geld
<i>Hfst. 3</i>	<i>Meer jongeren zijn betrokken bij de samenleving</i>						
Investeren in de toekomst - Preventie	Eind 2020 zijn er 1% meer sportende kinderen				X	Sportverenigingen Huis voor de Sport Groningen Torion Sportcoaches Onderwijs Jongerenraad	Regulier budget, begroting SD
	Er is tenminste 1 project voor bewegen en sporten voor jong volwassen psychiatrische patiënten				X	Mikkelhorst NOVO Questcoach Huis voor de Sport	Regulier budget, begroting SD
	Eind 2020 is beleid ontwikkeld inzake preventie voortijdig schoolverlaten	X	X	X	X	RMC Groningen Onderwijs Torion Zorgaanbieders WIJZ-team	Regulier budget, VSV-gelden
Investeren in de samenleving	Eind 2020 maken 10% meer jongeren gebruik van Stichting Leergeld en het Jeugdsportfonds				X	WIJZ-team Onderwijs Jongerenraad	Stichting Leergeld, Jeugdsportfonds
	Eind 2018 kunnen alle peuters met geen- en alleenverdienende ouders gebruik maken van de peuteropvang		X			Kinderopvangaanbieders CJG Haren	€ 10.000 olopend tot € 60.000 in 2020 (in Gf)
	Eind 2020 is er tenminste 1 project jongerenparticipatie				X	Jongerenraad Torion	Regulier budget, begroting SD
<i>Hfst. 4</i>	<i>Er is meer private betrokkenheid bij het sociale domein</i>						
Investeren in de toekomst - Preventie	Eind 2018 is de keten zorg (0 ^e - 1 ^e lijn) voor ouderen, jeugd en psychiatrie met lokale aanbieders van cure en care georganiseerd		X			Huisartsen Lokale en regionale aanbieders van zorg	Regulier budget, begroting SD
	Eind 2018 is het beleid m.b.t. social return geëvalueerd		X			Inkoop	

	Wat	17	18	19	20	Met wie	Geld
	Voor 2020 voeren wij 2 (informatie) campagnes uit over gevolgen van mid-delengebruik	X	X	X	X	GGD, Jongerenraad, VNN, Torion Onderwijs	Regulier budget
Investeren in de samenleving	Haren faciliteert jaarlijks 3 innovatieve projecten die bijdragen aan de versterking van de sociale cohesie	X	X	X	X	Partners sociaal domein Inwoners Buurtorganisaties	Regulier budget, begroting SD
	Eind 2017 is het Harense Taalhuys gerealiseerd		X			Bibliotheek Noorderpoortcollege Torion	Regulier budget (bibliotheek, educatiegelden)
	Eind 2017 is er een notitie burgerparticipatie		X			Inwoners	Regulier budget
Investeren in bedrijfsvoering en wettelijke verplichtingen	De gemeente onderzoekt vanaf 2017 alle signalen van burgers inzake toegankelijkheid van voorzieningen en lost deze zo mogelijk op	X	X	X	X	Inwoners	Nieuw budget, beschikbaar te stellen door de raad
	Alle nieuw- of verbouw van openbare gebouwen en voorzieningen voldoen aan de toegankelijkheids-eisen van het Bouwbesluit	X	X	X	X	N.v.t.	Regulier budget
<i>Hfst. 5</i>	<i>Inwoners worden adequater geholpen</i>						
Investeren in de toekomst - Preventie	De gemeente ondersteunt jaarlijks een project om de bekendheid financiële ondersteuning te bevorderen	X	X	X	X	Humanitas Werkgroep Armoede Torion	
Investeren in de samenleving	Het aantal huisverboden is max. 10 per jaar	X	X	X	X	Veilig Thuis Groningen Maatschappelijke partners	Regulier budget
Investeren in bedrijfsvoering en wettelijke verplichtingen	Eind 2017 is de jeugdhulp wettelijk, organisatorisch en financieel binnen de kaders georganiseerd	X				RIGG PG&Z	Budget jeugdhulp

	Wat	17	18	19	20	Met wie	Geld
	Eind 2017 zijn de werkprocessen voor het WIJZ-team beschreven en geïmplementeerd	X				WIJZ-team RIGG	Reguliere begroting SD
	Eind 2017 is het toezicht kwaliteit en rechtmatigheid is geregeld. Er is een toezichthouder, een kwaliteitskader en een handhavingsprotocol	X				Groninger gemeenten	Regulier budget
	Eind 2016 is er een privacy protocol en eind 2017 is het protocol geactualiseerd	X				WIJZ-team Partners Sociaal Domein	Extra budget
	Eind 2017 werkt het WIJZ-team integraal samen met de partners in het sociaal domein en zorgt het voor warme overdracht, ook m.b.t. beschermd wonen en opvang		X			WIJZ-team Partners Sociaal domein	
	Eind 2017 geeft in het CEO 95% van de cliënten aan gewezen te zijn op onafhankelijke cliëntondersteuning	X	X	X	X	N.v.t.	
	Gedurende de beleidsperiode weegt de gemeente bij inkoop het aantal te contracteren partners af	X	X	X	X	N.v.t.	
	De gemeente evalueert jaarlijks met VTG de afspraken en de samenwerking en inzake huiselijk geweld en kindermishandeling	X	X	X	X	Veilig Thuis Groningen	Inkoop via de RIGG

	Wat	17	18	19	20	Met wie	Geld
	De waardering voor de uitvoering van het sociaal domein bedraagt minimaal 75% score gemiddeld volgens het CEO				X	N.v.t.	
<i>Hfst. 6</i>	<i>Inwoners zijn meer zelfredzaam</i>						
Investeren in de toekomst – Preventie	Inwoners bekend met voorzieningen en de toegang tot voorzieningen. Score minimaal voldoende volgens CEO			X	X	N.v.t.	
	De gemeente creëert jaarlijks een nieuwe algemene voorziening ter preventie van een beroep op maatwerk voorzieningen	X	X	X	X	N.v.t.	Begroting SD
Investeren in de samenleving	De gemeente faciliteert jaarlijks 1 innovatief project of initiatief dat bijdraagt aan het creëren van meer burgerkracht	X	X	X	X	RUG/Hanzehogeschool GGD Groningen Accare, CJG Haren, Jongerenraad, Partners Sociaal Domein Torion, Kans 050	Begroting SD
	Doelstellingen Nota Mantelzorg voor eind 2018 gerealiseerd		X			Torion Partners sociaal domein	
Investeren in bedrijfsvoering en wettelijke verplichtingen	Eind 2017 is onderzocht hoe art. 2.1.7 (ondersteuning bij aanmerkelijke meerkosten) vorm gegeven kan worden	X				N.v.t.	
	Vanaf 2018 wordt in elke zorgtoewijzing de bijdrage aan zelfredzaamheid en participatie benoemd		X	X	X	N.v.t.	

	Wat	17	18	19	20	Met wie	Geld
	Eind 2018 is beleid ontwikkeld t.a.v. subsidies voor projecten die bijdragen aan zelfredzaamheid, participatie en een gezonde leefstijl		X			Partners sociaal domein Inwoners	

Relevant beleidskader

- Participatiewet;
- IOAW (Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers);
- IOAZ (Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze zelfstandigen);
- Bbz (Besluit bijstandverlening zelfstandigen);
- Wet sociale werkvoorziening (Wsw);
- Wmo 2015, verordening en besluit;
- Jeugdwet, verordening en besluit;
- Veegwet;
- Participatiewet;
- Rijksmaatregelen op het gebied van bijvoorbeeld passend onderwijs;
- Kadernota Wmo;
- Beleidsplan Sociaal Domein 2017-2020;
- Regionaal Transitie Arrangement Jeugdhulp 2015 - 2017;
- Beleidsplan Participatie;
- Provinciaal Programmaplan Decentralisatie Jeugd;
- GR Publieke Gezondheid en Zorg.

4.7 Programma Volksgezondheid en milieu

Portefeuillehouders: mevr. M.J. Sloot en dhr. M. Verbeek

Wat mag het kosten?

Taakvelden (bedragen x € 1.000)	Lasten 2017	Baten 2017	Saldo 2017
720 Riolering	1.854	-2.496	-642
730 Afval	1.542	-1.996	-455
740 Milieubeheer	298	0	298
750 Begraafplaatsen en crematoria	312	-250	62
Programma 7 Volksgezondheid en milieu	4.007	-4.742	-736

Wat willen wij bereiken?

Volksgezondheid: wij willen de gezondheid van de bevolking als geheel en van specifieke risicogroepen zoals jeugd en ouderen beschermen.

Riolering: de gemeentelijke taken ten aanzien van afvalwater en waterhuishouding moeten goed zijn geregeld.

Afval: wij dragen zorg voor de inzameling en verwerking van huishoudelijk afval.

Milieubeheer: wij voeren de gemeentelijke taken uit ter bescherming van het milieu.

Begraafplaatsen en crematoria: wij dragen zorg voor alle gemeentelijke taken op het terrein van de lijkbezorging.

Duurzaamheid: wij hebben een voorbeeldfunctie richting inwoners en stimuleren inwoners om duurzamer te gaan leven.

Beleidsindicatoren

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
De hoeveelheid fijn huishoudelijk restafval per bewoner per jaar (kg)	2014	160	205	CBS - Statistiek Huishoudelijk afval
Hernieuwbare elektriciteit; is elektriciteit die is opgewekt uit wind, waterkracht, zon of biomassa.	2014	1,8	niet bekend	RWS Leefomgeving

Wat gaan wij hiervoor doen?

De activiteiten die wij structureel binnen de taakvelden verrichten benoemen wij hier niet. Het gaat om nieuwe ontwikkelingen in 2017.

Riolering: Ontkoppelen van riool en hemelwater.

In combinatie met aanleg Fietsroute Plus wordt aan de Kerklaan, tussen de Molenweg en de Schoutelaan het riool vervangen door een gescheiden rioolsysteem.

Verder gaan wij grootschalige rioolvervangingsproject uitvoeren in de Lutsborgsweg en alle straten die daar op aansluiten conform de maatregelen volgens ons vastgestelde Gemeentelijk Rioleringsplan 2015-2019.

In 2017 zullen wij het Basisrioleringsplan Glimmen opleveren.

Afval: wij gaan het VANG programma uitvoeren (van afval naar grondstof).

Begraafplaatsen: urnenveld inrichten en graven ruimen.

Duurzaamheid: wij gaan een project uitvoeren om huizenbezitters te stimuleren energie te besparen. Vanuit de gebiedstafel bij Noorden Duurzaam gaan wij met lokale partijen duurzame projecten opzetten. Wij laten een energie-audit uitvoeren om de energiestromen en mogelijke besparingen van de organisatie in kaart te brengen.

Wij gaan ons inzetten een of meerdere zonneparken te ontwikkelen waarvan inwoners en bedrijven kunnen profiteren.

Relevant beleidskader

- Gemeenschappelijke Regeling Omgevingsdienst Groningen;
- Milieuwetgeving;
- Afvalstoffenheffing;
- Basisnota Duurzaamheid;
- VANG programma;
- Begraafplaatsenbeleid;
- Gemeentelijk Rioleringsplan 2015-2019 (GRP 2015-2019).

4.8 Programma Volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en stedelijke vernieuwing (VHROSV)

Portefeuillehouder: mevr. M.J. Sloot

Wat mag het kosten?

Taakvelden (bedragen x € 1.000)	Lasten 2017	Baten 2017	Saldo 2017
810 Ruimtelijke Ordening	796	-5	791
820 Grondexploitatie (niet-bedrijventerreinen)	4.110	-6.265	-2.155
830 Wonen en bouwen	646	-937	-291
Programma 8 VHROSV	5.552	-7.207	-1.654

Wat willen wij bereiken?

Een groene en duurzame leefomgeving in de dorpen en in het buitengebied. Het behoud van een waardevol en vitaal landschap dat waar nodig wordt versterkt samen met betrokkenen. De realisatie van voldoende woningen en voorzieningen, aansluitend bij de behoefte van de inwoners. Het voeren van een realistisch ruimtelijk beleid dat burgers en bedrijven voldoende rechtszekerheid biedt.

Vanuit de Wet VTH (van kracht sinds 2016) hebben wij de plicht het kwaliteitsniveau van de uitvoering van de VTH-taken voor de Wabo te borgen door middel van het vaststellen van een verordening 'kwaliteit' door de raad.

Beleidsindicatoren

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
De gemiddelde WOZ waarde van woningen.	2016	261	209	CBS - Statistiek Waarde Onroerende Zaken
Het aantal nieuwbouwwoningen, per 1.000 woningen.	2013	2,7	6,6	ABF - Systeem Woningvoorraad
Demografische druk in %, de som van het aantal personen van 0 tot 15 jaar en 65 jaar of ouder in verhouding tot de personen van 15 tot 65 jaar.	2016	75,8	53	CBS - Bevolkingsstatistiek
Gemeentelijke woonlasten éénpersoonshuishouden; het gemiddelde totaalbedrag in euro's per jaar dat een éénpersoonshuisoude betaalt aan woonlasten.	2016	759	651	COELO, Groningen
Gemeentelijke woonlasten meerpersoonshuishouden; het gemiddelde totaalbedrag in euro's per jaar dat een meerpersoonshuishouden betaalt aan woonlasten.	2016	832	723	COELO, Groningen

Wat gaan wij hiervoor doen?

Wij ontwikkelen actuele beleidsnota's en documenten op het gebied van ruimtelijke ordening en de Woningwet zoals bestemmingsplannen. Wij bereiden de organisatie voor op de invoering van de nieuwe Omgevingswet en het opstellen van een Omgevingsvisie. Wij geven gevolg aan de regionale woningbouwafspraken. Wij voeren de woonvisie en de daaruit voortvloeiende prestatieafspraken uit.

Voor de VTH-taken voor de Wabo die wij in huis uitvoeren kunnen wij binnen de beschikbare middelen niet voldoen aan alle kwaliteitseisen. De modelverordening 'kwaliteit' zullen wij hierop aanpassen.

Relevant beleidskader

- Landschapsontwikkelingsplan;
- Groenstructuurplan;
- Tussenagenda 2012-2013 Regio Centraal;
- Nota archeologiebeleid;
- Structuurvisie Meerweg;
- Woonvisie Haren 2016;
- Woningbouwafspraken Regio Groningen Assen;
- VTH-beleidsplan (Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving voor Wabo en APV);
- Toezicht- en handhavingsstrategie Wabo in de provincie Groningen;
- Welstandsnota 2004;
- Kadernota Bestemmingsplan Buitengebied;
- Vigerende bestemmingsplannen en beheersverordeningen;
- Omgevingsvisie en Omgevingsverordening Provincie Groningen 2016.

4.9 Overzicht Overhead

Portefeuillehouder: dhr. P. van Veen

Wat mag het kosten?

Taakvelden (bedragen x € 1.000)	Lasten 2017	Baten 2017	Saldo 2017
040 Overhead	10.867	-5.424	5.443
9 Overzicht Overhead	10.867	-5.424	5.443

Voor de relevante doelstellingen en ontwikkelingen met betrekking tot overhead verwijzen wij naar paragraaf 5.6 Bedrijfsvoering.

Beleidsindicatoren

Indicator	Periode	Haren	Nederland	Bron
Formatie in fte per 1.000 inwoners	2016	8,2	niet bekend	Gemeente Haren
Bezetting in fte per 1.000 inwoners	2016	6,9	niet bekend	Gemeente Haren
Overhead (%)	2017	9,8	niet bekend	Gemeente Haren

Toelichting:

Zoals uit bovenstaande tabel blijkt, ligt de werkelijke bezetting onder de formatie. Om de bedrijfsvoering desondanks gaande te houden huren wij personeel in en vullen wij vacatures zo snel mogelijk in. Voordat vacatures worden gesteld, wordt onderzoek verricht op de afdeling of zaken anders georganiseerd kunnen worden, wat er nodig is en voor hoeveel uren.

4.10 Overzicht Algemene Dekkingsmiddelen/Vennootschapsbelasting/Onvoorzien/Mutaties reserves

Portefeuillehouder: mevr. M.H. Stiekema

Wat mag het kosten?

Taakvelden (bedragen x € 1.000)	Lasten 2017	Baten 2017	Saldo 2017
050 Treasury	2.386	-2.313	73
061 OZB woningen	84	-3.686	-3.602
062 OZB niet-woningen	26	-1.157	-1.131
070 Algemene uitkering en overige uitkeringen Gemeentefonds	0	-23.484	-23.484
080 Overige baten en lasten	60	0	60
012 Mutaties reserves	3.829	-1.254	2.575
10 Overzicht Algemene Dekkingsmiddelen / Vpb / Onvoorzien	6.385	-31.894	-25.509

Algemene dekkingsmiddelen

In onderstaande tabel geven wij het (wettelijk verplichte) overzicht van de algemene dekkingsmiddelen. Per regel geven wij het saldo van opbrengsten en kosten weer. Vervolgens zullen wij de onderdelen kort toelichten. Algemene dekkingsmiddelen zijn voor ons inkomsten waar geen specifieke prestatie van onze gemeente tegenover staat. Met andere woorden: wij zijn vrij in de besteding van deze inkomsten.

(Bedragen x € 1.000)	2017 (begr.)	2018 (begr.)	2019 (begr.)	2020 (begr.)
1 OZB woningen	3.602	3.951	4.066	4.184
2 OZB niet-woningen	1.131	1.172	1.215	1.258
3 Gemeentefonds	23.484	23.308	22.977	22.977
4 Dividend	13	13	13	13
5 Renteresultaat	-86	178	272	228
Totaal	28.144	28.622	28.543	28.660

1. OZB-opbrengsten woningen

In verband met de tariefsverhoging van de OZB voor woningen in 2017 van 7,9% en een verder oplopend tarief in de jaren vanaf 2018 is sprake van stijgende OZB-opbrengsten. Voor een verdere toelichting verwijzen wij naar paragraaf 5.8 Lokale heffingen.

2. OZB-opbrengsten niet-woningen

In verband met de tariefsverhoging van de OZB voor niet-woningen in 2017 van 4,9% en een verder oplopend tarief in de jaren vanaf 2018 is sprake van stijgende OZB-opbrengsten. Voor een verdere toelichting verwijzen wij naar paragraaf 5.8 Lokale heffingen.

3. Gemeentefonds

De geraamde bedragen voor onze algemene uitkering uit het Gemeentefonds in de jaren 2017 en verder zijn gebaseerd op de Meicirculaire 2016. Daarnaast hebben we in deze begroting een voorbeslag gedaan op het voordelige effect van de Septembercirculaire 2016, ter dekking van het nadeel van € 524.000 (dit is het totale nadeel over de jaren 2017 tot en met 2020) dat is ontstaan vanwege de daling van de afvalstoffenheffing in verband met een lagere overheadtoerekening (als gevolg van wijzigingen in de BBV).

Om dat nadeel op te kunnen vangen, hebben we van het totale voordeel van de september-circulaire 2016 over de jaren 2017 tot en met 2020 van € 820.000, een bedrag van € 524.000 verwerkt in deze begroting.

4. Dividend

Ons aandelenpakket in Bank Nederlandse Gemeenten N.V. leidt tot jaarlijkse dividendontvangsten.

5. Renteresultaat

We berekenen de rente die we betalen aan de banken door aan onze taakvelden en grondexploitaties. Het verschil tussen de doorbelaste rente en de betaalde rente is het renteresultaat. Dit wordt nader toegelicht in paragraaf 5.5 Financiering.

Vennootschapsbelasting

De vennootschapsbelasting (vpb) geldt met ingang van 2016 ook voor ondernemersactiviteiten van de gemeente. Het gaat daarbij om de grondexploitaties en om (de deelneming in) Haren Noord. Wat hierbij onder andere van belang is: welk deel van de winst heeft betrekking op de periode voor 2016 en in hoeverre worden de winsten in de ene activiteit gecompenseerd door verliezen in de andere activiteit. In het kader van de nog lopende implementatie van de vpb vindt de (extracomptabele) bepaling/berekening van al deze effecten plaats. Helaas zijn alle regels (en de interpretatie daarvan) nog niet volledig uitgekristalliseerd. Al met al is het nu nog niet mogelijk om een bedrag te ramen. In paragraaf 5.3 Weerstandsvermogen en risicobeheersing hebben wij wel een risico opgenomen.

Post onvoorzien

Wij hebben een structurele jaarlijkse post onvoorzien geraamd van € 60.000. Het bedrag is bedoeld voor onverwachte onderzoeken die moeten worden uitgevoerd.

Mutaties reserves

Voor een overzicht van alle geraamde mutaties in de reserves verwijzen wij naar bijlage 3.

Relevant beleidskader

- Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV);
- Gemeentewet;
- Financiële verordening;
- Controleverordening;
- Wet Financiering Decentrale Overheden;
- Treasurystatuut;
- Kadernotitie rechtmatigheid;
- Kadernota weerstandsvermogen en schuldpositie.

5 Paragrafen

5.1 Verbonden partijen

Inleiding

Een gemeente kan in principe zelf bepalen hoe een bepaalde taak wordt uitgevoerd. De gemeente kan er bijvoorbeeld voor kiezen de uitvoering zelf ter hand te nemen of de uitvoering te regelen (via een gemeenschappelijke regeling) met een aantal regiogemeenten gezamenlijk. Kernvragen blijven steeds of de doelstellingen van het uitvoerende orgaan nog corresponderen met die van de gemeente en of de doelstellingen van de gemeente gerealiseerd worden.

Vanwege de bestuurlijke, beleidsmatige en/of financiële belangen en mogelijke risico's is het gewenst dat in de begroting aandacht wordt besteed aan rechtspersonen, waarmee de gemeente een band heeft.

Het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) (artikel 1) geeft als (enge) definitie: "een verbonden partij is een privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisatie waarin de gemeente een bestuurlijk en een financieel belang heeft". Een financieel belang is een aan de verbonden partij ter beschikking gesteld bedrag dat niet verhaalbaar is indien de verbonden partij failliet gaat, onderscheidenlijk het bedrag waarvoor aansprakelijkheid bestaat indien de verbonden partij haar verplichtingen niet nakomt. Dit betekent dan ook dat, wanneer een verbonden partij failliet mocht gaan, de deelnemers in deze verbonden partij, dus ook de gemeente Haren, voor extra kosten zullen komen te staan. Uit bovenstaande blijkt dus ook dat bij leningen en garantstellingen geen sprake is van een verbonden partij: de gemeente houdt juridisch verhaal als de partij failliet gaat. Ook bij exploitatiesubsidies is geen sprake van een verbonden partij: het gaat om overdrachten (subsidiës).

Bestuurlijk belang is zeggenschap, hetzij op basis van vertegenwoordiging in het bestuur hetzij uit hoofde van stemrecht. Er is sprake van een verbonden partij als de wethouder, het raadslid of de ambtenaar van de gemeente namens de gemeente in het bestuur van de partij plaatsneemt, of namens de gemeente stemt. Bij alleen een benoemingsrecht of een voordrachtsrecht - de gemeente mag een bestuurder of commissaris in de organisatie benoemen of voordragen - is strikt genomen geen sprake van een verbonden partij. Gemeenten maken vaak van een dergelijk recht gebruik om ervoor te zorgen dat kwalitatief goede bestuurders in het bestuur van de partij terechtkomen. In deze paragraaf treft u bij de verbonden partijen ook de namen van de Harense bestuurders die deelnemen in het bestuur van de betreffende verbonden partij.

Gemeenschappelijke regelingen

In deze paragraaf is per gemeenschappelijke regeling een tabel ingevuld. De reden hiervoor is dat landelijk (BBV), maar ook in Haren, meer inzicht wordt verlangd in de verbonden partij en waardoor het inzicht en de 'grip' vergroot kan worden. Voor de financiële gegevens is gebruik gemaakt van de begrotingen 2017 van de diverse instellingen.

Naam	Gemeenschappelijke regeling Eems Dollard Regio (EDR)
Vestigingsplaats	Bad Nieuweschans
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	De Eems Dollard Regio is de noordelijkste Europese grensregio langs de Nederlands-Duitse grens. Het is uitgegroeid tot een Nederlands-Duits ontmoetingscentrum waar grensoverschrijdende bijeenkomsten, activiteiten en projecten plaatsvinden of op weg gebracht worden, onder andere op het gebied van ruimtelijke ordening, infrastructuur, bevordering van de regionale economie en cultuur.
Bijdrage aan programma	3 Economie , 5 Sport, cultuur en recreatie , 8 VHROSV
Deelnemende partijen	De EDR telt ongeveer 100 leden. Het gaat daarbij om publiekrechtelijke lichamen uit de provincies Drenthe, Groningen en Fryslân, alsmede uit Ostfriesland, het Emsland, de regio Cloppenburg en aangrenzende gebieden.
Harens bestuurder(s)	Algemeen bestuur: dhr. Van Veen
% aandeel begin 2017 (belang Haren)	0%
% aandeel eind 2017 (belang Haren)	0%
Verwachte omvang van het eigen vermogen begin 2017	€ 385.000
Verwachte omvang van het eigen vermogen eind 2017	€ 385.000
Verwachte omvang van het vreemd vermogen begin 2017	€ 2.760.000
Verwachte omvang van het vreemd vermogen eind 2017	€ 2.760.000
Verwachte omvang van het financiële resultaat in 2017	Er is geen informatie beschikbaar op basis waarvan substantiële wijzigingen in resultaat en/of vermogen te verwachten zijn.
Inhoudelijke ontwikkeling	De gemeente Haren voert geen actief beleid t.a.v. de EDR. Wel worden initiatieven vanuit inwoners en ondernemers gefaciliteerd die met ondersteuning van de EDR worden ontwikkeld (zoals de fietstocht Haren - Haren (D)).

Naam	Gemeenschappelijke regeling Publieke Gezondheid & Zorg Groningen (PG&Z)
Vestigingsplaats	Groningen
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Samenwerking rond publieke gezondheid en zorg. Deze regeling voert activiteiten uit op grond van de Wet Publieke Gezondheid, zoals jeugdgezondheidszorg 0 - 19, infectieziektenbestrijding, OGGz, milieugezondheidszorg, reizigersadvisering.
Bijdrage aan programma	6 Sociaal Domein , 7 Volksgezondheid en milieu
Deelnemende partijen	Alle gemeenten in de Provincie Groningen.

Naam	Gemeenschappelijke regeling Publieke Gezondheid & Zorg Groningen (PG&Z)
Harense bestuurder(s)	Algemeen bestuur: dhr. Verbeek
% aandeel begin 2017 (belang Haren)	3,1% (GGD inwonersbijdrage programma gezondheid, JGZ, uitvoeringskosten RIGG)
% aandeel eind 2017 (belang Haren)	3,1% (incl. uitvoeringskosten RIGG)
Verwachte omvang van het eigen vermogen begin 2017	€ 1,9 miljoen
Verwachte omvang van het eigen vermogen eind 2017	Nog niet bekend
Verwachte omvang van het vreemd vermogen begin 2017	€ 12,2 miljoen
Verwachte omvang van het vreemd vermogen eind 2017	Nog niet bekend
Verwachte omvang van het financiële resultaat in 2017	€ 300.000 negatief (bron Zomerbrief 2016)
Inhoudelijke ontwikkeling	In 2017 zal een discussie over de toekomst en organisatie van de GGD binnen het sociaal domein worden afgerond. Ook zal een beslissing genomen worden over de voortzetting van de samenwerking in de jeugdhulp (inkoop en financiële solidariteit).

Naam	Gemeenschappelijke regeling Veiligheidsregio
Vestigingsplaats	Groningen
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	De regeling stelt zich ten doel om door regeling en bestuur en door een doelmatige organisatie en coördinatie via intergemeentelijke samenwerking uitvoering te geven aan de behartiging van de volgende belangen: a) brandweezorg; b) geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen; c) rampenbestrijding en crisisbeheersing; d) bevolkingszorg; e) melding, alarmering en coördinatie ambulancezorg en brandweer.
Bijdrage aan programma	1 Veiligheid
Deelnemende partijen	Alle gemeenten in de Provincie Groningen
Harense bestuurder(s)	Algemeen bestuur: dhr. Van Veen
% aandeel begin 2017 (belang Haren)	2,60%
% aandeel eind 2017 (belang Haren)	2,60%
Verwachte omvang van het eigen vermogen eind 2017	€ 4.077.000
Verwachte omvang van het eigen vermogen eind 2017	€ 4.077.000
Verwachte omvang van het vreemd vermogen begin 2017	€ 19.000.000
Verwachte omvang van het vreemd vermogen eind 2017	€ 21.000.000

Naam	Gemeenschappelijke regeling Veiligheidsregio
Verwachte omvang van het financiële resultaat in 2017	€ 0
Inhoudelijke ontwikkeling	<p>In de GR Veiligheidsregio Groningen zijn de Brandweer, Crisisbeheersing, Gemeentelijke kolom en GHOR bestuurlijk ondergebracht. Als gevolg van het landelijk onderzoek door het Rijk naar zowel de omvang als de verdeelsleutel van de middelen die beschikbaar zijn voor het cluster openbare orde en veiligheid, subcluster Brandweer & Rampenbestrijding heeft een herijking plaatsgevonden. De consequenties zijn in de begroting 2017 verwerkt. Besloten is in 2016 met een uitgebreide evaluatie te starten met betrekking tot de aard en omvang van de taken, producten en diensten die in de gemeenschappelijke regeling Veiligheidsregio Groningen zijn ondergebracht c.q. worden uitgevoerd. Doelstelling is dat de uitkomsten van deze evaluatie bij het opstellen van de begroting 2018 worden ingebed. De consequenties van landelijke ontwikkelingen, zoals de financiële gevolgen van de besluitvorming in het Veiligheidsberaad en de toenemende doorbelastingen vanuit Brandweer Nederland, worden waar mogelijk binnen de begroting Veiligheidsregio opgevangen.</p>

Naam	Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Groningen
Vestigingsplaats	Veendam
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	<p>In 2009 hebben het Rijk, het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) afgesproken de opschaling van de handhaving en de vergunningverlening samen op te pakken. Daarmee is de basis gelegd om in heel Nederland 28 regionale uitvoerings- of omgevingsdiensten op te richten. Gezamenlijk vormen deze 28 diensten een landelijk dekkend netwerk dat de milieutaken voor gemeenten en provincies uitvoert. De omgevingsdiensten maken de dienstverlening aan burgers als bedrijven op het gebied van milieu eenvoudiger. Dankzij de bundeling van kennis en expertise binnen één organisatie, kan zij beter reageren op de steeds complexere milieuwet- en -regelgeving. De omgevingsdiensten maken de overheid slagvaardiger als vergunningverlener en handhaver. Gemeente Haren heeft (alleen) de Basistakenpakket Milieu ondergebracht bij de Omgevingsdienst Groningen.</p>
Bijdrage aan programma	7 Volksgezondheid en milieu
Deelnemende partijen	Alle Groninger gemeenten, de provincie
Harense bestuurder(s)	Algemeen bestuur: dhr. Van Veen
% aandeel begin 2017 (belang Haren)	0,36%
% aandeel eind 2017 (belang Haren)	0,36%
Verwachte omvang van het eigen vermogen begin 2017	€ 2,1 miljoen

Naam	Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Groningen
Verwachte omvang van het eigen vermogen eind 2017	€ 1,8 miljoen
Verwachte omvang van het vreemd vermogen begin 2017	€ 2,8 miljoen
Verwachte omvang van het vreemd vermogen eind 2017	€ 2,6 miljoen
Verwachte omvang van het financiële resultaat in 2017	€ 0
Inhoudelijke ontwikkeling	In 2017 en de volgende jaren komt er een behoorlijk aantal wijzigingen in de wet- en regelgeving met grote impact op de uitvoering van de VTH-werkzaamheden bij zowel de Omgevingsdienst Groningen als bij de opdrachtgevers. Het betreft de volgende ontwikkelingen: De Omgevingswet, Privatisering van bouwtechnische toetsing, Aardbeving gerelateerde VTH-taken en de nieuwe Wet Natuurbescherming. Het tijdig anticiperen op deze wijzigingen is essentieel voor het bepalen welke acties nodig zijn voor de implementatie en de rolverdeling tussen opdrachtgever en opdrachtnemer.

Naam	Gemeenschappelijke regeling voor het Meerschop Paterswolde
Vestigingsplaats	Haren
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Samenwerking voor het beheer van het Paterswoldsemeer, het Hoornsemeer, de Hoornseplas en de omliggende recreatie- en natuurgebieden. Het openbaar belang betreft de behartiging van de belangen van recreatie, landschapsverzorging en natuurbescherming in het gebied.
Bijdrage aan programma	5 Sport, cultuur en recreatie
Deelnemende partijen	De gemeente Groningen participeert samen met de gemeenten Haren en Tynaarlo in deze gemeenschappelijke regeling.
Harense bestuurder(s)	Algemeen bestuur: mevr. Fenijn en mevr. Schuiling Dagelijks bestuur: mevr. Stiekema
% aandeel begin 2017 (belang Haren)	15,7%
% aandeel eind 2017 (belang Haren)	15,7%
Verwachte omvang van het eigen vermogen begin 2017	€ 672.892
Verwachte omvang van het eigen vermogen eind 2017	€ 672.892
Verwachte omvang van het vreemd vermogen begin 2017	€ 1.407.612
Verwachte omvang van het vreemd vermogen eind 2017	€ 1.329.625
Verwachte omvang van het financiële resultaat in 2017	€ 0
Inhoudelijke ontwikkeling	Geen veranderingen.

Naam	Gemeenschappelijke regeling Afvalbeheer Regio Centraal Groningen (ARCG)
Vestigingsplaats	Groningen
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	ARCG is een gemeenschappelijke regeling, gericht op een zo efficiënt mogelijke afzet van huishoudelijk afval, waarbij het milieurendement niet uit het oog wordt verloren.
Bijdrage aan programma	7 Volksgezondheid en milieu
Deelnemende partijen	De gemeenten Bedum, Groningen, Grootegast, Haren, Leek, Marum, Ten Boer en Zuidhorn
Harense bestuurder(s)	Algemeen bestuur: mevr. Sloot Dagelijks bestuur: mevr. Sloot
% aandeel begin 2017 (belang Haren)	6,21% [op basis van tonnage 2014]
% aandeel eind 2017 (belang Haren)	6,21% [op basis van tonnage 2014]
Verwachte omvang van het eigen vermogen begin 2017	€ 1.419.000
Verwachte omvang van het eigen vermogen eind 2017	€ 1.419.000
Verwachte omvang van het vreemd vermogen begin 2017	Vrijwel nihil; uitsluitend crediteuren
Verwachte omvang van het vreemd vermogen eind 2017	Vrijwel nihil; uitsluitend crediteuren
Verwachte omvang van het financiële resultaat in 2017	€ 0
Inhoudelijke ontwikkeling	Per 1 juli 2016 liepen twee van de drie contracten verbonden aan de verwerking van afval door Attero Groningen af. Met het aflopen van deze contracten ontstaat het risico dat de door de ARCG gepleegde investeringen in de jaren na 2016 niet terugverdiend kunnen worden. Er bestaat ook een mogelijkheid dat er frictiekosten en negatieve exploitatieresultaten ontstaan door de veranderende situatie. Daarom is besloten tot de instelling van een bestemmingsreserve herstructurering ARCG om op deze risico's te anticiperen. Op basis van een accountantsadvies is besloten dat de bestemmingsreserve op een niveau van € 800.000 wordt gebracht. In 2014 is dit streefbedrag bereikt.

Deelnemingen

Vanuit het oogpunt van het behartigen van het publieke belang is de gemeente Haren ook in het bezit van de aandelen in enkele vennootschappen (deelnemingen).

Naam	Dilgt Hemmen Essen B.V.
Vestigingsplaats	Haren
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Voor de ontwikkeling van woningbouw in Haren Noord werken wij samen met twee bedrijven. Hiertoe zijn de rechtspersonen GEM Haren Noord CV en GEM Haren Noord Beheer B.V. opgericht. Via onze deelneming Dilgt Hemmen Essen B.V. oefenen wij invloed uit op het ondernemingsbeleid van GEM Haren Noord Beheer B.V. GEM Haren Noord Beheer B.V. is de beherend vennoot van

Naam	Dilgt Hemmen Essen B.V.
	GEM Haren Noord C.V., de entiteit waarbinnen zich de grondexploitatie Haren Noord bevindt.
Bijdrage aan programma	8 VHROSV
Deelnemende partijen	Gemeente Haren
Harense bestuurder(s)	Statutair directeur: dhr. Verbeek
% aandeel begin 2017 (belang Haren)	100%
% aandeel eind 2017 (belang Haren)	100%
Verwachte omvang van het eigen vermogen begin 2017	€ 18.000
Verwachte omvang van het eigen vermogen eind 2017	€ 18.000
Verwachte omvang van het vreemd vermogen begin 2017	€ 0
Verwachte omvang van het vreemd vermogen eind 2017	€ 0
Verwachte omvang van het financiële resultaat in 2017	€ 0
Inhoudelijke ontwikkeling	In 2017 zal verder gegaan worden met het bebouwen van de deelgebieden 5 en 6.

Naam	Stichting Commanditair Kapitaal Haren Noord
Vestigingsplaats	Haren
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Voor de ontwikkeling van woningbouw in Haren Noord werken wij samen met twee bedrijven. Hiertoe zijn de rechtspersonen GEM Haren Noord CV en GEM Haren Noord Beheer B.V. opgericht. Via onze verbonden partij Stichting Commanditair Kapitaal Haren Noord treden wij op als commandiet in GEM Haren Noord C.V., de entiteit waarbinnen zich de grondexploitatie Haren Noord bevindt.
Bijdrage aan programma	8 VHROSV
Deelnemende partijen	Gemeente Haren
Harense bestuurder(s)	Statutair bestuurder: dhr. Vermeulen
% aandeel begin 2017 (belang Haren)	100%
% aandeel eind 2017 (belang Haren)	100%
Verwachte omvang van het eigen vermogen begin 2017	€ 49.000
Verwachte omvang van het eigen vermogen eind 2017	€ 49.000
Verwachte omvang van het vreemd vermogen begin 2017	€ 0
Verwachte omvang van het vreemd vermogen eind 2017	€ 0
Verwachte omvang van het financiële resultaat in 2017	€ 0
Inhoudelijke ontwikkeling	In 2017 zal verder gegaan worden met het bebouwen van de deelgebieden 5 en 6.

Naam	Bank Nederlandse Gemeenten N.V. (BNG)
Vestigingsplaats	Den Haag
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Het leveren van bancaire diensten aan overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang.
Bijdrage aan programma	Overzicht algemene dekkingsmiddelen.
Deelnemende partijen	Het Rijk, gemeenten, elf provincies en een hoogheemraadschap
Harense bestuurder(s)	Geen
% aandeel begin 2017 (belang Haren)	0,016%
% aandeel eind 2017 (belang Haren)	0,016%
Verwachte omvang van het eigen vermogen begin 2017	€ 4,2 miljard [werkelijkheid 31 december 2015]
Verwachte omvang van het eigen vermogen eind 2017	€ 4,2 miljard [werkelijkheid 31 december 2015]
Verwachte omvang van het vreemd vermogen begin 2017	€ 145,3 miljard [werkelijkheid 31 december 2015]
Verwachte omvang van het vreemd vermogen eind 2017	€ 145,3 miljard [werkelijkheid 31 december 2015]
Verwachte omvang van het financiële resultaat in 2017	€ 226 miljoen [werkelijkheid 2015]
Inhoudelijke ontwikkeling	De omvang van nieuw verstrekte langlopende leningen ligt in 2016 naar verwachting in lijn met die van het voorgaande jaar. Mede onder invloed van aanhoudende lage lange rentetarieven en de terughoudende rentepositie van de bank zal het renteresultaat in 2016 naar verwachting lager uitkomen. Het resultaat financiële transacties zal ook in de nabije toekomst gevoelig blijven voor politieke, economische en monetaire ontwikkelingen.

Naam	N.V. Waterbedrijf Groningen
Vestigingsplaats	Groningen
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Levering van drinkwater aan ruim 280.000 woningen en bedrijven in de provincie Groningen en Eelde-Paterswolde
Bijdrage aan programma	7 Volksgezondheid en milieu
Deelnemende partijen	De provincie Groningen en de gemeenten in de provincie Groningen
Harense bestuurder(s)	Geen
% aandeel begin 2017 (belang Haren)	2,8%
% aandeel eind 2017 (belang Haren)	2,8%
Verwachte omvang van het eigen vermogen begin 2017	€ 64,3 miljoen
Verwachte omvang van het eigen vermogen eind 2017	€ 67,5 miljoen
Verwachte omvang van het vreemd vermogen begin 2017	€ 102,1 miljoen
Verwachte omvang van het vreemd vermogen eind 2017	€ 99,4 miljoen

Naam	N.V. Waterbedrijf Groningen
Verwachte omvang van het financiële resultaat in 2017	€ 3,3 miljoen
Inhoudelijke ontwikkeling	Waterbedrijf Groningen is niet alleen een leverancier van verschillende soorten water, maar levert ook een steeds grotere bijdrage aan zaken als volksgezondheid, natuurbehoud, het creëren van duurzame bronnen, bestuurlijke vraagstukken, ruimtelijke ordening, werkgelegenheid en innovatie.

Overige samenwerkingsvormen

Naam	Regio Groningen-Assen
Vestigingsplaats	Groningen
Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	<p>Uitgangspunt van Regio Groningen-Assen is het bundelen van wonen, werken en mobiliteit. Door zuinig en duurzaam om te gaan met de ruimte blijven de kwaliteiten van het gebied in stand. Bundelen is bovendien gunstig voor het functioneren van hoogwaardige voorzieningen, die draagvlak nodig hebben om in de benen te blijven. Ook voor het beheersen van de verkeersstromen en voor het in stand houden en versterken van het landelijk gebied is het verstandig te bundelen.</p> <p>De Regiovisie is een ruimtelijke ontwikkelingsvisie voor de lange termijn, waarbij de provincies en gemeenten over hun bestuurlijke grenzen heen kijken en samenwerken om kansen te creëren voor goede ontwikkelingen in het regiogebied. Kansen op goed werk, goed onderwijs, goede voorzieningen en op een goed betaalbare woning in een uitstekende woonomgeving. Het uitgangspunt van de regiovisie is dat de steden niet zonder de omliggende regio kunnen, maar de omliggende regio ook niet zonder de steden.</p>
Bijdrage aan programma	2 Verkeer, Vervoer en Waterstaat , 8 VHROSV
Deelnemende partijen	Gemeenten Assen, Bedum, Groningen, Haren, Hoogezand-Sappemeer, Leek, Noordenveld, Slochteren, Ten Boer, Tynaarlo, Winsum en Zuidhorn. Provincies Drenthe en Groningen
Harens bestuurder(s)	Geen
% aandeel begin 2017 (belang Haren)	1,2%
% aandeel eind 2017 (belang Haren)	1,2%
Verwachte omvang van het eigen vermogen begin 2017	€ 16,9 miljoen (werkelijkheid 31 december 2015)
Verwachte omvang van het eigen vermogen eind 2017	€ 16,9 miljoen (werkelijkheid 31 december 2015)
Verwachte omvang van het vreemd vermogen begin 2017	€ 7,7 miljoen (werkelijkheid 31 december 2015)
Verwachte omvang van het vreemd vermogen eind 2017	€ 7,7 miljoen (werkelijkheid 31 december 2015)

Naam	Regio Groningen-Assen
Verwachte omvang van het financiële resultaat in 2017	Niet bekend
Inhoudelijke ontwikkeling	<p>Voor de komende jaren ziet de uitvoeringsagenda Regio Groningen-Assen er als volgt uit:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Het economisch kerngebied verder ontwikkelen. De regio faciliteert hiertoe het Economisch platform Regio Groningen-Assen en draagt zorg voor de monitoring van de afspraken over bedrijfshuisvesting. De Regio dient daarnaast als vestigingsregio positief in beeld te blijven, met waardering voor zowel het woon- als het werkklimaat. 2. De interne samenhang versterken. De regio draagt zorg voor de uitvoering van de bereikbaarheidsstrategie en voor de monitoring van de reeds gemaakte afspraken op het gebied van woningbouw. 3. De kwaliteit van stad en land behouden en versterken. De regio concentreert zich op regionale landschapsprojecten, waarbij de toegevoegde waarde voor het versterken van de gebiedskwaliteit van de regio en het benutten van de economische kansen voor recreatie en toerisme centraal staan.

5.2 Subsidies

Onderstaande instellingen zijn geen verbonden partijen, maar zijn wel belangrijk voor de behartiging van een bepaald publiek belang. Op basis van het relatieve belang van de stichting voor de gemeentelijke taakuitvoering is een selectie gemaakt. Immers er zijn zeer veel stichtingen die via een subsidierelatie of anderszins maatschappelijke taken voor de gemeente uitvoeren. Deze allemaal te noemen zou niet in de lijn van het doel van deze paragraaf liggen. Voor een totaaloverzicht van alle subsidies verwijzen wij u naar de gemeentelijke website.

Naam	Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Financiële bijdrage van Haren over 2016	Financiële bijdrage van Haren over 2017
Stichting-Torion	Torion heeft een brede welzijnstaak. doelgroepen zijn ouderen en mantelzorgers, jeugd, vrijwilligers en statushouders. De algemene opdracht aan Torion is het uitvoeren van welzijnstaken voor de kwetsbare burgers die een afstand hebben tot participatie en bijdragen aan de samenleving. Torion vervult tevens een taak in de gemeentelijke toegang tot de zorg (WIJZ-team).	€ 639.000	€ 638.000
Stichting Baasis	Wij hebben het openbaar onderwijs met ingang van 2009 verzelfstandigd in Stichting Openbaar Onderwijs Baasis. Baasis zorgt voor voldoende en adequaat openbaar onderwijs in de gemeentes Haren en Tynaarlo.	€ 190.000 (vakleerkrachten LO)	€ 83.000 (vakleerkrachten LO)
Kopland Zelfstandige hulpverleners/bureaus	De lokale basiszorg is een collectieve voorziening die ondersteuning biedt aan inwoners die dat nodig hebben. Het gaat hierbij om lichte en tijdelijke ondersteuning op verschillende terrein, van gesprekken over opvoeden tot het omgaan met verlies, van ondersteuning bij de financiële administratie tot relatieproblemen. Deze basiszorg wordt geleverd door zelfstandig gevestigde hulpverleners en o.a. Veilig Thuis Groningen (opvolging meldingen huiselijk geweld). Voor 2017 en 2018 hebben wij dit opnieuw aanbesteed.	€ 100.000	€ 80.000
Centrum Jeugd & Gezin (CJG)	Het CJG Haren is een samenwerkingsverband van GGD Groningen, Stichting Torion en gemeente Haren. Het CJG is de thuisbasis voor de jeugdgezondheidszorg 0 - 19, ontwikkelt een groot aantal collectieve voorzieningen op het gebied van opvoeden en opgroeien en heeft een schakel met het WIJZ-team.	€ 116.000	€ 116.000

Naam	Doel (het openbaar belang dat op deze wijze behartigd wordt)	Financiële bijdrage van Haren over 2016	Financiële bijdrage van Haren over 2017
Stichting Biblionet Groningen /Bibliotheek Haren	In de Bibliotheek Haren kunnen alle inwoners terecht voor lezen, luisteren en kijken, boeken en andere informatiedragers, kennis en cultuur. De bibliotheek is onderdeel van het netwerk van Biblionet Groningen. De Bibliotheek Haren is een actieve partner in het Harense culturele netwerk. 46% van de Hareners inwoners is lid van de bibliotheek.	€ 515.000	€ 515.000
Dorpsfonds en Ondernemend Haren	Het dorpsfonds en Ondernemend Haren ontvangen een jaarlijkse subsidie om de centrumfunctie van Haren en het ondernemersklimaat te versterken. Ondernemend Haren en het dorpsfonds zullen hiertoe activiteiten initiëren, organiseren of faciliteren om zo te komen tot een levendig centrum en een gunstig ondernemersklimaat. De activiteiten van het dorpsfonds betreffen onder andere marketing, het organiseren van evenementen en het optreden als gesprekspartner bij de verdere ontwikkeling van de centrumvisie (waaronder verbetering van het Raadhuisplein).	€ 138.000	€ 138.000
Stichting Exploitatie Zwembad Scharlakenhof	Wij verstrekken een jaarlijkse exploitatiesubsidie aan zwembad Scharlakenhof.	€ 138.000	€ 138.000

5.3 Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Inleiding

Op 30 januari 2012 heeft u het beleid ten aanzien van weerstandsvermogen en schuldpositie vastgesteld. Op basis van de gangbare definitie van het weerstandsvermogen, te weten 'het vermogen van de gemeente om risico's op te kunnen vangen teneinde zijn taken te kunnen voortzetten', heeft u een doel vastgelegd met betrekking tot het kengetal Ratio Weerstandsvermogen. De Ratio Weerstandsvermogen is het quotiënt van de som van de gekwantificeerde risico's en de aanwezige weerstandscapaciteit en dient minimaal 1 te zijn, met andere woorden: de weerstandscapaciteit dient voldoende te zijn om de gekwantificeerde risico's volledig af te dekken. In deze paragraaf zal eerst een overzicht worden gegeven van de actuele ontwikkelingen. Daarna inventariseren wij de risico's, waarbij een onderscheid gemaakt wordt tussen incidentele en structurele risico's. Vervolgens kwantificeren wij deze risico's, waarna wij de weerstandscapaciteit zullen inventariseren. Door het vergelijken van gekwantificeerde risico's en weerstandscapaciteit kunnen wij beoordelen of de weerstandscapaciteit voldoende is.

Een onderdeel van deze paragraaf dat sinds de Begroting 2016 is opgenomen, wordt gevormd door de financiële kengetallen en de beoordeling daarvan die verplicht dienen te worden opgenomen op grond van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV).

Actuele ontwikkelingen

Deze paragraaf is een geactualiseerde versie van de paragraaf Weerstandsvermogen uit de Jaarstukken 2015. Sinds het vaststellen van de Jaarstukken hebben zich de volgende ontwikkelingen voorgedaan met betrekking tot de risico's:

Afname garantie leningen Haren Noord

In verband met de voorspoedige ontwikkeling van de woningbouw in Haren Noord neemt de kredietbehoefte van GEM Haren Noord C.V. snel af. Aangezien de door ons afgegeven gemeentegarantie betrekking heeft op 50% van de werkelijke stand van de kredieten die GEM Haren Noord C.V. bij de bank heeft afgesloten daalt ook ons risico en daarmee de benodigde weerstandscapaciteit.

Actualisatie grondexploitaties

In verband met de najaarsactualisatie van de grondexploitaties en de daaraan gekoppelde risicoanalyses zijn de risico's van de grondexploitaties gewijzigd. Voor de grondexploitaties Stationsgebied, Raadhuisplein/Haderaplein en Nesciopark heeft dit rechtstreeks gevolgen voor de hoogte van de benodigde weerstandscapaciteit. Voor een uitvoerige omschrijving van de risico's per grondexploitatie verwijzen wij naar de stukken in het kader van de Najaarsactualisatie van de grondexploitaties, die wij aan u hebben aangeboden ter behandeling in uw vergadering van 31 oktober 2016.

Nieuw risico: niet halen bezuinigingen

In het kader van het opstellen van de stresstest die is uitgevoerd in het kader van Beterr Haren is geadviseerd bij de berekening van de benodigde weerstandscapaciteit rekening te houden met het niet halen van bezuinigingen. Dit advies volgen wij op.

De actualisering van de risico's heeft geleid tot de volgende cijfermatige aanpassingen in de tabel berekening benodigd weerstandsvermogen:

Risico	Aanpassing benodigd weerstandscapaciteit	Bedrag aanpassing (x € 1.000)
Afname garantie leningen Haren Noord	Verlaging	-241
Actualisatie grondexploitaties: Nesciopark	Verhoging	+20
Actualisatie grondexploitaties: Raadhuisplein / Haderaplein	Verhoging	+239
Aanpassing grondexploitaties: Stationsgebied	Verhoging	+143
Niet halen bezuinigingen	Verhoging	+90
Totaal	Verhoging	+251

Hieronder bij Incidentele risico's en Structurele risico's worden alle risico's uitgebreid inhoudelijk toegelicht.

Risico's

Incidentele risico's

Stichting Baasis

In artikel 23, lid 4 van de grondwet staat vastgelegd dat in elke gemeente van overheidswege voldoende algemeen vormend lager onderwijs moet worden gegeven in een genoegzaam aantal scholen. Een gezonde financiële positie van Stichting Baasis is een belangrijke voorwaarde voor het in stand kunnen houden van de openbare scholen. In het recente verleden zijn er financiële problemen geweest die middels bezuinigingen en binnen de reservepositie van de stichting konden worden opgelost. Voor het (rest)risico nemen wij een PM-post op.

Lening zwembad

Er is een lening van € 0,7 miljoen verstrekt aan de stichting die zwembad Scharlakenhof exploiteert. Dit leidt tot een risico dat voor het eerst in de paragraaf Weerstandsvormogen in de Jaarstukken 2012 is verwerkt. Wij becijferen de benodigde weerstandscapaciteit in verband met het niet terugbetalen van de lening nu op afgerond € 413.000.

Garanties en leningen aan derden (exclusief Haren Noord en zwembad)

De gemeente heeft een aantal geldleningen gegarandeerd. In totaal staat de gemeente garant voor circa € 2,6 miljoen. Als deze leningen niet kunnen worden afgelost kan de geldgever de gemeente aanspreken. Van het genoemde bedrag van circa € 2,6 miljoen heeft circa € 2,3 miljoen betrekking op hypothecaire leningen. Dit betreft de gemeentelijke personeelshypotheekportefeuille die op 9 juni 2006 is verkocht. In het kader van deze verkoop is een gemeentegarantie afgegeven op de restantbedragen van de betreffende leningen. Door verkoop van woningen en uit dienst treden van personeel daalt deze garantie snel. Bij verkoop van de portefeuille bedroeg het garantiebedrag nog € 4,3 miljoen.

De gemeente loopt voorts risico met betrekking tot de aflossing van uitstaande geldleningen. Per 31 december 2013 ging het om een bedrag van circa € 0,8 miljoen. Dit bedrag heeft bijna helemaal betrekking op een 'aflossingsvrije' lening van € 0,7 miljoen die is verstrekt aan Stichting Zorgboerderij Mikkellhorst.

De lening aan de zorgboerderij betreft een lening die aan het einde van de looptijd in 2033 in een termijn zou worden afgelost. Het betreft een hypothecaire lening waarvoor tot en met 2015 maandelijks alleen rente werd betaald. Er zijn geen betalingsachterstanden. In 2016 is de lening omgezet in een lening waarop gedurende de looptijd wordt afgelost.

Haren Noord

Voor de ontwikkeling van Haren Noord hebben wij tezamen met een tweetal bedrijven de Gemeenschappelijke Exploitatiemaatschappij (GEM) Haren Noord C.V. opgericht. Dit om een optimale bedrijfsvoering en een zuivere risicoverdeling met de marktpartijen bij de ontwikkeling van Haren Noord mogelijk te maken. De GEM Haren Noord C.V. wordt bestuurd door de GEM Haren Noord Beheer B.V. waarin dezelfde partijen deelnemen als in de C.V.

Om de aansprakelijkheid van de gemeente met betrekking tot de bedrijfsvoering zoveel mogelijk uit te sluiten nemen wij indirect deel in GEM Haren Noord C.V. en GEM Haren Noord Beheer B.V., respectievelijk via de juridische entiteiten Stichting Commanditair Kapitaal Haren Noord en Dilgt Hemmen Essen B.V. De totale kapitaalstorting door de gemeente in de diverse rechtspersonen bedraagt € 67.000. Het totale risico bij een faillissement van GEM Haren Noord C.V. is echter veel hoger in verband met de gemeentegarantie op de lening die door GEM Haren Noord C.V. is aangetrokken.

De gemeente heeft in het kader van de financiering van de woningbouw in Haren Noord een garantie van € 22 miljoen afgegeven op een lening die is aangetrokken door de Gemeenschappelijke Exploitatiemaatschappij (GEM) Haren Noord Beheer C.V. Dit bedrag is voor de helft afgedekt door contra-garanties van de moederbedrijven van de in GEM Haren Noord C.V. deelnemende marktpartijen.

Het resterende risico is verminderd middels diverse maatregelen in de bedrijfsvoering (zoals de wijze van fasering van de ontwikkeling van het gebied en de 'grond-routing'). Voor de financieringsconstructie met gemeentegarantie is gekozen vanwege de substantiële rentevoordelen, waarvan de gemeente via het resultaat op de grondexploitatie mee profiteert. Om te zorgen dat er bij deze constructie geen sprake is van staatssteun, betaalt de C.V. gedurende de looptijd van de garantie een borgstellingsprovisie aan de gemeente. Vertragingen kunnen leiden tot liquiditeitsproblemen bij de GEM, waarvoor een ophoging van de (contra-)garanties een oplossing kan bieden (de wenselijkheid hiervan hangt af van de analyse van de oorzaken van de vertraging en vooral van de actuele vooruitzichten).

De gronden in Haren Noord staan bij de gemeente op de balans (onder de grondexploitaties). Hiertegenover staan de voorschotten die van de GEM zijn ontvangen in verband met de toekomstige levering van de gronden. Deze voorschotten staan op de balans van de gemeente gerubriceerd onder de overlopende passiva. De voorschotten zijn door de GEM betaald vanuit de afgesloten leningen (waarop door de gemeente en marktpartijen (contra-) garanties zijn afgegeven). Als alles fout gaat bij de GEM, zou dit er in het uiterste geval toe kunnen leiden dat de gemeente de voorschotten moet terugbetalen aan de GEM. In dat geval zou de gemeente de gronden wel zelf kunnen ontwikkelen, de gronden zijn dan immers nog in het bezit van de gemeente. Het uiteindelijke risico is dus een renterisico voor de gemeente die de winstmogelijkheden van de grondexploitatie (deels) zal kunnen doen verdampen.

Met betrekking tot GEM Haren Noord zijn er niet alleen risico's, maar ook kansen. Los van de jaarlijkse betalingen van circa € 0,5 miljoen (te vermeerderen met de indexering) die vanaf bouwbegin tien jaar lang door de GEM aan de gemeente gedaan zullen worden voor het zogeheten Fonds Bovenwijks en die in de jaarrekening/begroting zijn opgenomen vanaf 2010 (voor de gemeente zijn dit vrij besteedbare gelden) en los van de betaling door de GEM van de kosten van de sportverplaatsing (exclusief eventuele grondaankopen voor alternatieve locaties) zijn dit:

- De boekwinst van in totaal circa € 3,9 miljoen op de inbreng van gemeentelijke gronden in GEM Haren Noord. Bij het nemen van een besluit van de aandeelhouders van de GEM tot het bouwrijp maken van een deelgebied vindt de economische overdracht van het betref-

fende deelgebied door de gemeente aan de GEM plaats en kan een evenredig deel van de boekwinst worden genomen. De eerste boekwinst is in 2010 gerealiseerd, een bedrag van € 1.122.000. Dit bedrag is verantwoord in het overzicht van baten en lasten 2010 en heeft betrekking op de overdracht van het economisch eigendom van deelgebied 3. Het tweede deel van de boekwinst, een bedrag van € 2.221.000 in verband met de economische overdracht van de deelgebieden 5 en 6, is in 2014 genomen. Het laatste deel van de boekwinst, te weten een bedrag van € 514.000, zal naar verwachting in 2020 worden gerealiseerd.

- In de door de aandeelhouders van GEM Haren Noord vastgestelde herziening grondexploitatie 2015 is sprake van een winst van circa € 0,6 miljoen. Een eventueel gerealiseerde winst zal aan de aandeelhouders worden uitgekeerd. In 2015 is een tussentijdse winstuitkering gedaan op basis van een geactualiseerde winstprognose. De gemeente heeft in verband daarmee € 412.000 ontvangen.

Lagere opbrengst te verkopen vastgoed

Op de balans per 31 december 2015 staat onder de Voorraden de boekwaarde opgenomen van het te verkopen vastgoed. Daarbij gaat het om een boerderij, huizen en een voormalig clubgebouw van een voetbalvereniging. Het risico bestaat dat de gerealiseerde opbrengst lager zal zijn dan de boekwaarde. Wij gaan daarbij uit van een maximaal risico van 20% van de boekwaarde met een kans van 25%.

Stationsgebied

Uit de actualisatie van de grondexploitaties per 1 juli 2016, die u separaat ter vaststelling is aangeboden, blijkt dat er voor de grondexploitatie Stationsgebied sprake is van verschillende risico's die leiden tot een totaal maximaal risico van € 3.575.000. Vermenigvuldigd met een per risico verschillende kans leidt dit tot een benodigde weerstandscapaciteit van € 514.000 (voor aftrek van de correctiefactor van 10% vanwege het zich niet tegelijkertijd voordoen van alle risico's).

Project Meerweg

Fase 1, het deel dat onder de regie van de gemeente wordt uitgevoerd, is voor wat betreft de aanleg van de publieke infrastructuur afgerond. De voor de gemeente resterende risico's houden vooral verband met de verkoop van gronden aan particuliere ontwikkelaars. Naar analogie van het risico *Lagere opbrengst te verkopen vastgoed* becijferen wij het maximaal risico op 20% van de boekwaarde bij een kans van 25%.

Milieu

Er is sprake van een aantal bekende bodemverontreinigingen waarvoor nog geen sanering is voorzien en waarbij de kosten van een eventuele sanering en het gemeentelijk aandeel daarin onbekend zijn. Daarnaast is het mogelijk dat verontreinigingen aan het licht komen die nu nog onbekend zijn. In een aantal oudere gebouwen is asbest aanwezig met de daaraan verbonden risico's.

Nieuwe wettelijke eisen

Al dan niet als gevolg van tragische gebeurtenissen is de wet- en regelgeving aangescherpt op diverse terreinen zoals Arbo, brandveiligheid en legionellapreventie. Dat dit op deze en andere terreinen ook in de toekomst zal gebeuren staat buiten kijf. Dit kan leiden tot onverwachte financiële nadelen.

Toenemende uitkeringslasten in verband met economische situatie

De uitkeringslasten, met name in het kader van de Wet Werk en Bijstand en andere uitkeringsregelingen, kunnen hoger uitvallen dan voorzien. Een deel van deze lasten moet door de gemeente worden gedragen. Dit is risico dat met name aan de conjunctuur gerelateerd is.

Leges omgevingsvergunning

Een lager dan verwachte bouwsom leidt tot lager dan verwachte leges. Op korte termijn kunnen de kosten niet evenredig verlaagd worden. Dit leidt tot een negatief resultaat op omgevingsvergunningen.

In het kader van de nieuwe Omgevingswet zal het nodige veranderen aan de mogelijkheden om leges te heffen. Wat de financiële consequenties daarvan zijn, is op dit moment nog niet duidelijk.

Nesciopark

Uit de actualisatie van de grondexploitaties per 1 juli 2016, die u separaat ter vaststelling is aangeboden, blijkt dat er voor de grondexploitatie Nesciopark sprake is van verschillende risico's die leiden tot een totaal maximaal risico van € 1.720.000. Vermenigvuldigd met een per risico verschillende kans leidt dit tot een benodigde weerstandscapaciteit van € 339.000 (voor aftrek van de correctiefactor van 10% vanwege het zich niet tegelijkertijd voordoen van alle risico's).

Haderaplein

Uit de actualisatie van de grondexploitaties per 1 juli 2016, die u separaat ter vaststelling is aangeboden, blijkt dat er voor de grondexploitatie Haderaplein sprake is van verschillende risico's die leiden tot een totaal maximaal risico van € 2.735.000. Vermenigvuldigd met een per risico verschillende kans leidt dit tot een benodigde weerstandscapaciteit van € 316.000 (voor aftrek van de correctiefactor van 10% vanwege het zich niet tegelijkertijd voordoen van alle risico's).

Structurele risico's

Schadeclaims inwoners

Inwoners kunnen onze gemeente aansprakelijk stellen voor door hen geleden schade. Hoewel wij voor dit soort schadeclaims een verzekering hebben afgesloten, bestaat de kans dat de verzekering een claim niet dekt. Om schadeclaims te voorkomen voeren wij het onderhoud aan bijvoorbeeld wegen en speelvoorzieningen planmatig uit. Ook documenteren wij dit zo goed mogelijk.

Planschades

Landelijk is het claimen van planschade een verschijnsel dat de laatste jaren steeds vaker voorkomt. Dit geldt ook voor Haren. Ook in de (nabije) toekomst is in verband met de toenemende bouwactiviteiten een verdere toename van het aantal planschadeverzoeken te verwachten. Hiervoor proberen wij dekking te vinden bij de veroorzakers, dat wil zeggen binnen de betreffende grondexploitaties.

Gemeenschappelijke regelingen

De gemeente neemt deel aan een aantal gemeenschappelijke regelingen. Bij een aantal regelingen is sprake van een rechtspersoonlijkheid bezittend lichaam. Samen met de andere deelnemende gemeenten dragen wij het risico in de exploitatie van deze instellingen. Sommige van de gemeenschappelijke regelingen zijn, financieel gezien, gevoelig voor gewijzigde externe omstandigheden, zoals bijvoorbeeld aangescherpte milieuwetgeving (ARCG) of een

combinatie van verslechterde economische omstandigheden en wijzigingen in de wetgeving. Voor de Veiligheidsregio Groningen en de Omgevingsdienst Groningen is sprake van opwaartse druk op de bijdragen. In de paragraaf Verbonden partijen staan meer details vermeld over gemeenschappelijke regelingen en andere verbonden partijen.

Decentralisaties in het Sociaal Domein

Voor het bepalen van ons financiële risico hebben wij gekozen voor de volgende benadering. Volgens het CPB heeft het Rijk op de gedecentraliseerde budgetten een bedrag oplopend tot circa € 2,0 miljard op jaarbasis gekort. Dit is wat de gemeenten in totaal moeten bezuinigen op de huidige uitgaven op de gedecentraliseerde taken om geen schade voor de begroting op te lopen.

Stel dat het om diverse redenen, bijvoorbeeld onvoldoende sturingsmogelijkheden op de uitgaven of ongunstige uitkomsten van aanbestedingen, niet lukt om deze bezuiniging in te vullen, dan is ons maximaal risico circa 1/1.000 deel van de landelijke bezuiniging van € 2,0 miljard, oftewel € 2.000.000. Het gaat hier om een structureel bedrag. De kans dat dit zich in volle omvang voordoet stellen wij op 10%. Volgens onze systematiek vloeit daar een benodigd weerstandsvermogen uit voort van € 2.000.000 (maximaal risico) x 2 (de factor voor structurele risico's) x 10% (de kans) x 90% (deze factor corrigeert voor de waarschijnlijkheid dat niet alle in de paragraaf Weerstandsvermogen genoemde risico's zich tegelijkertijd zullen voordoen) = € 360.000.

Rentekosten

In de begroting zijn prognoses gehanteerd voor de rentepercentages. Een stijging van het renteniveau boven de door ons aangehouden prognoses voor lang en kort geld moet als risico niet worden uitgesloten.

Gemeentelijk belastinggebied

Wat de gevolgen van eventuele wijzigingen in het gemeentelijk belastinggebied voor onze gemeente zullen zijn is nog niet te voorspellen.

Macronorm OZB

In verband met de afschaffing van de maximering van (het stijgingspercentage van) de OZB per 1 januari 2008 is door het Rijk een zogenaamde macronorm ingevoerd. De afgeschafte maximering had betrekking op iedere individuele gemeente en de macronorm heeft betrekking op de maximale procentuele stijging van de OZB-opbrengsten van alle gemeenten samen. Het Rijk behoudt zich het recht voor om in te grijpen als de werkelijke stijging boven de macronorm komt te liggen, bijvoorbeeld via een verlaging van de algemene uitkering.

Nu hebben wij wel invloed op onze eigen tariefstelling, maar uiteraard niet op de tariefstelling van andere gemeenten. Mochten andere gemeenten hun tarieven te hoog opschroeven, dan kan dat dus (via de algemene uitkering) een negatieve invloed hebben op onze exploitatie.

Landelijke en regionale initiatieven

In landelijk en regionaal verband zijn wij betrokken bij ontwikkelingen die op termijn ook geld kunnen gaan kosten.

Werkgeversrisico's

Als werkgever loopt de gemeente de gebruikelijke werkgeversrisico's. Zo kunnen een sterk oplopend ziekteverzuim en/of uitstroom naar de WIA leiden tot grote financiële consequenties. Daarnaast zijn wij eigen risicodragers met betrekking tot de kosten van de WW-/wachtgeldregelingen voor ambtenaren en bestuurders.

Naast de risico's op grond van de bestaande regelingen, is er het risico van kosten die voortvloeien uit wijzigingen in de wet- en regelgeving. Een ander werkgeversrisico is een (verdere) stijging van (het werkgeversdeel) van de pensioenpremies als gevolg van tegenvallende beleggingsresultaten van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds.

Investerings

In het verleden is een groot aantal voorzieningen gerealiseerd waarvan de investeringskosten werden gedekt ten laste van reserves dan wel subsidies. Ook is een onbekend aantal activa zonder boekwaarde (alle activa van voor 1984 zijn in een voorgaande collegeperiode afgeboekt ten laste van de reserves ter verlaging van de kapitaallasten), waarvoor op termijn vervanging onontkoombaar is. Iedere vervanging van dergelijke activa leidt dus tot een toename van de kapitaallasten.

U heeft de huidige plek aan de Westerse Drift aangewezen als locatie voor de nieuwbouw van de brandweerkazerne. Doordat de huisvesting van de brandweer en de huisvesting van Woonomgeving ontvlochten moet worden, zal niet alleen voor de Veiligheidsregio, maar ook voor de gemeente sprake zijn van kosten/investeringen. De exacte omvang daarvan is nog niet bekend. Wel hebben wij hiervoor een stelpost voor een structurele jaarlast van € 70.000 met ingang van 2018 in deze begroting opgenomen.

Controles Belastingdienst

Periodiek worden door de Belastingdienst controles uitgevoerd met betrekking tot de btw en de loonheffing. De laatste controle is in 2008 geweest met betrekking tot de btw (btw-compensatiefonds en ondernemers-btw) over het jaar 2003. Hier is een naheffing uit voortgevloeid die is geëxtrapoleerd naar de jaren tot en met 2007. Alhoewel de administratieve uitvoering is verbeterd kunnen in de toekomst kunnen ook voor de jaren vanaf 2008 nadelen ontstaan. In 2013 is door de Belastingdienst een controle uitgevoerd op de juiste toepassing van de loonheffing.

Vennootschapsbelasting (Vpb) voor overheidsbedrijven

Met ingang van 1 januari 2016 zijn overheden voor de fiscale ondernemingsactiviteiten belastingplichtig geworden voor de vennootschapsbelasting op grond van de 'Wet modernisering vennootschapsbelasting overheidsondernemingen'. In de wet is geregeld dat gemeenten integraal onder de wet Vpb vallen, waarbij een aantal uitzonderingen is gedefinieerd. Deze wet heeft tot gevolg dat over de fiscale winst van alle belaste ondernemingsactiviteiten samen maximaal 25% vennootschapsbelasting moet worden afgedragen.

De gevolgen van de wet zijn administratief en organisatorisch groot en vragen keuzes op strategisch niveau. Wij schatten in dat de invoering van de Vpb voor de gemeente Haren vooral van invloed zal zijn op de grondexploitaties. De financiële effecten kunnen groot zijn.

Het risico voor 2016 is berekend op € 200.000. Wij gaan uit van een structureel risico en vermenigvuldigen het risicobedrag daarom met een factor 2. Wij schatten de kans dat het risico zich voordoet in op 75%. Daarmee komen wij uit op een benodigde weerstandscapaciteit voor dit risico van € 270.000 (= € 200.000 x 2 x 75% x 90%).

Niet halen bezuinigingen

In het kader van het opstellen van de stresstest die is uitgevoerd in het kader van Beterr Haren is geadviseerd om bij de berekening van de benodigde weerstandscapaciteit rekening te houden met het niet halen van bezuinigingen. Dit advies volgen wij op.

Kwantificering risico's

In onderstaande tabel geven wij aan wat naar onze inschatting de maximale risicobedragen zijn van de hiervoor genoemde risico's. Daarnaast geven wij aan wat de kans is dat het risico zich voordoet (10%, 25%, 50%, 75% of 90%). Om het benodigde weerstandsvermogen te berekenen vermenigvuldigen wij beide grootheden met elkaar. In het geval van structurele risico's vermenigvuldigen wij de uitkomst met een factor 2. De op die manier berekende bedragen tellen wij bij elkaar op en het totaal vermenigvuldigen wij met 90%. Die 90% is een correctie vanwege het feit dat niet alle risico's zich tegelijkertijd zullen voordoen. De door ons gebruikte methode is een gangbare methode in gemeenteland en wordt onder andere toegepast door buurgemeente Groningen.

(bedragen x € 1.000)

Risico	Maximaal bedrag	Waarvan incidenteel	Waarvan structureel (x factor 2)	Kans	Max. bedrag x kans
Stichting Baasis					PM
Lening zwembad	611	611		75%	458
Garanties en leningen (excl. Haren Noord en zwembad)	3.371	3.371		10%	337
Haren Noord	5.000	5.000		10%	500
Nesciopark	1.720	1.720		Div.	339
Haderaplein	2.735	2.735		Div.	316
Stationsgebied	3.575	3.575		Div.	514
Lagere opbrengst te verkopen vastgoed	86	86		25%	22
Project Meerweg	127	127		25%	32
Milieu	200	200		50%	100
Nieuwe wettelijke eisen	500	500		25%	125
Schadeclaims inwoners	100		200	25%	50
Planschades	100		200	50%	100
Gemeenschappelijke regelingen	500		1.000	10%	100
Decentralisatie Rijkstaken	2.000		4.000	10%	400
Rentekosten	100		200	50%	100
Gemeentelijk belastinggebied en macronorm	200		400	10%	40
Hogere uitkeringslasten in verband met economie	150	150		50%	75
Lagere leges omgevingsvergunning in verband met economie	400	400		50%	200
Landelijke en regionale initiatieven	300		600	25%	150
Werkgeversrisico's	250		500	50%	250
Investeringen	100		200	25%	50
Controles Belastingdienst	50		100	50%	50
Vpb voor overheidsbedrijven	200		400	75%	300
Afschaffing Sportbesluit BTW incidenteel	150	150		90%	135
Afschaffing Sportbesluit BTW structureel	50		100	90%	90
Niet halen bezuinigingen	500		1.000	10%	100
Subtotaal	23.075	18.625	8.900		4.933
Correctie 10%					-493
Benodigd weerstandsvermogen					4.439

Weerstandscapaciteit

De weerstandscapaciteit is het geheel van middelen en mogelijkheden waarover onze gemeente beschikt om niet-begrote kosten te dekken. Daarbij is het van belang onderscheid te maken tussen eenmalige en structurele tegenvallers. Incidentele tegenvallers kunnen worden opgevangen door een onttrekking aan de Algemene Reserve (de bestemmingsreserves hebben al een specifiek bestedingsdoel), terwijl structurele tegenvallers kunnen worden opgevangen door het benutten van een deel van de zogenaamde onbenutte belastingcapaciteit.

De onbenutte belastingcapaciteit is gedefinieerd als het bedrag dat wij in redelijkheid nog aan extra inkomsten (belastingen en heffingen) kunnen genereren voor het geval zich tegenvallers voordoen. Het is een structurele variabele: je kunt het elk jaar weer vragen. Volgens de meest gangbare berekeningsmethode wordt de onbenutte belastingcapaciteit berekend door het verschil te nemen tussen de totale opbrengst van OZB, rioolrecht en afvalstoffenheffing op basis van de artikel 12-normen en de totale opbrengst van OZB, rioolrecht en afvalstoffenheffing op basis van de eigen tarieven. Aangezien onze eigen tarieven voor rioolrecht en afvalstoffenheffing overeenkomen met de artikel 12-norm van 100% kostendekkendheid, is er alleen bij de OZB sprake van onbenutte belastingcapaciteit. Het OZB-normtarief 2017 is 0,1927% van de WOZ-waarde. Dit is een op basis van de WOZ-waarden gewogen gemiddeld tarief van de drie soorten OZB: OZB eigenaren woningen, OZB eigenaren niet-woningen en OZB gebruikers niet-woningen. Het Harense gewogen gemiddelde tarief in 2017 ligt hier, ook na de voorgestelde verhoging van de OZB (voor niet-woningen) ruim onder. Voor de drie verschillende soorten OZB leidt dit tot een onbenutte belastingcapaciteit van € 664.000.

De Algemene Reserve bedraagt per 31 december 2017 naar verwachting € 5.479.000 (dit is inclusief het onverdeelde in de Najaarsrapportage 2016 verwachte nadelige saldo over 2016 van afgerond € 54.000 en inclusief het voor 2017 geraamde voordelige saldo van € 1.166.000). Onze totale weerstandscapaciteit, oftewel het totaal van de Algemene Reserve en de onbenutte belastingcapaciteit komt daarmee per 31 december 2017 naar verwachting uit op € 6.143.000.

Beoordeling weerstandsvermogen

Onze weerstandscapaciteit ligt op 31 december 2017 met circa € 6,1 miljoen naar verwachting hoger dan de benodigde weerstandscapaciteit van circa € 4,4 miljoen.

Kansen

Naast risico's zijn er ook kansen. Het betreft mogelijke, vooral incidentele meevallers, die betrekking hebben op de verkoop van vastgoed en op de grondexploitaties. Voor al deze mogelijke meevallers geldt dat wij ze pas zullen ramen in de begroting als ze zeker zijn. Uitgangspunt van het financieel beleid is dat deze incidentele meevallers na realisatie aan de Algemene Reserve worden toegevoegd. Hieronder geven wij een opsomming.

Verkoop vastgoed

- Kinderopvanglocaties. De verkoop staat gepland in 2016. Lukt het om de contracten af te ronden, dan ontstaat er met ingang van 2017 **een besparing in de structurele exploitatie van € 85.000.**
- Verkoop Oude Groninger Buitenschool. Winnaar prijsvraag is bekend, maar verkoop moet gefinaliseerd worden. Boekwinst zal beperkt zijn.
- Verkoop Oude Rieshoek in Noordlaren.
- Afstoten 't Nije Cruys of 't Clockhuys. Mede afhankelijk van onderzoek CKC/'t Clockhuys.
- Grond locatie oude Sint Nicolaasschool. In principe verkocht, maar afronding ruimtelijke procedure is ontbindende voorwaarde. Is kansrijk met een hoge boekwinst.

- Locatie Beatrixlaan (deel van de oude locatie van het Zernike College dat niet bebouwd zal worden ten behoeve van de nieuwe Sint Nicolaasschool). Als de contingenten er zijn en de ruimtelijke procedures worden afgerond kunnen hier kavels ten behoeve van woningbouw worden uitgegeven. Kan grote boekwinst opleveren.

Grondexploitatie

- Boekwinst op inbreng grond deelgebied 1 Haren Noord € 514.000, gepland in 2020.
- Winstuitkering door GEM Haren Noord CV. In 2015 is er een winstuitkering geweest van € 412.000. De nieuwste grondexploitatie laat ruimte zien voor nog een winstuitkering. Dit najaar zal een beoordeling plaatsvinden door de GEM-partners.
- BTW-voordeel Zernike College. Als we gelijk krijgen in het beroep en/of hoger beroep, dan zal er sprake zijn van een voordeel van circa € 1,1 miljoen. Dit komt in mindering op de investering en leidt daarmee tot een structureel lagere kapitaallast. Het kan nog circa 2 jaar duren voordat hier duidelijkheid over ontstaat.

Verplichte financiële kengetallen

Met ingang van de Begroting 2016 dienen de volgende financiële kengetallen en de beoordeling daarvan verplicht in deze paragraaf te worden opgenomen op grond van (een wijziging van) het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV):

Kengetal	Jaarverslag	Begroting	Begroting	Meerjarenramingen		
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Netto schuldquote	129,5%	152,5%	136,0%	137,0%	131,6%	119,5%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	127,0%	149,7%	133,4%	134,2%	128,7%	116,6%
Solvabiliteitsratio	13,1%	13,0%	16,4%	19,2%	22,6%	26,0%
Structurele exploitatieruimte	-10,5%	2,4%	3,5%	5,8%	6,2%	7,0%
Grondexploitatie	10,1%	9,8%	7,2%	5,7%	4,0%	2,0%
Belastingcapaciteit	116,3%	116,3%	120,2%	126,0%	127,9%	129,8%

Netto schuldquote

Hoe hoger de schuld, hoe hoger de netto schuldquote. De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie. Om inzicht te verkrijgen in hoeverre er sprake is van doorlenen wordt de netto schuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven (netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen).

Solvabiliteitsratio

Dit kengetal geeft inzicht in de mate waarin de gemeente een financiële buffer heeft in de vorm van eigen vermogen. Hoe hoger de solvabiliteitsratio, hoe groter de weerbaarheid van de provincie of gemeente. Voor dit kengetal heeft u als doelen vastgelegd om te streven naar een minimale solvabiliteit van 20% in 2020 en 30% in 2023. Zoals blijkt uit de in de tabel opgenomen cijfers verwachten wij aan het einde van 2020 (het laatste jaar van de meerjarenramingen) een solvabiliteit van 25,8%. Daarmee zitten wij goed op schema.

Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van de financiële positie is het ook van belang te kijken naar de structurele baten en structurele lasten. Structurele baten zijn bijvoorbeeld de algemene uitkering uit het gemeentefonds en de opbrengsten uit de onroerende zaakbelasting. Dit kengetal geeft aan hoe groot de structurele exploitatieruimte is, doordat wordt gekeken naar de structurele baten en structurele lasten en deze worden vergeleken met de totale baten. Een positief percentage betekent dat de structurele baten toereikend zijn om de structurele lasten (waaronder de rente en aflossing van een lening) te dekken.

Grondexploitatie

De afgelopen jaren is gebleken dat grondexploitaties een forse impact kunnen hebben op de financiële positie van een gemeente. Indien gemeenten leningen hebben afgesloten om grond te kopen voor een (toekomstig) woningbouwproject hebben zij een schuld. Bij de beoordeling van een dergelijke schuld is het van belang te weten of deze schuld kan worden afgelost wanneer het project wordt uitgevoerd. Van de opbrengst van de woningen kan immers de schuld worden afgelost. Het kengetal grondexploitatie geeft aan hoe groot de grondpositie (de waarde van de grond) is ten opzichte van de totale (geraamde) baten.

Belastingcapaciteit

De belastingcapaciteit drukt de gemiddelde lastendruk voor een meerpersoonshuishouden (optelsom van OZB, rioolrecht en afvalstoffenheffing bij de gemiddelde WOZ-waarde in de gemeente) uit in een percentage van het landelijke gemiddelde in het voorafgaande jaar. Door de reële tariefsverhogingen van de OZB in de komende jaren, zal dit kengetal naar verwachting tot 2020 blijven stijgen.

Beoordeling financiële positie op basis van de verplichte kengetallen

Voor wat betreft de verplichte kengetallen is er door de provincies in het kader van de taken op het terrein van financieel toezicht een indeling gemaakt die aangeeft of de uitkomst van een kengetal kan worden geclassificeerd als minst risicovol, gemiddeld risicovol of meest risicovol. Die indeling ziet er als volgt uit:

Kengetal		Categorie A	Categorie B	Categorie C
		minst risicovol	gemiddeld risico	meest risicovol
1. Netto schuldquote	a. zonder correctie doorgeleende gelden	<90%	90-130%	>130%
	b. met correctie doorgeleende gelden	<90%	90-130%	>130%
2. Solvabiliteitsratio		>50%	20-50%	<20%
3. Grondexploitatie		<20%	20-35%	>35%
4. Structurele exploitatieruimte		>0%	0%	<0%
5. Belastingcapaciteit		<95%	95-105%	>105%

Haren zit voor wat betreft de netto schuldquote, zonder en met de correctie voor doorgeleende gelden, de solvabiliteitsratio en de belastingcapaciteit in 2017 naar verwachting in de categorie meest risicovol. De grondexploitatie en de structurele exploitatieruimte bevinden zich in de categorie minst risicovol.

Onze overall-conclusie op basis van de provinciale benchmark is dat er voor wat betreft de versterking van het eigen vermogen en de terugdringing van de schuldpositie nog werk aan de winkel is. Door de omzetting van de plannen in het kader van Beterr Haren en de daaruit voortvloeiende ombuigingen en positieve begrotingssaldi verwachten wij dat de solvabiliteit en de schuldkengetallen eind 2020 substantieel zullen zijn verbeterd. De omvang van de boekwaarde van de grondexploitaties vormt geen bovenmatig risico en zal naar verwachting verder afnemen. Door de ombuigingen in het kader van Beterr Haren bereiken wij naar verwachting relatief hoge (structurele) begrotingsoverschotten. Dit blijkt ook uit het kengetal structurele ruimte en daarmee scoren we gunstig ten opzichte van het gemiddelde in gemeenteland. De gemiddelde lastendruk voor meerpersoonshuishoudens ligt al hoog en zal door de voorgestelde tariefsverhogingen nog verder stijgen. Naast de bezuinigingen is dit één van de noodzakelijke pijlers voor de versterking van de financiële positie.

5.4 Onderhoud kapitaalgoederen

Wat willen wij bereiken?

In Haren hebben wij de zorg voor onze openbare ruimte. Veel activiteiten, die diverse beleidsterreinen omvatten, vinden daar plaats. Daar hebben wij veel voor geïnvesteerd. De kwaliteit van die investeringen en het onderhoud ervan is bepalend voor het voorzieningenniveau en de lasten die dat met zich meebrengt. Het voert te ver om voor al deze zaken in deze begroting in te gaan op wat wij willen bereiken. In de volgende beleidsnota's is op die vraag ingegaan:

Investerings in	Beleidsnota vastgesteld in	Onderhoud betreft
Riolen	2014	140 km riolering
Wegen	2014	1.054.000 m ² verhardingen
Integraal huisvestingsplan scholen	2014	18 gebouwen
Gemeentelijke gebouwen (excl. scholen)	In 2014 meerjarig onderhoudsplan opgesteld als basis bepaling dotatie Voorziening Onderhoud Gebouwen	46 gebouwen
Openbaar groen (groenbeheerplan)	2010	96 ha. openbaar groen
Openbare verlichting	2015	4.371 lichtmasten
Water (baggerplan)	2012	101.500 m ²
Openbare Ruimte (IBOR)	2014	Betreft vaststelling gewenst (beeld)kwaliteitsniveau op 'basiskwaliteit'

Wat hebben wij gedaan?

De uit bovenstaande beleidsnota's voortvloeiende jaarprogramma's hebben wij opgevoerd als investering in de investeringsschema's in de betreffende jaren of als geraamde kostenpost in de begroting/meerjarenramingen van de betreffende jaren. In het onderstaande gaan wij in op de vraag welke uitgaven wij activeren en welke uitgaven wij rechtstreeks ten laste van de resultatenrekening brengen.

Met betrekking tot het onderhoud en de vervanging van kapitaalgoederen hanteren wij de volgende financiële systematiek:

- Riolen. De kosten van klein onderhoud (zonder meerjarig nut) brengen wij rechtstreeks ten laste van de resultatenrekening. Voor wat betreft het groot onderhoud (met meerjarig nut), dit zijn vervangingen van delen van het rioolstelsel, passen wij de zogenaamde componentenmethode toe. Als componenten hebben wij hierbij rioolbuizen en rioolpompen benoemd. Voor de verschillende componenten hanteren wij verschillende afschrijvings-termijnen: voor buizen 50 jaar en voor pompen 15 jaar.

Wij hebben drie rioolvoorzieningen:

- Een voorziening ex art 44 lid 1c BBV voor het egaliseren van baggerkosten;
- Een voorziening ex art 44 lid 1d BBV, een zogenaamde spaarvoorziening voor rioolvervangingen, bedoeld voor het beperken van de kapitaallasten als percentage van de totale rioollasten;
- Een voorziening ex art 44 lid 2 BBV bedoeld voor om het onbestede deel van de rioolheffing in een later jaar alsnog te besteden.

- **Wegen.** De kosten van klein onderhoud (zonder meerjarig nut) brengen wij rechtstreeks ten laste van de resultatenrekening. Voor wat betreft het levensduur verlengend onderhoud (met meerjarig nut), dit zijn vooral vervangingen van lagen van wegen, passen wij de zogenaamde componentenmethode toe. Wij kennen de volgende componenten met bijbehorende afschrijvingstermijnen: vervanging slijtlagen 7 jaar, vervanging deklagen 14 jaar en rehabilitaties 30 jaar.
- **Scholen.** Per 1 januari 2015 is de verantwoordelijkheid voor het onderhoud van scholen in het Primair en Speciaal Onderwijs geheel overgegaan naar de schoolbesturen (bij het Voortgezet Onderwijs was dit al zo geregeld), waardoor wij als gemeente vanaf die datum in principe alleen nog verantwoordelijk zijn voor (noodzakelijke) nieuwbouw en aanpassingen aan schoolgebouwen.
- **Gemeentelijke gebouwen.** De kosten van klein onderhoud (zonder meerjarig nut) brengen wij rechtstreeks ten laste van de resultatenrekening. Voor wat betreft het groot onderhoud (met meerjarig nut), zowel het bouwkundige als het schilderonderhoud, passen wij de voorzieningenmethode toe. De jaarlijkse toevoeging aan de hiervoor in het leven geroepen Voorziening Onderhoud Gebouwen hebben wij als last in de begroting verwerkt. In het jaar waarin het groot onderhoud wordt uitgevoerd brengen wij de betreffende uitgaven ten laste van de voorziening.
- **Openbaar groen.** Wij brengen alle onderhoudskosten van openbaar groen rechtstreeks ten laste van de resultatenrekening.
- **Openbare verlichting.** Klein onderhoud aan lichtmasten wordt rechtstreeks ten laste van de resultatenrekening gebracht. Vervanging van armaturen en vervanging van masten worden afgeschreven in respectievelijk 20 en 40 jaar.

Wat heeft het gekost?

Voor zover de kosten van (groot) onderhoud via een voorziening lopen zijn de begrote jaarlijkse lasten (dotaties) in €:

	2017	2018	2019	2020
Riolering	205.003	206.319	314.149	314.149
Onderhoud gebouwen	499.990	499.990	499.990	499.990
Kunstgras voetbal- en hockeyvelden	96.800	96.800	96.800	96.800

Voor de te activeren vervangingen met betrekking tot wegen, riolen en openbare verlichting verwijzen wij naar paragraaf 6.3 Investerings.

5.5 Financiering

Wat willen wij bereiken?

Ons beleid op het terrein van de financiering is vastgelegd in het door u in december 2014 vastgestelde Treasurystatuut.

In verband met de vernieuwing van het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten zijn er wijzigingen doorgevoerd met betrekking tot de voorgeschreven inhoud van deze paragraaf en met betrekking tot de berekening van de zogeheten omslagrente.

Voor wat betreft de inhoud van deze financieringsparagraaf is nieuw dat naast de al bestaande verplichting tot het opnemen van de beleidsvoornemens ten aanzien van het risicobeheer van de financieringsportefeuille ook inzicht moet worden gegeven in:

- de rentelasten;
- het renteresultaat;
- de wijze waarop rente wordt toegerekend aan investeringen, grondexploitaties en projecten;
- de financieringsbehoefte.

Om invulling te geven aan de nieuwe verplichtingen adviseert de commissie BBV het renteschema uit haar notitie Rente (van juli 2016) in de paragraaf financiering van de begroting en jaarstukken op te nemen. Hiermee wordt inzicht gegeven in de rentelasten externe financiering, het renteresultaat en de wijze van rentetoerekening. Deze aanbeveling nemen wij over. Wij vermelden het renteschema als laatste onderdeel van deze paragraaf.

Met de externe wet- en regelgeving en ons treasurystatuut als kader worden in de financieringsparagraaf van de begroting jaarlijks beargumenteerd doelen geformuleerd ter zake van:

- de calculatorische rentevoet (omslagrente);
- de voorgenomen aflossingen op lopende langlopende leningen en aantrekkingen van nieuwe langlopende leningen (in termen van de Wet Financiering Decentrale Overheden (Fido): vaste schulden, oftewel leningen met een looptijd van een jaar of langer);
- de voorgenomen limiet voor het aantrekken van kort geld, dat wil zeggen: leningen met een looptijd korter dan een jaar;
- de voorgenomen renterisiconorm;
- de begrote rentepercentages voor de financieringsbehoefte;

Wanneer zijn wij tevreden?

Indicator	2014 (real.)	2015 (real.)	2016 (begr.)	2017 (begr.)
Gemiddelde rente op nieuw opgenomen langlopende leningen	1,72%	0,77%	2,35%	1,50%
Gemiddeld opgenomen kortlopende gelden (in € 1.000)	866	1.812	3.825	4.200
Rentepercentage op kortlopende gelden	0,85%	0,46%	1,32%	0,90%

Toelichting op de indicatoren

- *Gemiddelde rente op nieuw opgenomen langlopende leningen*: ons doel is om het gemiddelde rentepercentage ook op lange termijn zo laag en zo stabiel mogelijk te houden.
- *Gemiddeld opgenomen kortlopend geld*: kortlopend geld is het goedkoopste; het weergegeven bedrag voor 2016 is gelijk aan het benodigde bedrag dat voortvloeit uit de prognosebaldans in paragraaf 3.4 van deze begroting.

Wat gaan wij doen en wat mag het kosten?

Calculatorische rentevoet (omslagrente)

Het vermogen is geïnvesteerd in onze activa en die dragen op hun beurt weer bij aan onze taakvelden, die in de exploitatiebegroting zijn weergegeven. Via het taakveld treasury rekenen wij de door ons betaalde rente toe aan de taakvelden en grondexploitaties.

Op basis van de veranderingen in de BBV en de notitie Rente (van juli 2016) die de Commissie BBV ter interpretatie van de nieuwe BBV heeft geschreven dient de berekening van de omslagrente op een meer geüniformeerde wijze plaats te vinden. Daarbij heeft de commissie ook de aanbeveling gedaan om geen rente over de reserves meer te berekenen. Dit bevordert de helderheid en transparantie en aangezien het gaat om een interne verrekening leidt afschaffing niet tot een verandering van het begrotingssaldo. Wij nemen deze aanbeveling over. In de notitie Grondexploitaties van de Commissie BBV (van maart 2016) zijn voorschriften opgenomen voor de berekening van het rentepercentage dat wordt toegepast bij de berekening van de aan de grondexploitaties toe te rekenen rente.

In 2017 hanteren wij een calculatorische rente van 2,7% voor het in vaste activa geïnvesteerde vermogen en een calculatorische rente van 2,8% voor het in grondexploitaties geïnvesteerde vermogen. Ten opzichte van 2016 zijn deze percentages als volgt gewijzigd: voor de vaste activa van 4,3% naar 2,7% en voor de grondexploitaties van 3,0% naar 2,8%. De oorzaken van de daling liggen vooral in de gewijzigde regelgeving en de keuze om geen rente over het eigen vermogen meer te berekenen. Daarnaast heeft de lagere rente op de kapitaalmarkt ook een drukkend effect op de hoogte van de omslagrente.

De voorgenomen aflossingen en aantrekkingen van vaste schulden

Wij hebben onze financieringsbehoefte bepaald op basis van onze prognosebalans. Deze prognosebalans is opgenomen in paragraaf 3.3. Hieruit valt de onderstaande financieringsbehoefte af te lezen (bedragen in € miljoen):

	2017	2018	2019	2020
Te financieren uit vaste schulden	69,8	66,5	60,7	54,8
Huidige vaste schulden	62,8	57,9	53,1	48,3
Financieringsbehoefte vaste schulden	7,0	8,6	7,6	6,5

In de tabel zijn de aflossingen verwerkt in de bedragen op de regel 'Huidige vaste schulden'. De in de tabel vermelde financieringsbehoefte vaste schulden is cumulatief.

De bedragen voor de aflossingen en de nieuw aan te trekken leningen in de afzonderlijke jaren zijn aangegeven in de onderstaande tabel (bedragen in € miljoen):

Jaar	Aflossingen op huidige langlopende leningen	Nieuwe financieringsbehoefte	Totale financieringsbehoefte vaste schulden in jaar	Totale financieringsbehoefte cumulatief
2017	4,9	2,1	7,0	7,0
2018	4,9	-3,3	1,6	8,6
2019	4,8	-5,8	-1,0	7,6
2020	4,8	-5,9	-1,1	6,5

Op de door ons aangetrokken leningen hebben wij geen mogelijkheid tot vervroegde aflossing.

De voorgenomen limiet voor het aantrekken van kort geld

Gezien onze renteprognose, die voor 2017 uitgaat van een normaal stijgende yield curve (des te langer de looptijd, des te hoger het rentepercentage) zullen wij zoveel mogelijk kort geld aantrekken. Onze kasgeldlimiet bedraagt 8,5% van de lasten (exclusief toevoegingen aan de reserves) in de begroting. Dit komt neer op een bedrag van circa € 4,2 miljoen. Dat is het bedrag dat wij maximaal kort (looptijd < 1 jaar) mogen lenen. Wij gaan er vanuit dat wij hiervoor 0,9% rente betalen, zodat de geraamde rentelast op kort geld in 2017 uitkomt op € 37.860.

Drempelbedrag schatkistbankieren

Het drempelbedrag voor schatkistbankieren, dat wil zeggen het bedrag tot welke de liquide middelen niet op de Rekening Courant bij de schatkist hoeven te worden gestald, bedraagt € 386.000.

De voorgenomen renterisiconorm

De renterisiconorm is de norm in de wet Fido die aangeeft welk bedrag wij maximaal per jaar mogen aflossen op de vaste schulden. Hierbij geldt een renteherziening (waar bij de door ons aangetrokken leningen geen sprake van is) ook als aflossing. Deze norm is gesteld op 20% van de lasten (exclusief toevoegingen aan de reserves) in de begroting. Voor 2017 komt dit neer op een bedrag van € 10.294.000.

Rekening houdend met de aflossingen op de huidige langlopende leningen en met de aflossingen op de nieuw aan te trekken leningen, blijven wij in 2017 en latere jaren ruimschoots binnen de renterisiconorm.

De begrote rentepercentages voor de financieringsbehoefte en de geraamde rentelasten

Om de rentelast die voortvloeit uit de vaste schulden te ramen, sommeren wij de rentelasten op de huidige schulden met de verwachte rentelasten op de nieuw aan te trekken langlopende leningen. De door ons geraamde rentelast op de vaste schulden (schulden met een looptijd van een jaar of langer, zoals gespecificeerd in bijlage 5 'Overzicht vaste schulden') belooft 3,40% van de verwachte gemiddelde stand van de vaste schulden.

Bij de bepaling van de rentelasten op de nieuw aan te trekken leningen zijn wij uitgegaan van onze renteprognose, die gebaseerd is op prognoses van het CPB, van banken en van andere gemeenten. Voor het jaar 2017 gaan wij uit van de volgende gemiddelde rentestanden:

- éénjarige leningen 0,90%
- 15-jarige leningen 1,50%

Voor de jaren na 2017 gaan wij voor éénjarige leningen uit van constante rentepercentage ten opzichte van 2017. Voor langlopende (15-jarige) leningen gaan wij uit van de volgende rentepercentages:

Jaar	Rente 15-jarige leningen
2018	1,70%
2019	1,90%
2020	2,10%

In verband met de op wat langere termijn dalende behoefte aan vaste schulden (zoals die blijkt uit de prognosebalans 2015-2022 in paragraaf 3.3) hebben wij met ingang van 2014 de looptijd van de aan te trekken langlopende leningen verkort van de tot en met 2013 gebruikelijke 25 jaar naar 15 jaar. Dit om te voorkomen dat wij in de toekomst niet snel genoeg kunnen aflossen om onze schuldenpositie in overeenstemming te houden met onze financieringsbehoefte.

Om de rentelast op de vaste schulden (leningen met een looptijd langer dan een jaar) binnen de wettelijke randvoorwaarden zo laag en stabiel mogelijk te houden kiezen wij ervoor onze lange financieringsbehoefte in zijn geheel af te dekken door middel van (een) lening(en) met een looptijd van 15 jaar. Wij schatten in dat de (lange) rentes na 2017 weer zullen stijgen en willen daarom nog graag gebruik maken van de mogelijkheid om de rente tegen een gunstig tarief voor langere tijd vast te leggen. Daarom stellen wij voor in 2017 (een) lineaire langlopende lening(en) van € 7.000.000 met een looptijd van 15 jaar aan te trekken die gedurende de hele looptijd rentevast is.

Het bovenstaande leidt voor 2017 tot de volgende geraamde rentelasten:

Rentelasten vaste schulden	€ 2.337.740
Rentelasten kort geld	€ 37.860
Totaal	€ 2.375.600

Renteschema

(Bedragen in €)

Externe rentelasten over de korte en lange financiering	2.375.600
Externe rentebaten	51.135
<i>Saldo rentelasten en rentebaten</i>	<u>2.324.465</u>
Rente doorberekend aan grondexploitaties	25.480
Rentebaat van projectfinanciering die aan het betreffende taakveld moet worden toegerekend	0
Rentebaat van doorverstrekte leningen indien specifieke lening is aangetrokken	<u>31.500</u>
<i>Aan taakvelden toe te rekenen rente</i>	<u>2.381.445</u>
Rente over eigen vermogen	0
Rente over voorzieningen	<u>0</u>
<i>Totaal aan taakvelden toe te rekenen rente</i>	<u>2.381.445</u>
Boekwaarde activa per 1-1-2017	<u>90.649.000</u>
Omslagrentepercentage	2,62711%
Afgerond naar boven op tienden van 1 procent	2,7%
Door te belasten rente	2.447.523
Verwacht renteresultaat op taakveld Treasury	66.078

5.6 Bedrijfsvoering

Personeel en organisatie

Organisatieontwikkeling

Zoals benoemd in de inleiding, in 2017 zal het organisatietraject verder vorm gaan krijgen. Ongeacht welk scenario er voor de gemeente zal gaan gelden, een herindeling of zelfstandigheid de organisatiestructuur zal verder worden aangepast.

Arbeidsvoorwaarden

VNG en de bonden FNV, CNV en CMHF zijn bezig met de voorbereiding op de cao-onderhandelingen van 2017. De partijen willen graag arbeidsvoorwaarden die passen bij gemeenten en hun medewerkers. Om meer betrokkenheid te organiseren en meer tijd te nemen voor een verdiepende discussie is gekozen voor co-creatie. Zo ontwikkelen werknemers en werkgevers zelf in dialoog ideeën over verlof, beloning, flexibiliteit en zekerheid.

Gemeenten willen meer uniformiteit wat betreft arbeidsvoorwaarden, vandaar dat vanaf 1 januari 2017 het individueel keuzebudget ingevoerd gaat worden. Hierdoor kunnen medewerkers zelf aangegeven wanneer zij hun vakantiegeld, eindejaarsuitekering en levensloop willen ontvangen (Bijvoorbeeld maandelijks). Daarnaast kunnen medewerkers in een digitaal systeem aangeven of zij verlof willen kopen en verkopen. Op deze manier sluiten de arbeidsvoorwaarden meer aan bij het bedrijfsleven en zijn deze meer gemoderniseerd.

Financiën en belastingen

Belastingen

De gecombineerde aanslagen OZB en rioolrecht en de aanslagen afvalstoffenheffing willen wij voor 99% van onze burgers in respectievelijk februari 2017 en april 2017 hebben verzonden.

Onroerende Zaak Belasting

Voor de OZB-tarieven en de lastendruk verwijzen wij u naar hoofdstuk 3.2 *Huidig financieel perspectief: dekkingsplan* en paragraaf 5.8 *Lokale heffingen*.

Inkoop

De focus binnen de inkoop ligt op efficiency, rechtmatigheid en duurzaam inkopen, conform gemeentelijk beleid.

Informatisering en automatisering

Informatievoorziening Sociaal Domein

Inmiddels zijn qua ICT de belangrijkste randvoorwaarden ingevuld en zijn de landelijke en regionale voorzieningen operationeel. Dat betekent dat wij nu ook in de fase van verbeteren en optimaliseren zijn gekomen. Het is onze ambitie gebruik te blijven maken van de bestaande ICT registratiemogelijkheden. In de praktijk merken wij toch dat aanvullende ICT middelen zijn gewenst, met name ten behoeve van regie (het één huishouden, één plan, één regisseur principe). Deze ontwikkeling zijn wij in 2016 gestart en zullen wij doorzetten in 2017.

Digitaal werken

Het documentmanagement systeem dat wij gebruiken voor het digitaal, zaakgericht afhandelen van werkprocessen is onlangs verbeterd. Wij zien dat het gebruik van het systeem toeneemt en daarmee ook het rendement. In de komende periode wordt het systeem verder geoptimaliseerd om de dienstverleningsprocessen af te handelen.

Clouddiensten

Gezien de snel veranderende wereld in de ICT kunnen en moeten wij hier in meegaan. Op een aantal gebieden biedt een verplaatsing van processen naar een cloud-gebaseerde oplossing zeker mogelijkheden voor de gemeente Haren. Wij onderzoeken welke processen hiervoor in aanmerking komen en zullen eventueel deze oplossing implementeren.

5.7 Grondbeleid

Grondbeleid is in principe dienstbaar aan de doelstellingen van beleidsvelden van wonen, bedrijven, infrastructuur en dergelijke. Het bezit van grond op zichzelf is geen doel.

Ontwikkelingen

Op 24 september 2015 heeft u de Nota Grondbeleid 2015-2018 vastgesteld. Het doel van de nota grondbeleid is tweeledig. Enerzijds geeft het een beeld van de stand van zaken en ontwikkelingen met betrekking tot het gemeentelijk grondbeleid en de daaraan verbonden (on)mogelijkheden risico's en keuzen. Anderzijds is de nota een naslagwerk om vastgesteld en gevoerd grondbeleid te toetsen.

De belangrijkste punten die in de Nota Grondbeleid 2015-2018 aan bod komen zijn:

- Uit beleidsmatig oogpunt geeft u de komende 4 jaar de voorkeur aan een faciliterende grondpolitiek waar 7 jaar geleden de focus lag op een actieve grondpolitiek;
- Een actieve rol gewenst is op het moment dat de markt de ontwikkeling niet oppakt, de gemeente over voldoende kennis en capaciteit beschikt en de financiële risico's kan dragen;
- Samenwerking met private partijen wordt aangegaan indien de samenwerking voor de gemeente een duidelijke meerwaarde biedt. Randvoorwaarde voor de totstandkoming van een PPS (publiek-private samenwerking) constructie is dat de uitoefening van maatschappelijke en of publiekrechtelijke vastgestelde doelen en bevoegdheden niet doorkruist worden;
- Via publiekrechtelijke weg is het niet mogelijk de realisatie van huur- en levensloopbestendige woningen dwingend op te leggen. Gezien de voorkeur voor passief/faciliterende grondpolitiek zal de gemeente geen actieve rol vervullen in de realisatie van huur- en levensloopbestendige woningen. De gemeente Haren laat de ontwikkeling aan de markt over;
- Om ontwikkelaars een bijdrage te kunnen vragen voor het Fonds Sociale Woningbouw zal dit juridisch moeten worden verankerd in een structuurvisie (bovenplanse verevening). De gemeente Haren beschikt niet over een structuurvisie. Het college heeft het opstellen van een structuurvisie wegens financiële overwegingen uitgesteld om straks tegelijk met de omgevingsvisie te implementeren. Door het ontbreken van een juridische grondslag is het niet mogelijk om het Fonds Sociale Woningbouw te handhaven.
- De huidige voorraad sociale woningbouw ligt ruim boven het door de gemeenteraad gestelde minimumaandeel (13,5%). Ook in de plannen tot 2030 zit ruim voldoende huur namelijk 18,5%. Het opheffen van het Fonds Sociale Woningbouw zal het minimumaandeel de komende 4 jaar niet in gevaar brengen;
- Zolang de voorraad sociale woningbouw voldoende is of zolang sociale bouw is voorgenomen op bouwlocaties in eigendom van de gemeente of de corporatie, zal de gemeente geen doelgroepenverordening voor sociale woningbouw opstellen, maar hierover prestatie afspraken te maken met de corporaties;
- Het college zal bij contractsluiting de risico's met betrekking tot staatssteun en aanbesteding onafhankelijk toetsen.

Kostenverhaal

Wanneer sprake is van particuliere grond- en vastgoedexploitatie, zal de gemeente waar nodig toepassing geven aan de inzet van het wettelijk toegestane kostenverhaalinstrumentarium.

Resultaten grondexploitaties

Een overzicht van de op dit moment verwachte resultaten van de grondexploitaties (stand actualisatie najaar 2016) en de verwerking daarvan in de jaarrekening/begroting (bedragen x € 1.000):

Grondexploitatie	Verwacht resultaat	Resultaat verwerkt in
Komplan	836 (verlies)	Najaarsrapportage 2016: 836 (verlies).
Raadhuisplein/Haderaplein	2.178 (winst)	Begroting 2017: 2.178 (te realiseren winst in 2017).
Nesciopark	336 (winst)	Niet
Haren Noord	Niet van toepassing. Haren Noord is een grondexploitatie van GEM Haren Noord C.V.	Niet van toepassing
Stationsgebied	0	Niet

In bovenstaande tabel zijn de boekwinsten op de inbreng van eigen gronden in de grondexploitaties buiten beschouwing gebleven. Dit betreft Haren Noord. Zie hiervoor paragraaf 5.3 Weerstandsvermogen bij het onderdeel Kansen.

5.8 Lokale heffingen

In deze paragraaf gaan wij in op de lokale heffingen. Hieronder verstaan wij het algemene dekkingsmiddel van de OZB, maar ook de afvalstoffenheffing en de rioolheffing, omdat elk huishouden in onze gemeente met deze heffingen in aanraking komt. In tegenstelling tot de OZB ligt er bij zowel de afvalstoffenheffing als de rioolheffing een rechtstreeks verband tussen de dienstverlening door de gemeente en de in rekening gebrachte tarieven.

In het kader van de vernieuwing van de BBV worden de overheadkosten met ingang van 2017 in een apart programma overhead gepresenteerd in de begroting. De boekhoudkundige toerekening van de overhead aan de producten/taakvelden is daarmee komen te vervallen. Wel is het zo dat er extracomptabel nog steeds een deel van de overheadkosten aan de activiteiten mag worden toegerekend waarvoor leges en heffingen gevraagd worden. Voor deze toerekening gaan wij uit van toedeling van een deel van de totale overheadkosten naar rato van de personeelskosten die rechtstreeks gemaakt worden ten behoeve van de betreffende activiteit (als percentage van de totale personeelskosten). Deze methode staat vermeld in de notitie Overhead van de commissie BBV.

Ons uitgangspunt voor de afvalstoffenheffing is dat wij alle kosten die gepaard gaan met het verwijderen en verwerken van afval in rekening willen brengen aan de gebruiker. In 2017 leidt dit tot ons voorstel om het vastrecht te verlagen van € 112,55 naar € 97,30 en het kilo tarief te verlagen van € 0,21 tot € 0,19. De daling is het gevolg van de gewijzigde overhead-toerekening op basis van de nieuwe BBV-regels.

Ook voor de riolen geldt het uitgangspunt van 100% kostendekkendheid. Dit leidt tot ons voorstel om de rioolheffing 2017 (aansluitrecht eigenaren) te verhogen van € 233,75 naar € 253,55. De verhoging is vooral het gevolg van de maatregel (onderdeel van de ombuigingsoperatie) om de btw op investeringen vanaf 2017 in het tarief op te nemen.

Wij stellen voor om de OZB-tarieven voor woningen in 2017 te verhogen met een percentage van 7,9%. Dit vloeit voort uit de optelsom van de verwachte inflatie van 0,9%, een reële verhoging van 10,0% en een verlaging van 3,0% in verband met de in 2017 te verwachten stijging van de WOZ-waardes in verband met de jaarlijkse hertaxatieronde. Wij geven hieronder een toelichting op deze drie componenten.

De verhoging van 0,9% in verband met de inflatie is gebaseerd op de prognose van het Centraal Planbureau (van september 2016) van de prijsmutatie Bruto Binnenlands Product (BBP) in 2017. In onze systematiek is dit de indicator die wij gebruiken om onze belastingtarieven aan te passen.

Het streven is om de komende vier jaar het saldo van de Algemene Reserve aan te vullen met begrotingsoverschotten van in totaal € 8,1 miljoen. Naast een reeks van andere ombuigingen is het tevens noodzakelijk de OZB voor woningen met 10% te verhogen.

Ons uitgangspunt met betrekking tot de hertaxaties van de WOZ-waardes (nieuwe taxaties met waardepeildatum 1 januari 2016 zijn bepalend voor de aanslagen 2017) is dat het effect op het totaalbedrag van onze algemene dekkingsmiddelen, dat wil in dit geval zeggen de som van OZB en algemene uitkering, neutraal moet zijn. Het effect op de algemene dekkingsmiddelen loopt via de (negatieve) verdeelmaatstaf belastingcapaciteit in de algemene uitkering. Het Rijk heeft via de Meicirculaire 2016 aangekondigd bij de berekening van de algemene uitkering 2017 uit te gaan van een landelijke WOZ-waardeontwikkeling tussen 1 januari 2015 (waardepeildatum taxaties ten behoeve van de aanslagen 2016) en 1 januari 2016 (waardepeildatum taxaties ten behoeve van de aanslagen 2017) van +3,0% voor woningen.

Om het totaalbedrag aan algemene dekkingsmiddelen gelijk te houden dienen onze tarieven van de OZB te worden gecorrigeerd met de landelijke waardeontwikkeling. Dit leidt tot een verlaging met 3,0%.

Wij ramen de volgende inkomsten aan belastingen en heffingen voor de jaren 2015 tot en met 2017 (bedragen x € 1.000):

	2015 (realisatie)	2016	2017
OZB	4.300	4.395	4.843
Rioolheffing	2.296	2.278	2.496
Afvalstoffenheffing	1.728	1.826	1.681
Totaal	8.324	8.499	9.020

Wij willen in het vervolg van deze paragraaf ingaan op de consequenties van onze keuzes ten aanzien van de lokale lasten voor een gemiddeld Harens huishouden. Wij doen dat door middel van twee tabellen: een tabel voor de lastenontwikkeling bij de eenpersoonshuishoudens en een tabel voor de lastenontwikkeling bij de meerpersoonshuishoudens.

Tabel lastenontwikkeling eenpersoonshuishoudens (woningeigenaren)**Variabele gegevens:**

Gemiddelde waarde woning eigenaar	259.588*	267.376 **
Aantal kg afval		178***
Verschuldigde belasting:	2016	2017
OZB	375,88	417,64
Rioolheffing	233,75	253,50
Afval vastrecht	112,55	97,30
Afval variabel	37,38	33,82
TOTAAL	759,56	802,26
Percentuele lastenverhoging t.o.v. vorig jaar		5,6%
Gehanteerde tarieven:		
OZB eigenaar (% van de WOZ-waarde)	0,1448	0,1562
Rioolrecht	233,75	253,50
Afval vastrecht	112,55	97,30
Afval variabel (per kg)	0,21	0,19

De tarieven voor 2017 hebben een indicatief karakter. De definitieve vaststelling van de tarieven voor 2017 dient namelijk nog plaats te vinden middels verordeningen.

Tabel lastenontwikkeling meerpersoonshuishoudens (woningeigenaren)**Variabele gegevens:**

Gemiddelde waarde woning eigenaar	259.588*	267.459 **
Aantal kg afval		528***
Verschuldigde belasting:	2016	2017
OZB	375,88	417,64
Rioolheffing	233,75	253,50
Afval vastrecht	112,55	97,30
Afval variabel	110,88	100,32
TOTAAL	833,06	868,76
Percentuele lastenverhoging t.o.v. vorig jaar		4,3%
Gehanteerde tarieven:		
OZB eigenaar (% van de WOZ-waarde)	0,1448	0,1562
Rioolrecht	233,75	253,50
Afval vastrecht	112,55	97,30
Afval variabel (per kg)	0,21	0,19

De tarieven voor 2017 hebben een indicatief karakter. De definitieve vaststelling van de tarieven voor 2017 dient namelijk nog plaats te vinden middels verordeningen.

Toelichting variabele gegevens

*Het betreft hier de gemiddelde OZB-waarde die het COELO voor Haren gehanteerd heeft in de Atlas van de lokale lasten 2016. Deze waarde wijkt af van de waarde woning ad.

€ 253.453 die was opgenomen in de begroting 2016 van de gemeente Haren.

**Het betreft hier de gemiddelde OZB-waarde die het COELO voor Haren gehanteerd heeft in de Atlas van de lokale lasten 2016 inclusief een stijging van 3% aangezien de Meicirculaire 2016 uitgaat van een landelijke WOZ-waardeontwikkeling in 2017 van 3,0% voor woningen.

*** Het betreft de hoeveelheid zoals opgenomen in de Atlas van de lokale lasten 2016 van het COELO.

Om de lokale lastendruk van Haren te vergelijken met die in andere gemeenten maken wij gebruik van gegevens van de stichting COELO. Onderzoeksinstituut COELO, verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen, verricht jaarlijks onderzoek naar de gemeentelijke woonlasten in alle gemeenten in Nederland. In het overzicht, dat wij zelf hebben samengesteld, zijn de woonlasten van Haren over 2016 afgezet tegen die van vier andere gemeenten in de buurt. Weergegeven worden de lasten van de OZB, de afvalstoffenheffing en de rioolheffing voor een huishouden van gemiddelde omvang. Voor de OZB wordt voor elke gemeente de gemiddelde waarde van € 259.588 gehanteerd, zijnde de gemiddelde OZB-waarde van de gemeente Haren. De woonlasten zijn de som van die drie.

(Bedragen in €)	OZB-eigenaar	Afvalstoffenheffing	Rioolheffing	Woonlasten
Haren	376	223	234	833
Groningen	434	336	145	915
Hoogezand-Sappemeer	451	223	188	862
Slochteren	351	237	239	827
Tynaarlo	294	190	201	685
<i>Laagste</i>	<i>294</i>	<i>190</i>	<i>145</i>	<i>685</i>
<i>Hoogste</i>	<i>451</i>	<i>336</i>	<i>239</i>	<i>915</i>
<i>Gemiddelde</i>	<i>373</i>	<i>263</i>	<i>192</i>	<i>800</i>

In de BBV is bepaald dat in de paragraaf Lokale heffingen een overzicht op hoofdlijnen van de diverse heffingen wordt opgenomen, waarin onder andere inzichtelijk wordt gemaakt hoe bij de berekening van tarieven van heffingen, die hoogstens kostendekkend mogen zijn, wordt bewerkstelligd dat de geraamde baten de ter zake geraamde lasten niet overschrijden, wat de beleidsuitgangspunten zijn die ten grondslag liggen aan deze berekeningen en hoe deze uitgangspunten bij de tariefstelling worden gehanteerd. Om hieraan invulling te geven presenteren wij de volgende tabel met informatie over de kostendekkendheid.

Product	Verordening	Begrote opbrengst	Toegerekende kosten	Dekkingspercentage	Tariefcriterium
10. Legesverordening					
Leges					
Huwelijken	Titel 1 Algemene dienstverlening hoofdstuk 1	33.405	29.688	113%	Kostendekkendheid
Reisdocumenten	Titel 1 Algemene dienstverlening hoofdstuk 2	245.210	345.135	71%	Wettelijk maximum
Rijbewijzen	Titel 1 Algemene dienstverlening hoofdstuk 3	103.410	139.829	74%	Wettelijk maximum
Basisregistratie personen	Titel 1 Algemene dienstverlening hoofdstuk 4	Gratis	5.554	0%	Gratis
Overige publiekszaken	Titel 1 Algemene dienstverlening hoofdstuk 9	35.127	23.570	149%	Wettelijk max. / indexatie
Totaal leges		417.152	543.776	77%	
Vergunningen					
Omgevingsvergunningen	Titel 2 Dienstverlening vallend onder fysieke leefomgeving/ omgevingsvergunning Hoofdstuk 3	901.615	902.597	100%	Kostendekkendheid
Horeca	Titel 3 EDR hoofdstuk 1	2.864	56.618	5%	Indexatie
Evenementen	Titel 3 EDR hoofdstuk 2	3.236	44.099	7%	Indexatie
Geluid	Titel 3 EDR hoofdstuk 8	967	2.577	38%	Indexatie
Totaal vergunningen		908.682	1.005.892	90%	
Product	Verordening	Begrote opbrengst 2017	Toegerekende kosten	Dekkingspercentage	Tariefcriterium
11. Lijkbezorgingsrechten en Marktgeden					
Lijkbezorgingsrechten	Verordening op de heffing en invordering van de rechten voor het gebruik van de begraafplaatsen gemeente Haren	158.442	390.005	41%	Indexatie / eigen tariefstelling
Marktgeden	Verordening op de heffing en invordering van marktgeden	14.926	26.548	56%	Indexatie

Wij verwijzen u naar bijlagen 8 t/m 11 voor meer gedetailleerde informatie.

5.9 Interbestuurlijk toezicht

Algemeen

In dit hoofdstuk geven wij onze doelstellingen weer op het gebied van het Interbestuurlijk Toezicht (hierna: IBT), gebaseerd op de Wet revitalisering generiek toezicht. Onder IBT wordt in dit geval verstaan het toezicht van de provincie Groningen op de gemeente Haren. Het betreft de volgende zes toezichtgebieden: financiën, huisvesting statushouders, Wabo, wet ruimtelijke ordening, archief en Monumenten en archeologie. Wij formuleren onze doelstellingen in de termen goed, matig of slecht.

1. Financiën

Ons eigen oordeel ten aanzien van het toezichtgebied financiën is goed. Dit oordeel baseren wij op de volgende aspecten die ook voor de provincie Groningen relevant zijn in het kader van het financieel toezicht.

1. Begrotingsevenwicht

De Begroting 2017 sluit met een voordelig saldo van € 1.166.000 en is structureel en reëel in evenwicht. Op dit criterium scoren wij daarom 'goed'.

2. Meerjarenramingen in evenwicht

De in deze Begroting 2017 opgenomen meerjarenramingen laten in de jaren 2018 tot en met 2020 voordelige jaarlijkse saldi zien van circa € 2,3 miljoen. Daarom scoren wij op dit criterium 'goed'

3. Weerstandsvermogen

Zoals blijkt uit de paragraaf Weerstandsvermogen bedraagt de aanwezige weerstandscapaciteit per 31 december 2017 naar verwachting circa € 6,1 miljoen. Dit is voldoende om de gekwantificeerde risico's van in totaal circa € 4,4 miljoen af te dekken. Op dit criterium scoren wij dus 'goed'.

4. Onderhoud kapitaalgoederen

Voor de uitvoering van het onderhoud aan kapitaalgoederen zijn recente beheerplannen aanwezig. Op basis van de beheerplannen en de op basis daarvan gevormde voorzieningen en de in de begroting opgenomen investeringskredieten is het mogelijk om adequaat onderhoud te kunnen plegen aan onze kapitaalgoederen. Daarom scoren wij 'goed' op dit criterium.

In de paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen treft u een opsomming van de beheerplannen en nadere informatie aan.

5. Grondexploitatie

Doordat wij de grondexploitaties twee keer per jaar grondig onder de loep nemen en indien nodig ons verlies nemen, kunnen wij spreken van een reële waardering van onze grondcomplexen. De accountant heeft in het kader van de jaarrekeningcontrole 2015 gecontroleerd of sprake is van een reële waardering.

In de paragraaf Grondbeleid is een beknopte toelichting gegeven op het te voeren grondbeleid in 2017. Wij geven daarbij inzicht in de financiële positie van de diverse complexen en de wijze waarop (verwachte) verliezen zijn afgedekt.

Aangezien de grondexploitaties in control zijn, scoren wij 'goed' op dit toetsingscriterium.

6. Toepassing BBV

De Gemeentewet schrijft voor dat gemeenten een begroting, meerjarenramingen, een jaarrekening en een jaarverslag maken en geeft enkele vereisten waaraan de genoemde documenten dienen te voldoen. Het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) bevat de nadere regelgeving daarvoor.

De gemeente Haren heeft als uitgangspunt te voldoen aan bovengenoemde wet- en regelgeving. Ook deze Begroting 2017 voldoen aan de vereisten die voortvloeien uit de BBV. Hiermee scoren wij 'goed' op dit toetsingscriterium.

2. Huisvesting statushouders

De taakstelling ten aanzien van statushouders is in 2016 fors opgelopen (49) en wordt voor 2017 naar verwachting een stuk lager (50%). Het zal een uiterste inspanning vergen om in 2016 de taakstelling zoals opgelegd te realiseren. Voor de aanpak zijn er andere oplossingen noodzakelijk dan de reguliere huisvesting in sociale woningbouw. Andere gebouwen, tijdelijke woonruimte, etc. Hier is een intensieve aanpak op welke in 2017 ervoor dient te zorgen dat er weer in de pas met de taakstelling wordt gelopen (wegwerken achterstand en conform taakstelling).

3. Wabo

Waarom moet de gemeente voldoen?

De focus van het provinciale toezicht is gericht op de volgende risico's:

- asbestregelgeving;
- brandveiligheid bij opslag gevaarlijke stoffen;
- constructieve veiligheid;
- verontreinigde grond;
- risicovolle inrichtingen;
- brandveiligheid.

Wat willen wij bereiken?

Het proces van vergunningverlening, toezicht en handhaving Wabo willen wij verder professionaliseren. Wij streven daarbij naar verbetering van risicoanalyses zodat wij nog gerichter kunnen sturen op toezicht en handhaving waardoor wij nog meer grip krijgen op de onderkende Wabo-risico's. Wij willen actueel beleid voor alle Wabo-taken.

Wat gaan wij hiervoor doen?

Wij werken volgens ons beleid waarin doelen en prioriteiten worden omschreven en waarin aandacht wordt besteed aan de onderkende Wabo-risico's bijvoorbeeld in het asbestprotocol. De middelen voor het uitvoeren van deze werkzaamheden worden vastgelegd in de begroting 2017 en deze zijn in lijn met het ambitieniveau. Om te voldoen aan de kwaliteitseisen op het gebied van robuustheid van de organisatie en specifieke vakkennis maken wij voor diverse onderwerpen indien nodig gebruik van capaciteit en expertise van externe partners. Daarnaast leggen wij werkzaamheden neer bij de Omgevingsdienst Groningen (risicovolle inrichtingen en brandveiligheid bij opslag gevaarlijke stoffen), de Veiligheidsregio (brandveiligheid) en gemeente Groningen (toets constructieve veiligheid).

Middels het jaarverslag binnen de cyclus van planning en control doen wij verslag aan de gemeenteraad. Wij zijn bezig met het opstellen van een nieuw uitvoeringsbeleid. Naar verwachting zal dit in de komende maanden worden vastgesteld.

Het toezicht en de handhaving in het kader van de WRO is in bovenstaand programma inbegrepen.

4. Wet ruimtelijke ordening

Waaraan moet de gemeente voldoen?

Volgens de op 1 juli 2008 ingevoerde Wet ruimtelijke ordening (Wro) stelt de gemeenteraad voor het gehele grondgebied één of meerdere structuurvisie(s) vast (art. 2.1 Wro). Volgens artikel 3.1.Wro stelt de gemeenteraad voor het gehele grondgebied van de gemeente één of meer bestemmingsplannen vast. Artikel 3.2 Wro stelt dat de bestemming van gronden, met inbegrip van de met het oog daarop gestelde regels, binnen een periode van tien jaar, gerekend vanaf de datum van vaststelling van het bestemmingsplan, telkens opnieuw wordt vastgesteld.

Hoe staan wij ervoor?

Haren heeft alleen een Structuurvisie vastgesteld voor de Meerweg. Deze voldoet aan de eisen van de Wro. Voor het overgrote deel van Haren is geen structuurvisie vastgesteld. Hiermee voldoet de gemeente niet aan artikel 2.1 van de Wro.

Alle bestemmingsplangebieden in Haren zijn de afgelopen jaren geactualiseerd conform de Wet ruimtelijke ordening. Op 1 juli 2013 en daarna is daarmee nagenoeg het hele grondgebied van Haren voorzien van geldende bestemmingsplannen en beheersverordeningen.

De gemeente voldoet nog niet geheel aan het gestelde in artikel 3.1. Wro. Er is namelijk nog een klein gebied waarvoor geen actueel bestemmingsplan is vastgesteld. Dit zijn een aantal percelen in het landelijke gebied ten noorden van de wijk Oosterhaar. Gelet op artikel 9.3.2 van de Invoeringswet Wet ruimtelijke ordening verviel voor deze percelen op 1 juli 2013 het Bestemmingsplan Landelijk Gebied 1970 van rechtswege. Het risico dat er zich dit gebied een ongewenste ontwikkeling gaat voordoen is echter uiterst klein. De percelen zijn in eigendom van de gemeente en er worden geen nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen voorzien. Dit betekent ook dat er geen risico's zijn van gederfde legesinkomsten. Het gebied is opgenomen in het ontwerpbestemmingsplan Buitengebied.

Wat willen wij bereiken?

- Het actueel houden van het ruimtelijk beleid door middel van het vaststellen van bestemmingsplannen.

Wat gaan wij hiervoor doen?

- Het bestemmingsplan Buitengebied vaststellen.

Gelet op het voorgaande is de situatie voor bestemmingsplannen en de structuurvisie in de gemeente Haren te kwalificeren als 'matig'.

5. Archief

Waaraan moet de gemeente voldoen?

Wij zijn verantwoordelijk voor een adequate informatiehuishouding. De provincie treedt terug als toezichthouder onder voorwaarde dat de gemeente dit zelf op een goede wijze uitvoert. De verplichtingen hieromtrent staan samengevat in tien "Kritische Prestatie Indicatoren" (KPI's). In deze KPI's geven wij aan in hoeverre wij aan de verplichtingen, die bij een adequate informatiehuishouding behoren, voldoen.

Hoe staan wij ervoor?

Het ontwerpen van een zogenaamd 'werkend kwaliteitssysteem' waarin wij onszelf kunnen auditen is nog niet gereed. Door het vertrek van een medewerker is dit blijven liggen. Aan veel andere zaken voldoen wij. Bijvoorbeeld het afvoeren van niet meer actuele dossiers, het maken van een duidelijke scheiding van te bewaren en (op termijn) te vernietigen stukken, het gebruik van duurzaam materiaal en de toegankelijkheid, de registratie en terugvindbaarheid van documenten. Ook de archiefverordening is nog steeds up-to-date. Door de invoering van zaakgericht en digitaal werken is de kwaliteit van de informatiehuishouding aanzienlijk toegenomen. Veel correspondentie (zowel digitaal als op papier) die voorheen buiten het archief omging is nu wel in het archief opgenomen.

Wat willen wij bereiken?

Momenteel zijn wij bezig de invoering van de nieuwe selectielijst 2017. Het werken met deze lijst houdt in dat bij het bepalen van de bewaartermijn uitgegaan wordt van werkprocessen. Verder is het doel is in 2017 aan alle verplichtingen te voldoen en daarmee de beschikking te verkrijgen over een adequate informatiehuishouding. Dit zal door de provincie beoordeeld worden.

Wat gaan wij hiervoor doen?

- Invoering werkend kwaliteitssysteem
- Invoering selectielijst 2017; hiervoor moet de zaaktypencatalogus aangepast worden.
- Doorgaan met ontwikkelingen op het gebied van digitaal archiveren.

6. Monumenten en archeologie

Waarom moet de gemeente voldoen?

De gemeente draagt zorg voor de uitvoering van de Wet archeologische monumentenzorg en de Monumentenwet en verankert monumentale en archeologische waarden en cultuurhistorie in ruimtelijke plannen zoals het bestemmingsplan. De gemeente heeft hiervoor in 2012 de Nota archeologiebeleid vastgesteld en een Erfgoedverordening vastgesteld.

Monumenten

In het monumentenregister van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed staan 115 rijksmonumenten uit de gemeente Haren. Inclusief losse objecten zijn dit er 134, waarvan één archeologisch rijksmonument (het Hunebed bij Noordlaren). Het totaal aantal gemeentelijke monumenten is 86 (inclusief één gemeentelijk archeologisch monument). Daarnaast kent de gemeente Haren een van rijkswege beschermd dorpsgezicht Rijksstraatweg. Libau adviseert de gemeente ten aanzien van aanvragen 'bouw' omgevingsvergunningen en eveneens de Rijksmonumenten.

Hoe staan wij ervoor?

Het beschermde dorpsgezicht Rijksstraatweg is opgenomen in de voor dit gebied vastgestelde en actuele bestemmingsplannen en beheersverordeningen. Er lopen twee aanvragen voor de aanwijzing van panden als gemeentelijke monument. Het gaat om het voormalige Zoölogisch Lab in Haren en de Groningse Buitenschool in Glimmen.

Wat willen wij bereiken?

- Bescherming, instandhouding en zorgvuldig beheer van het cultuurhistorische erfgoed, zowel boven als onder het maaiveld;
- Een zo goed mogelijke integratie van cultuurhistorie in stedenbouwkundige en bestemmingsplannen.

Wat gaan wij hiervoor doen?

- Advisering over vergunningaanvragen bij rijks- en gemeentelijke monumenten;
- Advisering bij het opstellen van stedenbouwkundige en bestemmingsplannen;
- Publieksgerichte activiteiten in de vorm van de open monumentendag;
- Overige activiteiten;
- Cultuurhistorie planologisch verankeren in alle bestemmingsplannen;
- Het introduceren van een planologische bescherming van karakteristieke panden in het buitengebied.

Archeologie

Hoe staan wij ervoor?

Terreinen met zeer hoge - en hoge archeologische waarden worden bestemd met een dubbelbestemming. Het archeologische rijksmonument bij Noordlaren is beschermd via de Monumentenwet en niet in het bestemmingsplan/beheersverordening. Hiermee worden dublures in regelgeving voorkomen. Bescherming van het archeologisch bodemarchief vindt plaats door planologische bescherming via Omgevingsvergunningstelsels in bestemmingsplannen en beheersverordeningen. Waar archeologische waarden zijn beschermd volgt altijd nader archeologisch (bureau-)onderzoek. Dit gebeurt bij onderzoek als gevolg van een voorschrift bij een omgevingsvergunning of bij het ontwikkelen van ruimtelijke plannen. Jaarlijks worden meerdere aanvragen beoordeeld. Deze beoordelingen worden verricht door het archeologisch steunpunt Libau. Publicatie van het gevondene wordt gedocumenteerd en gearchiveerd, maar niet gepubliceerd. Het betrekken van het publiek en amateurarcheologen bij opgravingen wordt op incidentele basis georganiseerd.

Wat willen wij bereiken?

- Bescherming en instandhouding van het archeologische bodemarchief;
- Documentatie van het bodemarchief waar dat door werkzaamheden verloren gaat;
- Publicatie in woord, beeld en expositie van de resultaten van archeologisch onderzoek.

Wat gaan wij hiervoor doen?

- Actualiseren van de archeologische beleidsadvieskaart;
- Opnemen van archeologieparagrafen in bestemmingsplannen;
- Beoordelen van omgevingsvergunningaanvragen; verstrekken van externe adviezen met betrekking tot de archeologie binnen de gemeente, toezicht op archeologisch onderzoek te velde;
- Door het archeologisch steunpunt Libau laten beoordelen van Programma's van eisen en rapporten;
- Publieksvoorlichting met betrekking tot het gemeentelijk beleid;
- Het betrekken van vrijwilligers en amateurarcheologen bij archeologisch onderzoek;
- Tentoonstellingen over archeologie en publicaties over archeologisch onderzoek.

Wij kwalificeren dit onderdeel als 'goed'.

6 Budgetautorisatie

6.1 Totaal van de programma's

De begroting wordt vastgesteld door de raad. Door het vaststellen van de begroting geeft de raad het college toestemming in een bepaald jaar voor een bepaald doel uitgaven te doen en verplichtingen aan te gaan voor een bepaald bedrag. De raad stelt de begroting vast op het niveau van de programma's. Anders gezegd: de raad bepaalt per programma tot welke bedragen het college is geautoriseerd uitgaven te doen en verplichtingen aan te gaan. In dit verband wordt onderstaand overzicht van lasten en baten per programma opgenomen.

In dit overzicht worden de ramingen van lasten en baten van de programma's, zowel voor het begrotingsjaar 2017 als voor de jaren 2018 tot en met 2020, weergegeven:

Programma (bedragen x € 1.000)			Begr.	Meerjarenramingen		
			2017	2018	2019	2020
0 Bestuur en Ondersteuning	Lasten		3.797	3.879	4.000	4.285
0 Bestuur en Ondersteuning	Baten		-2.758	-2.794	-2.805	-2.804
0 Bestuur en Ondersteuning	Saldo		1.038	1.085	1.195	1.481
1 Veiligheid	Lasten		1.191	1.114	1.114	1.114
1 Veiligheid	Baten		-7	-7	-7	-7
1 Veiligheid	Saldo		1.183	1.107	1.107	1.107
2 Verkeer, Vervoer en Waterstaat	Lasten		2.623	2.866	2.955	2.992
2 Verkeer, Vervoer en Waterstaat	Baten		-84	-99	-108	-112
2 Verkeer, Vervoer en Waterstaat	Saldo		2.539	2.767	2.847	2.880
3 Economie	Lasten		982	952	952	952
3 Economie	Baten		-984	-984	-984	-984
3 Economie	Saldo		-1	-31	-31	-31
4 Onderwijs	Lasten		2.989	2.967	2.972	2.902
4 Onderwijs	Baten		-41	-41	-41	-41
4 Onderwijs	Saldo		2.949	2.926	2.931	2.862
5 Sport, cultuur en recreatie	Lasten		4.127	3.872	3.859	3.833
5 Sport, cultuur en recreatie	Baten		-653	-653	-653	-653
5 Sport, cultuur en recreatie	Saldo		3.474	3.219	3.207	3.180
6 Sociaal Domein	Lasten		12.779	12.219	11.898	11.892
6 Sociaal Domein	Baten		-2.671	-2.671	-2.671	-2.671
6 Sociaal Domein	Saldo		10.108	9.548	9.227	9.222
7 Volksgezondheid en milieu	Lasten		4.007	4.067	4.181	4.218
7 Volksgezondheid en milieu	Baten		-4.742	-4.802	-4.952	-4.949
7 Volksgezondheid en milieu	Saldo		-736	-735	-772	-732
8 VHROSV	Lasten		5.552	4.183	1.855	1.854
8 VHROSV	Baten		-7.207	-3.663	-1.336	-1.336
8 VHROSV	Saldo		-1.654	520	519	519
Totaal van de programma's (A)	Lasten		38.047	36.119	33.787	34.044
Totaal van de programma's (A)	Baten		-19.147	-15.714	-13.557	-13.556
Totaal van de programma's (A)	Saldo		18.900	20.405	20.231	20.488

<i>vervolg</i>		Begr.	Meerjarenramingen		
		2017	2018	2019	2020
Overzicht Algemene Dekkingsmiddelen	Lasten	2.496	2.461	2.347	2.347
Overzicht Algemene Dekkingsmiddelen	Baten	-30.640	-31.083	-30.890	-31.007
Overzicht Algemene Dekkingsmiddelen	Saldo	-28.144	-28.622	-28.542	-28.660
Overzicht Overhead	Lasten	10.867	10.831	10.823	10.822
Overzicht Overhead	Baten	-5.424	-5.424	-5.424	-5.424
Overzicht Overhead	Saldo	5.443	5.407	5.399	5.398
Overzicht Vennootschapsbelasting	Lasten	0	0	0	0
Overzicht Vennootschapsbelasting	Baten	0	0	0	0
Overzicht Vennootschapsbelasting	Saldo	0	0	0	0
Overzicht Onvoorzien	Lasten	60	60	60	60
Overzicht Onvoorzien	Baten	0	0	0	0
Overzicht Onvoorzien	Saldo	60	60	60	60
Subtotaal saldo overig (B)	Lasten	13.423	13.352	13.230	13.229
Subtotaal saldo overig (B)	Baten	-36.064	-36.507	-36.314	-36.431
Subtotaal saldo overig (B)	Saldo	-22.641	-23.155	-23.083	-23.202
Geraamde totaalsaldo van baten en lasten (C) (= A + B)	Lasten	51.470	49.471	47.018	47.273
Geraamde totaalsaldo van baten en lasten (C) (= A + B)	Baten	-55.211	-52.221	-49.871	-49.987
Geraamde totaalsaldo van baten en lasten (C) (= A + B)	Saldo	-3.741	-2.750	-2.853	-2.714
Mutaties reserves (D)	Toevoeging	3.829	1.691	1.694	1.694
Mutaties reserves (D)	Onttrekking	-1.254	-1.235	-1.215	-1.215
Mutaties reserves (D)	Saldo	2.575	456	478	478
Geraamde resultaat (E) (= C + D)	Eindsaldo	-1.166	-2.294	-2.374	-2.236

In het volgend toelichtend overzicht worden per programma de realisatiecijfers van 2015 en de ramingen voor het begrotingsjaar 2016 (na wijzigingen) en 2017 weergegeven:

Programma (bedragen x € 1.000)	Realisatie 2015	Begroting 2016 na wijzigingen	Begroting 2017
0 Bestuur en Ondersteuning	-23.194	-24.188	-19.028
1 Veiligheid	1.020	1.229	1.183
2 Verkeer, Vervoer en Waterstaat	2.524	2.980	2.539
3 Economie	-53	20	-1
4 Onderwijs	2.717	3.355	2.949
5 Sport, cultuur en recreatie	2.928	3.182	3.474
6 Sociaal Domein	11.050	10.804	10.108
7 Volksgezondheid en milieu	855	609	-736
8 VHROSV	639	2.062	-1.654
Totaal	-1.514	54	-1.166

NB 1: In voorgaande tabel in de kolom "Begroting 2017" zijn de ramingen voor het programma 0 Bestuur en Ondersteuning, het overzicht Overhead en het Overzicht Algemene Dekkingsmiddelen/Vennootschapsbelasting/Onvoorzien/Mutaties reserves samengevoegd tot één programma.

NB 2: De cijfers voor 2015 en 2016 in voorgaande tabel zijn enigszins grofmazig van producten naar taakvelden verdeeld. Sommige (sub)producten zijn echter verdeeld over meerdere (sub)taakvelden. In 2015 en 2016 werden de overheadkosten via uren maal tarief verdeeld over de (sub)producten. Dat vindt in 2017 niet langer plaats. Dit overzicht geeft daarom alleen een globaal beeld.

6.2 Incidentele baten en lasten

Een totaaloverzicht van de incidentele lasten en baten die begrepen zijn in het geraamde resultaat ziet er als volgt uit:

(x € 1.000; negatieve bedragen zijn baten)	2017	2018	2019	2020	Cum.
Inkomsten Fonds Bovenwijks Haren Noord (tot en met 2019)	-536	-536	-536	0	-1.608
<i>Subtotaal programma Bestuur en ondersteuning</i>	<i>-536</i>	<i>-536</i>	<i>-536</i>	<i>0</i>	<i>-1.608</i>
Subsidie versterking recreatieve functie Zuidlaardermeer	62	0	0	0	62
<i>Subtotaal programma Sport, cultuur en recreatie</i>	<i>62</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>62</i>
Winst grondexploitatie Haderaplein	-2.178	0	0	0	-2.178
<i>Subtotaal programma VHROSV</i>	<i>-2.178</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>-2.178</i>
Toevoegen winst grondexploitatie Haderaplein aan Bestemmingsreserve Nieuw Raadhuis	2.178	0	0	0	2.178
Toevoeging aan Bestemmingsreserve Zernike College vanuit tijdelijke extra Gemeentefonds-uitkering i.v.m. Zernike College	1.190	1.216	1.202	1.202	4.810
Toevoeging aan de Algemene Reserve i.v.m. kapitaallastenvoordeel uit oude afboeking	60	60	60	60	240
<i>Subtotaal mutaties reserves</i>	<i>3.428</i>	<i>1.276</i>	<i>1.262</i>	<i>1.262</i>	<i>7.228</i>
Totaal incidentele lasten/baten (A)	776	740	726	1.262	3.504
Het begrotingssaldo is (B)	-1.166	-2.294	-2.374	-2.236	-8.070
Het structurele begrotingssaldo is (B - A)	-1.942	-3.034	-3.100	-3.498	-11.574

Op grond van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten zijn wij verplicht het volgende overzicht met structurele reservemutaties op te nemen:

(bedragen x € 1.000)	2017			2018		
Naam reserve	Toev.	Onttr.	Saldo	Toev.	Onttr.	Saldo
Res. Dekking Gerealiseerde Inv. (RDGI)	53	-111	-58	51	-109	-58
Bestemmingsreserve Nieuw Raadhuis	154	-233	-79	150	-230	-80
Bestemmingsreserve Zernike College	180	-888	-708	200	-875	-675
Bestemmingsreserve Quintusschool	13	-21	-8	13	-21	-8
Totaal	400	-1.253	-853	414	-1.235	-821

Vervolg tabel	2019			2020		
Naam reserve	Toev.	Onttr.	Saldo	Toev.	Onttr.	Saldo
Res. Dekking Gerealiseerde Inv. (RDGI)	48	-106	-58	48	-106	-58
Bestemmingsreserve Nieuw Raadhuis	147	-226	-79	147	-226	-79
Bestemmingsreserve Zernike College	224	-862	-638	224	-862	-638
Bestemmingsreserve Quintusschool	13	-21	-8	13	-21	-8
Totaal	432	-1.215	-783	432	-1.215	-783

Voor een volledig overzicht van het verloop van de reserves vanaf 1 januari 2016 tot en met 31 december 2020 verwijzen wij naar bijlage 3 in het bijlagenboek.

6.3 Investerings

Wij leggen onderstaande investeringsbudgetten, voor zover die het jaar 2017 betreffen, ter autorisatie aan u voor. De hieronder opgesomde investeringen in de jaren vanaf 2018 betreffen de meerjarige investeringsplanning. In het kader van de behandeling van de begrotingen van latere jaren zullen die ter autorisatie aan u worden voorgelegd.

INVESTERINGEN 2017	Afschr. termijn	Bedrag	Kapitaal-last 1)
Vervanging speeltoestellen 2017	10	6.500	826
Vervanging armaturen openbare verlichting 2017 2)	20	143.000	11.011
Vervanging masten openbare verlichting 2017 2)	40	107.000	5.564
Vervanging slijtlagen wegen 2017 2)	7	110.000	18.684
Vervanging deklagen wegen 2017 2)	14	165.000	16.241
Rehabilitaties wegen 2017 2)	30	375.000	22.625
Maatregelen verkeersveiligheid 2017 2)	30	174.787	10.545
Subtotaal invest. in openbare ruimte met maatschappelijk nut 3)		1.081.287	85.496
Huisvestingsprogramma onderwijs 2017 2)	20	668.500	51.475
Rioolwerkzaamheden 2017 2)	50	1.051.074	49.400
Rioolpompen- en gemalen vervangen 2017 2)	15	70.000	6.557
Vervanging vrachtauto (no 1) Woonomgeving	10	250.000	31.750
Vervanging bestelauto (no 15) Woonomgeving	10	50.000	6.350
Vervanging bestelauto (no 34) Woonomgeving	10	50.000	6.350
Vervanging bestelauto (no 41) Woonomgeving	10	50.000	6.350
Subtotaal invest. met economisch nut 3)		2.189.574	158.232
TOTAAL INVESTERINGEN 2017		3.270.861	243.728

INVESTERINGEN 2018	Afschr. termijn	Bedrag	Kapitaal-last 1)
Vervanging armaturen openbare verlichting 2018 2)	20	143.000	11.011
Vervanging masten openbare verlichting 2018 2)	40	107.000	5.564
Vervanging slijtlagen wegen 2018 2)	7	110.000	18.684
Vervanging deklagen wegen 2018 2)	14	165.000	16.241
Rehabilitaties wegen 2018 2)	30	305.000	18.402
Maatregelen verkeersveiligheid 2018 2)	30	178.283	10.756
Subtotaal invest. in openbare ruimte met maatschappelijk nut 3)		1.008.283	80.658
Rioolwerkzaamheden 2018 2)	50	796.930	37.456
Rioolpompen- en gemalen vervangen 2018 2)	15	70.000	6.557
Riool Schipsloot	15	55.000	5.152
Vervanging bestelauto (no 12) Woonomgeving	10	45.000	5.715
Vervanging bestelauto (no 26) Woonomgeving	10	45.000	5.715
Vervanging tractor holder (no 84) Woonomgeving	10	60.000	7.620
Vervanging maaimachine Toro (no 73)	10	45.000	5.715
Vervanging maaimachine Ransomes	10	50.000	6.350
Vervanging veegmachine Dulevo (no 94)	5	125.000	28.375
Vervanging 20 glasbakken	10	80.000	10.160
Subtotaal invest. met economisch nut 3)		1.371.930	118.814
TOTAAL INVESTERINGEN 2018		2.380.213	199.472

INVESTERINGEN 2019	Afschr. termijn	Bedrag	Kapitaal-last 1)
Vervanging speeltoestellen 2019	10	6.500	826
Vervanging armaturen openbare verlichting 2019 2)	20	143.000	11.011
Vervanging masten openbare verlichting 2019 2)	40	107.000	5.564
Vervanging slijtlagen wegen 2019 2)	7	110.000	18.684
Vervanging deklagen wegen 2019 2)	14	165.000	16.241
Rehabilitaties wegen 2019 2)	30	305.000	18.402
Maatregelen verkeersveiligheid 2019 2)	30	180.000	10.860
Subtotaal invest. in openbare ruimte met maatschappelijk nut 3)		1.016.500	81.587
Rioolwerkzaamheden 2019 2)	50	592.585	27.851
Rioolpompen- en gemalen vervangen 2019 2)	15	70.000	6.557
Vervanging vaste inrichting raadhuis 2019	10	40.000	5.080
Vervanging Fendt 208	10	80.000	10.160
Glasbakken 2019	10	50.000	6.350
Vervanging dienstauto 99-PRH-6	10	30.000	3.810
Vervanging dienstauto 00-PRH-7	10	30.000	3.810
Subtotaal invest. met economisch nut 3)		892.585	63.618
TOTAAL INVESTERINGEN 2019		1.909.085	145.205

INVESTERINGEN 2020	Afschr. termijn	Bedrag	Kapitaal-last 1)
Vervanging armaturen openbare verlichting 2020 2)	20	143.000	11.011
Vervanging masten openbare verlichting 2020 2)	40	107.000	5.564
Vervanging slijtlagen wegen 2020 2)	7	110.000	18.684
Vervanging deklagen wegen 2020 2)	14	165.000	16.241
Rehabilitaties wegen 2020 2)	30	305.000	18.402
Maatregelen verkeersveiligheid 2020 2)	30	180.000	10.860
Subtotaal invest. in openbare ruimte met maatschappelijk nut 3)		1.010.000	80.762
Rioolwerkzaamheden 2020 2)	50	792.491	37.247
Rioolpompen- en gemalen vervangen 2020 2)	15	70.000	6.557
Vervanging bestelauto (no. 20) Woonomgeving	10	40.000	5.080
Vervanging bestelauto (no. 21) Woonomgeving	10	35.000	4.445
Vervanging bestelauto (no. 49) Woonomgeving	10	40.000	5.080
Vervanging veegmachine (no. 93)	5	125.000	28.375
Subtotaal invest. met economisch nut 3)		1.102.491	86.784
TOTAAL INVESTERINGEN 2020		2.112.491	167.545

Ad 1)

De kapitaallasten voortvloeiende uit een bepaalde investering hebben betrekking op het eerste jaar volgend op het moment van activering. Aangezien de rente (2,7%) wordt berekend over de boekwaarde, dalen deze kapitaallasten jaarlijks.

Ad 2)

Voor de meeste investeringen wordt uitgegaan van een realisatietermijn van een jaar, dat wil zeggen dat de betreffende investeringen zijn afgerond aan het eind van het jaar waarin ze gepland zijn. De ervaring leert ons dat een aantal grotere investeringen in werkelijkheid een realisatietermijn heeft van circa twee jaar. Het gaat om de volgende, jaarlijks terugkerende, investeringen: levensduur verlengend onderhoud wegen (vervanging slijtlagen, vervanging deklagen en rehabilitaties), maatregelen verkeersveiligheid wegen, vervanging armaturen en masten openbare verlichting, riolinvesteringen en huisvestingsprogramma onderwijs.

Ad 3)

Het onderscheid tussen investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut en investeringen met een economisch nut is voorgeschreven door het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV). Investeringen met economisch nut zijn verhandelbaar en/of genereren opbrengsten bijvoorbeeld in de vorm van heffingen. Overige investeringen worden geschaard onder investeringen met een maatschappelijk nut.

7 Kerngegevens gemeente

Onderstaande gegevens zijn gehanteerd bij het berekenen van de uitkering uit het Gemeentefonds voor 2016. Bron: specificatie algemene uitkering uit het Gemeentefonds gemeente Haren 2016, volgnummer 7 d.d. 22 september 2016.

Inwoners	
aantal inwoners	19.076
inwoners tot en met 19 jaar	4.326
inwoners 20 tot en met 64 jaar	9.667
inwoners vanaf 65 jaar	5.083
lage inkomens	2.200
personen met bijstandsuitkering	250
personen met een uitkering	925
minderheden	345
aantal leerlingen (voortgezet) speciaal onderwijs	501
aantal leerlingen voortgezet onderwijs	3.297

Fysiek	
oppervlakte land	4.539 ha
oppervlakte binnenwater	534 ha
veen/kleiveengebied	52 ha
omgevingsadressendichtheid (woonfunctie, logiesfunctie, personen zorginstelling, uitwonende studenten)	9.798

8 Verklarende woordenlijst

A

APV	Algemene Plaatselijke Verordening
ARCG	Afvalbeheer Regio Centraal Groningen
AZC	Asielzoekerscentrum

B

BBP	Bruto Binnenlands Product
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten
BBZ	Besluit bijstandverlening zelfstandigen
BDU	Brede doeluitkering
BGP	Bruto gemeentelijk product
Bibob	(wet) bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
BOPZ	(wet) bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen
BRP	Basisregistratie Personen
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

C

CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
COELO	Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden
CPB	Centraal Planbureau
CRH	Culturele Raad Haren
CJG	Centrum Jeugd en Gezin

D

DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
-----	-----------------------------

E

EDR	Eems Dollard Regio
EHS	Ecologische hoofdstructuur
ESF	Europees Sociaal Fonds
EV	Eigen vermogen

F

Fido	Wet Financiering Decentrale Overheden
FMI	Funciemengingsindex

G

GEM	Gemeenschappelijke Exploitatiemaatschappij Haren Noord
GGD	Gemeentelijke of Gemeenschappelijke Gezondheidsdienst
GR	Gemeenschappelijke Regeling
GRP	Gemeentelijk Rioleringsplan
GVVP	Gemeentelijk verkeer- en vervoerplan

I

IBOR	Integraal Beheersplan Openbare Ruimte
IBT	Interbestuurlijk Toezicht
IHP	Integraal HuisvestingsPlan
IOAW	Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers

IOAZ	Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen
J	
JGZ	Jeugdgezondheidszorg
L	
LED	Licht-emitterende diode
LISA	Databestand met gegevens over alle vestigingen in Nederland waar betaald werk wordt verricht
K	
KLPD	Korps Landelijke Politiediensten
KPI	Kritische Prestatie Indicatoren
M	
MKB	Midden- en kleinbedrijf
O	
Obs	Openbare basisschool
ODG	Omgevingsdienst Groningen
OGGz	Openbare Geestelijke Gezondheidszorg
OZB	Onroerendezaakbelasting
P	
PDC	Producten- en dienstencatalogus
PG&Z	Publieke Gezondheid & Zorg Groningen
PPS	Publiek-private samenwerking
R	
RIGG	Regionale Inkooporganisatie Groninger Gemeenten
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RMC	Regionaal Meld- en Coördinatiepunt Voortijdig Schoolverlaten
ROC	Regionaal opleidingscentrum
RWS	Rijkswaterstaat
S	
SD	Sociaal domein
SMART	Specifiek Meetbaar Acceptabel Realistisch Tijdsgebonden
V	
VANG	Van afval naar grondstof
VHROSV	Volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en stedelijke vernieuwing
VNG	Vereniging Nederlandse Gemeenten
VNN	Verzorgingszorg Noord Nederland
VOG	Verklaring Omtrent het Gedrag
Vpb	Vennootschapsbelasting
VTH	Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving
VV	Vreemd vermogen
W	
WABO	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht

WIJZ	Werk, inkomen, jeugd & zorg
Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
WOZ	Waardering onroerende zaken
Wro	Wet ruimtelijke ordening
WSW	Wet sociale werkvoorziening